

**TYÖSSÄKÄYVIEN KÖYHIEN JA SUOMEN SOSIAALI-
TURVAJÄRJESTELMÄN KOHTAAMINEN KIRJOITUSKY-
SELYN VASTAUKSISSA**

Tuukka Hahl
Maisterintutkielma
Yhteiskuntapolitiikka
Yhteiskuntatieteiden ja filo-
sofian laitos
Jyväskylän yliopisto
Kevät 2024

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta Humanistis-yhteiskuntatieteellinen	Laitos Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos
Tekijä Hahl, Tuukka	
Työn nimi Työssäkäyvien köyhien ja Suomen sosiaaliturvajärjestelmän kohtaaminen kirjoituskyselyn vastauksissa	
Oppiaine Yhteiskuntapolitiikka	Työn tyyppi Pro gradu -tutkielma
Aika 29.5.2024	Sivumäärä 78 + 2 liitettä
Ohjaaja Tiina Silvasti	
<p>Varsinkin kehittyneissä länsimaissa hyvinvointipoliittisten järjestelmien toimivuus on sidoksissa siihen, että työmarkkinat tarjoavat työikäiselle väestölle työtä ja toimeentuloa. Perinteinen palkkatyömalli rakentui pitkään niin sanotun fordistisen mallin mukaan. Aikaisempi työn ja toimeentulon sidos on kuitenkin viime vuosina osoittanut rapistumisen merkkejä epätyypillisen ja määräaikaisen työn lisääntymisen myötä. Tämä asettaa myös yhteiskuntapoliittisia haasteita.</p> <p>Työssäkäyvien köyhyys on lisääntynyt maailmanlaajuisesti 2000-luvun aikana ja viime vuosina myös Suomessa. Tämän tutkielman teoreettisena viitekehystenä on niin sanottu prekarisaatio -ilmiö, joka tarkoittaa työelämän epävarmuuden ja epätyypillisten työsuhteiden lisääntymistä. Tilapäinen ansiotyö, työttömyys ja opiskelu saattavat vuorotella työssäkäyvien köyhien elämässä. Niin sanottujen joustavien työsuhteiden ja määräaikaisuuden lisääntyminen aiheuttaa tilanteen, jossa palkkatyöstä saadut ansiotulot eivät riitä kattamaan välttämättömiä elinkustannuksia. Tällöin prekaaria työtä tekevät joutuvat turvautumaan hyvinvointiyhteiskunnan tukimekanismeihin. Sosiaaliturva on tällöin välttämätön, ja työvoimaviranomaiset arvioivat henkilöiden työmarkkinastatuksen.</p> <p>Tässä pro gradu -tutkielmassa tutkin laadullisen tutkimuksen avulla prekaarissa työmarkkina-asetmassa olevien henkilöiden kokemuksia. Hyödynnän yliopiston kyselytutkimuksella kerättyä <i>Töissä ja köyhä</i> -aineistoa, joka sisältää prekaaria työtä tekevien vastaajien kirjoituksia. Epäsäännöllistä työtä tekevät ovat voineet varsin vapaasti kuvata kokemuksiaan. Aineistolähtöisen sisällönanalyysin kautta pyrin vastaamaan tutkimuskysymyksiini vastanneiden omista lähtökohdista käsin. Selvitän kolmen tutkimuskysymyksen kautta, mitä sosiaaliturvan muotoja työssäkäyvät käyttävät sekä kuinka he kokevat suomalaisen työvoimahallinnon ja muiden viranomaisten toiminnan. Tämän lisäksi tarkastelen työssäkäyvien köyhien Suomen sosiaaliturvassa ja tulovirtojen yhteensovittamisessa kokemia epäkohtia ja haasteita.</p>	
Asiasanat prekarisaatio, köyhyys, sosiaaliturva, työmarkkinat, sisällönanalyysi, fenomenologia	
Säilytyspaikka Jyväskylän yliopisto	
Muita tietoja	

Sisällys

1	JOHDANTO	4
2	TYÖELÄMÄ TUTKIMUSKOHTENA	8
2.1	Aikaisempi tutkimuslähtökohta	8
2.2	Prekarisaatio käsitteenä	12
2.3	Prekarisaation rakenteelliset tekijät.....	17
2.4	Köyhyys ja sosiaaliturva.....	21
3	TUTKIMUSKYSYMYYS JA AINEISTO	25
3.1	Töissä ja köyhä -kirjoitusaineisto.....	25
3.1	Tutkimuskysymykset ja vertailu aiempaan tutkimukseen	27
3.1.1	Huomionarvoista tutkimuskysymyksiin liittyen.....	29
3.1.2	Vertailu aikaisempiin opinnäytetöihin	32
3.2	Laadullinen tutkimusmenetelmä.....	33
3.2.1	Aineistolähtöinen sisällönanalyysi menetelmänä.....	33
3.2.2	Fenomenologia tutkimuksen tukena	37
3.2.3	Aineiston analyysi ja koodaaminen	39
3.3	Tutkimuseettinen pohdinta.....	41
4	ANALYYSILUKU	43
4.1	Mitä sosiaaliturvan muotoja työssäkäyvät köyhät käyttävät?	44
4.1.1	Sosiaaliturva rahallisena tukimuotona	45
4.1.2	Sosiaaliturvaa vaille jääminen	49
4.1.3	Huoli tulevasta eläkkeestä	52
4.2	Prekaarissa työmarkkina-asemassa olevien ja viranomaisten kohtaaminen	54
4.2.1	Tulovirtojen yhteensovittaminen vaikeus	54
4.2.2	Työmarkkinastatuksen epäselvyys ja viranomaisasioinnin hankaluus.....	57
4.3	Prekaarissa asemassa koetut epäkohdat ja parannusehdotukset	64
5	PÄÄTÄNTÖ	69
6	LÄHTEET	71

LIITTEET

1 JOHDANTO

Modernin yhteiskunnan talousjärjestelmä on perinteisesti rakentunut palkkatyön vaaraan (Kalleberg 2013, 2). Kehittyneissä markkinatalousmaissa työjärjestykseen on ajateltu pitkään kuuluvan pysyvä ja kokoaikainen palkkatyö, josta saatava palkka riittää yhteiskunnan standardien mukaiseen riittävään toimeentuloon. Kansalaisten osallistuminen yhteiskuntaan on tyypillisesti käsitetty ansiotyön kautta, ja työpanoksen tuottamalla lisäarvolla ylläpidetään kansantalouden toimintaa ja rahoitetaan julkisia menoja (Haapala 2016, 19). Palkkatyönormiin perustuva talous- ja yhteiskuntapoliittinen rakenne on samankaltainen monissa läntisissä markkinatalousmaissa, vaikka eri maiden hyvinvointiyhteiskunnissa ja sosiaaliturvajärjestelmissä on aina ollut eroavaisuuksia (Haapala 2016, 23–24).

Yhteiskunnan hyvinvointipoliittisten järjestelmien toimivuus on sidoksissa siihen, että työmarkkinat tarjoavat työkäiselle väestölle työtä ja toimeentuloa (Kts. esim. Suoranta & Leinikki 2018, 9; Koistinen 2014, 12). Tyypillisesti länsimaisen työmarkkinajärjestelmän peruskuva on ollut kokopäiväinen palkkatyö, jossa hyvinvointivaltiomallin mukaan joko yhden tai kahden elättäjän ansaintamalli on taannut riittävän toimeentulon kullekin kotitaloudelle (Koistinen 2014, 12; Kts. myös esim. Julkunen 2017, 35). Lisäksi yhteiskunnassa toimii palkansaajien lisäksi myös yrittäjiä, opiskelijoita, eläkeläisiä tai muista syistä aktiivisen työvoiman ulkopuolella olevia kansalaisia. Teolliseen toimintaan ja palveluyhteiskuntaan siirtyminen on muokannut perustavanlaatuisesti myös sosiaaliturvajärjestelmää. Palkkatyöhön perustuvan yhteiskunnan ja työmarkkinoiden oheen ovat eri maissa rakentuneet hyvinvointipoliittiset järjestelmät ja niiden instituutiot, joiden tarkoitus on ollut toisaalta tukea erilaisissa elämäntilanteissa sekä työssäkäyvää että työmarkkinoiden ulkopuolella olevaa väestöä (Honkanen 2018, 91; Anttonen & Sipilä 2012, 14–15; Koistinen 2014, 12–13).

Sosiaaliturvan tarkoitus on suojata yksilöä taloudellisilta ja sosiaalisilta riskitekijöiltä. Suomea voidaan pitää tyypillisenä pohjoismaisena hyvinvointivaltiona (Määttä 2012, 17). Hyvinvointivaltioon tai -yhteiskuntaan kuuluu rahallisen tukimuotojen lisäksi myös muita tehtäviä ja piirteitä: pohjoismaisessa hyvinvointimallissa myös palvelut täydentävät sosiaaliturvaa. Hyvinvointiyhteiskunta voidaan siten myös nähdä myös laajemmin yhteiskuntaa jäsentävänä tekijänä (Anttonen & Sipilä 2012, 54). Pohjois-

maille yhteisiä piirteitä ovat olleet muun muassa perinteisesti kattava työttömyys-
turva, työvoiman korkea järjestäytymisaste, työehtosopimusten merkittävä rooli, asu-
misperustainen sosiaaliturva, matalat palkkaerot, suhteellisen korkea työllisyysaste ja
korkea työelämän laatu (TEM 2019, 14). Silti kehittyneimmissäkin valtioissa esiintyy
sosiaalisia ongelmia, köyhyyttä ja toimeentulon vaikeuksia. Kehittyneissä länsimaissa
köyhyys on perinteisesti koskettanut ennen kaikkea työmarkkinoiden ulkopuolella
olevia väestöryhmiä, kuten työttömiä, vanhuksia ja opiskelijoita (Saari 2017b, 479; Ai-
rio 2006, 295). Viime vuosikymmenien aikana köyhyydelle ja yhteiskunnalliselle osat-
tomuudelle altistavat riskitekijät ovat kuitenkin koskettaneet yhä enemmän myös työ-
elämässä olevaa ja työkäistä väestöä.

Korkea työllisyysaste nähdään tyypillisesti paitsi kansantaloudellisena intressinä
myös yhteiskunnallisesti tavoiteltavana asiantilana. Työn on nähty olevan parasta so-
siaaliturvaa, sillä sen avulla kotitaloudet ovat kyenneet kattamaan elinkustannuk-
sensa ja ehkäisemään työttömyydestä ja köyhyydestä aiheutuvia riskejä. (Jakonen
2021). 2000-luvulla työn ja toimeentulon suhde on kuitenkin muuttunut. Erilaiset työ-
elämään osallistumisen muodot ovat Suomessa ja muissa länsimaissa lisääntyneet,
mikä on johtanut työllä hankittavien ansioiden pienentymiseen ja saatavan palkan
kompensoimiseen muilla keinoin (Jakonen 2014, 287). Työelämään osallistuminen ei
ole enää taannut kaikille riittävää palkkatuloa eikä sosiaalista turvaa, mikä on asetta-
nut paineita muun muassa julkiselle taloudelle. Tällä on ollut yhteiskunnallisia ja ta-
loudellisia seurauksia. Raija Julkusen mukaan länsimaisten hyvinvointiyhteiskuntien
haastajiksi ovat entistä enemmän nousseet muun muassa köyhyys, eriarvoisuus ja
työmarkkinoiden uusi murros (Julkunen 2017, 109).

Tutkielmani aiheena ovat prekaarissa työmarkkina-asemassa olevat henkilöt, joista
käytetään usein myös nimitystä työssäkäyvät köyhät (eng. *working poor*). Tällöin vii-
tataan työssäkäyviin henkilöihin, joiden ansiotulot eivät yllä yhteiskunnassa riittä-
väksi katsottuun toimeentuloon. Tutkielmani teoreettisena viitekehyksenä on niin sa-
nottu prekarisaatio -ilmiö, jota tarkastelen erityisesti maamme sosiaaliturvajärjestel-
män ja toimeentulon näkökulmasta (Kts. Alasuutari 2011, 85). Prekarisaatio tarkoittaa
arkikielellä työelämän epävarmuuden ja epätyypillisten työsuhteiden lisääntymistä
(Harju 2017, 13). Yleisesti ottaen prekarisaatiolla viitataan työelämän epävarmistumi-
sen kehityssuuntaukseen sekä perinteisten palkkatyön muotojen ja sen myötä elämän
muotojen muuttumiseen (Kts. mm. Jakonen 2020, 161; Jokinen et. al. 2015, 12; Standing
2011, 10–11). Epätyypilliseksi tai joustaviksi työsuhteiksi määritellään kaikki työsuh-
teet, jotka poikkeavat normina pidettävästä työstä (Nätti & Pyöriä 2017, 26–27). Myös
erilaiset itsensä työllistämisen ja pienyrittäjyyden muodot voidaan laskea joustaviin
työnteon muotoihin (Kts. esim. Haapala 2016, 122; Jakonen 2014, 287). Käsittelen pre-
karisaation määritelmää ja siihen liittyviä käsitteitä tarkemmin tämän työn seuraavissa
lukuissa.

Tässä työssä tutkin laadullisen tutkimuksen kautta prekaarissa työmarkkina-ase-massa olevien asemaa Suomessa. Tutkielmani aihe on epävarmassa työmarkkinatilanteessa olevien ja prekaaria työtä tekevien ihmisten sekä suomalaisen toimeentulotur-vajärjestelmän kohtaaminen. Olen lukenut joustavissa ja epätyypillisissä työsuhteissa olevien henkilöiden kirjoituksia ja kertomuksia toimeentulon vaikeuteen ja muihin työmarkkinatilanteensa aiheuttamiin haasteisiin liittyen. Selvitän, kuinka työssäkäy-vät köyhät kokevat sosiaaliturvan hakemisen ja viranomaisasioinnin, ja millaisia on-gelmia he kokevat sosiaaliturvajärjestelmässä olevan. Menetelmäni on aineistolähtöi-nen sisällönanalyysi. Kvalitatiivinen tutkimusmenetelmä mahdollistaa henkilöiden subjektiivisten kokemusten ja näkemysten tarkastelun (Juuti & Puusa 2020, 59).

Olen aineistoa tutkiessani muodostanut kolme tutkimuskysymystä. Tarkastelen kir-joituskyselyn vastausten perusteella, mitä sosiaaliturvan eri muotoja tai muita rahal-lisia tukimuotoja työssäkäyvät köyhät käyttävät, miten he kokevat Suomen sosiaali-turvajärjestelmän toiminnan ja viranomaisten kanssa asioinnin sekä millaisia epäkoh-tia he tunnistavat sosiaaliturvajärjestelmässä ja toisaalta mitä ratkaisuja he näkevät. Tutkimukseni on vahvasti aineistolähtöinen, sillä tutkimuskysymykseni pohjaavat ni-menomaan käyttämästäni kirjoitusaineistosta esiin nouseviin teemoihin. Silti myös teoreettisen viitekehyksen ymmärtäminen on työtäni varten tärkeää. Työmarkkinati-lanteet, jota perinteiset pysyväisluontoiseen ja vakituiseksi ajateltuun työhön raken-netut työttömyys- ja sosiaaliturvajärjestelmät eivät riittävässä määrin tue, asettavat myös suomalaiselle hyvinvointiyhteiskunnalle haasteen (Honkanen 2018, 91). Esitte-len tutkimuskysymykseni vielä tarkemmin luvussa kolme.

Kaikki vakituisesta kokoaikaisesta palkkatyöstä poikkeava työnteen muoto ei välttä-mättä ole prekaaria tai vastentahtoista työtä (Kalleberg 2013, 76; Miettinen 2007, 16). Kaikki matalapalkkaiset ihmiset eivät välttämättä ole työssäkäyviä köyhiä eivätkä he ole työmarkkinatilanteessaan tahtomattaan. Siinä missä kokoaikainen vakituinen palkkatyö on edelleen Suomessa selvästi yleisin työnteen muoto, myös muut ansio-työn muodot on kuitenkin tunnistettu paremmin (Kts. esim. Nätti & Pyöriä 2017, 27). Talouden kansainvälistymisen on oletettu johtavan siihen, että työstä tulee aiempaa epävarmempaa (Nätti & Pyöriä 2017, 31). Työssäkäyvien köyhien määrä on lisäänty-nyt 2000-luvun aikana kaikissa läntisissä teollisuusmaissa (Airio 2008; Jakonen 2021). Satu Ojala on arvioinut, että Suomessa yhteensä 17 prosenttia työllisistä on epätyypil-lisissä ja joustavissa työolosuhteissa vasten tahtoaan (Ojala 2020; Kts. myös Jakonen et. al. 2023, 15).

Tämä työ jakautuu päätäntö mukaan lukien kuuteen eri lukuun. Luvussa kaksi esit-telen prekarisaation käsitteen sekä siihen liittyvät määritelmät ja lisäksi pääpiirteittäin prekarisaation tutkimisen oppihistorian ja yleisesti työelämän tutkimuksen traditiota.

Luvussa kolme esittelen tutkimuskysymykseni, tätä työtä varten käyttämäni aineiston sekä kerron tarkemmin valitsemani kvalitatiivisen tutkimusmetodin. Varsinainen tutkimuksen analyysiluku on luku neljä, jossa tarkastelen tutkimustuloksia valikoimieni kirjoitusten avulla. Loppuun olen kirjoittanut päätännön ja lisännyt yliopiston laatimat alkuperäiset kyselytutkimuskutsut liitteeksi.

2 TYÖELÄMÄ TUTKIMUSKOHTEENA

2.1 Aikaisempi tutkimuslähtökohta

Työelämään, toimeentuloon ja köyhyyteen liittyvät kysymykset ovat tyypillisesti yhteiskunta- ja sosiaalipolitiikan tieteenalan ydinaluetta (Rahkonen 2004, 319). Yhteiskuntapolitiikka tutkii yhteiskunnallisia riskejä, muun muassa sairautta, vanhuutta, vanhemmuutta, työttömyyttä, vammaisuutta, osattomuutta ja muita näiden kaltaisia ilmiöitä. Oppiaineen tavoitteena on ollut arvioinnin ja tunnistamisen lisäksi myös ratkaista yhteiskunnallisia ja sosiaalisia ongelmia. Myös käytännön tasolla sosiaali- ja terveyspolitiikan keskiössä on sosiaalisten riskien korjaamiseen liittyvä sääntely ja tarvittaessa uudelleenjako (Saari 2017b, 479).

Yhteiskuntapolitiikan tieteellisen kiinnostuksen kirjo on vuosien kuluessa laajentunut huomattavasti näistä perinteisistä teemoista. Alun perin vahvasti teollisuustyöväestön ongelmiin ja materiaaliseen köyhyyteen keskittynyt oppiaine on yhteiskunnan muuttumisen myötä avartunut muun muassa ympäristö, ilmasto- ja kulttuuripolitiikan alueille. Tämä ei ole vähentänyt yhteiskuntapolitiikan perinteisten teemojen merkitystä ja kiinnostavuutta. Työelämään, työnteon muotoihin ja esimerkiksi palkkatasoon liittyvät aiheet ovat jatkuvasti esillä julkisuudessa (Pyöriä 2017, 7). Työn organisointiin, palkkatyön tulevaisuudennäkymiin ja yleisesti työelämän laatuun ja hierarkiaan liittyvää koskevaa kirjallisuutta on julkaistu paljon muun muassa yhteiskunta- ja taloustieteiden alueella, ja ymmärrys näistä ilmiöistä on vuosikymmenien kuluessa kehittynyt ja muuttanut muotoaan (Kts. esim. Julkunen & Nätti 1994, 19; Julkunen 2008).

Työelämä on monesta näkökulmasta keskeinen osa yhteiskuntaa. Työntekoon ja työelämään liitetään monia merkityksiä paitsi kansalaisen osallistumisen kannalta, toisaalta myös yhteiskunnan taloudellisen kestävyuden muodossa (Haapala 2016, 19; kts. myös Anttonen & Sipilä 2012, 54). Ansiotyön tekeminen on melko yhdenmukainen normi länsimaisessa kulttuurissa. Teollisuusyhteiskunnan kehittymisestä lähtien palkkatyöstä tuli arjen rytmittäjä, josta saadulla korvauksella rahoitettiin kulutus työn ulkopuolisessa elämässä (Haapala 2016, 19). Palkkatyöllä on myös katsottu olevan tekijälleen subjektiivisia merkityksiä. Sen kautta yksilö saa toimeentulon lisäksi sosiaalisen aseman ja identiteetin, ja se jäsentää myös elämänkulun ja ajankäytön. Länsimainen työmarkkinakäytäntö on varsinkin toisen maailmansodan jälkeisinä vuosikymmeninä ymmärretty tyypillisesti taylorilaisen työn organisoinnin ja fordistisen tuotantoparadigman mallin yhdistelmäksi, jossa työkäinen ja -kykyinen väestö saa riittäväksi koetun toimeentulon ja sosiaaliset etuudet palkkatyön kautta (Edgell 2012, 57–60; Julkunen 2008, 33–35). Raija Julkusen mukaan 1900-luvun lopulta lähtien työelämään hyvinvointiin ja työntekoon liittyviin ulkoisiin vaatimuksiin ja haasteisiin on kiinnitetty lisääntyvässä määrin huomiota (Julkunen 2008, 9–10).

Kehittyneissä länsimaissa pitkään vallitsevana ollut työmarkkinajärjestelmä muodostui erityisesti toisen maailmansodan jälkeen, 1950–1970-lukujen aikana (Haapala 2016, 22; Jakonen 2020, 66–67). Vakituiset ja säännölliset työsuhteet, joista saatava palkka riittää elämiseen, ovat todellisuudessa olleet historiallisessa tarkastelussa harvinaisuus (Nätti & Pyöriä 2017, 37; Kalleberg 2013, 25; Haapala 2016, 161). Viime vuosikymmenen alussa työntekojen organisointi oli johdettu pääosin taylorilaisesta eli tehokkaan ja rationaalisen liikkeenjohdon mallista, mutta maailmansotien välisenä aikana ja viimeistään toisen maailmansodan jälkeen siirryttiin kansainvälisesti kohti fordismia. Taylorilaiseen työn organisointiin yhdistyi Yhdysvalloista muihin länsimaihin levinnyt fordistinen ajattelu. Fordismilla tarkoitetaan kansantaloudellista tuotantoparadigmaa, jossa keskeisiä piirteitä olivat massatuotanto, verraten korkea palkkataso ja vakaiden työsuhteiden säilyminen yhteiskunnassa. (Julkunen 2008, 33–35; Jakonen 2020)

Taylorilais-fordilainen malli oli länsimaissa hallitseva kansantalouden ja työn makrotason organisoinnin muoto maailmansotien jälkeisestä ajasta aina 1970-luvulle asti. Kansallisella tasolla siihen yhdistyi keynesiläinen talouspolitiikka, jonka tehtävä oli tasoiittaa suhdannevaihteluita ja ylläpitää ostovoimaa, missä veropolitiikalla ja julkisilla investoinneilla vallalla oli vahva rooli. Kansainvälisen talouden hallintaa varten kehitettiin Bretton Woods -järjestelmä, jossa Yhdysvaltain dollari sidottiin kultaan ja jonka tarkoituksena oli säädellä talouden heilahteluja. (Jakonen 2020, 66) Ajanjaksoa voidaan kuvata suhteellisen vakaaksi jälleenrakentamisen, taloudellisen kasvun, ja kehittyvän hyvinvointivaltion muodostumisen ajaksi (Kalleberg 2013, 22; Haapala 2016, 22). Työttömyysaste oli alhainen, ja monissa Euroopan maissa vallitsi jälleenrakentamisen aikana jopa työvoimapula (Jakonen 2021). Talouden laskusuhdanteessa

keynesiläinen talousoppi suosi kysynnän ylläpitämistä julkisin varoin, minkä lisäksi työttömyyskorvaus ja muut sosiaaliturvan muodot pitivät työttömät ja työmarkkinoiden ulkopuolella olevat ostovoimaisina (Jakonen 2020, 67).

Vielä 1960-luvulla OECD-maiden tärkein talouspoliittinen tavoite oli työttömyyden torjuminen (Airio 2006, 296). Taloudellisen globalisaation edetessä perinteinen fordistinen tehdastuotannon malli ajautui kuitenkin useimmissa kehittyneissä maissa kriisiin (Kts. mm. Jakonen 2015, 97). Yhdysvalloissa ja monessa läntisen Euroopan valtiossa koettiin 1970-luvulta lähtien öljykriisin seurauksena työttömyyden nopea lisääntyminen mihin liittyi rakennemuutos. Raija Julkusen mukaan 1970-luku sen makrotaloudelliset seuraukset tuottivat katkoksen monen länsimaassa, erityisesti Yhdysvalloissa ja Britanniassa, hyvinvointivaltion kehitykseen (Julkunen 2017, 111). Niin sanottu uusklassinen talousteoria on 1970-luvulta lähtien vallannut alaa ja saavuttanut kansainvälisesti katsoen taloustieteessä valtavirta-asetelman (Jakonen 2020, 71; Standing 2011, 5–6). Maailmantaloutta ja erityisesti valuuttakurssipolitiikkaa pitkään säädellyt dollarin ja kullan kytkös purettiin vuonna 1971. Bretton Woods -järjestelmän ei enää katsottu vastaavan vallitsevia talouden realiteetteja eikä edistävän taloudellista kasvua. Talouden sääntelyä on maailmanlaajuisesti vähennetty, ja valtion puuttumista talouskehitykseen on pidetty yhä enenevässä määrin vahingollisena. (Haapala 2016, 26)

Varsinkin Yhdysvalloissa ja Iso-Britanniassa uusklassinen tai uusliberaali taloustiede on vaikuttanut valtioiden talouspolitiikkaan siten, että työmarkkinoita on vapautettu poliittisesta sääntelystä (Jakonen 2020). Öljykriisi ja lisääntynyt inflaatio johtivat siihen, että 1980-luvun aikana rakenteellinen työttömyys lisääntyi Euroopassa. 1970- ja 1980-luvuilla Euroopassa palkat olivat joustamattomampia, mikä johti siihen, että suhdannevaihteluiden aikana työpaikkojen määrä on vähentynyt ja taloudellisen taantumien. Työssäkäyvä väestö on ollut hyvin suojeltu makrotaloudellisilta heilahteilta. Työtekijöiden palkkataso pyrittiin edelleen pitämään korkeana, mutta se merkitsi eurooppalaisissa yhteiskunnissa työttömyyden kasvua talouskasvun hiipuesssa (Airio 2006, 296). Yhdysvallat ja Iso-Britannia sen sijaan tekivät toisenlaisen valinnan, ja pyrkivät ylläpitämään korkeampaa työllisyysastetta joustamalla palkassa ja työehdoissa. Tämä kuitenkin johti matalapalkka-alojen syntyyn ja tuloerojen kasvuun. (Jakonen 2021)

Suomi lähti toisen maailmansodan jälkeen taloudellisesti takamatkalta muuhun Eurooppaan sekä läntisiin maihin nähden. Taloudellinen kehitys oli kuitenkin ripeää, ja maamme kehittyi sodanjälkeisinä vuosikymmeninä maatalousyhteiskunnasta lähes suoraan palveluvaltaiseksi yhteiskunnaksi (Haapala 2016, 23; Julkunen 2008, 57). Suomeen rakennettiin 1960- ja 1970-luvulla hyvinvointivaltio, jota laajennettiin ja täydennettiin aina 1980-luvun loppuun asti (Haapala 2016, 24; Julkunen 2017, 137; Anttonen

& Sipilä 2012, 268). Suomi on 1970–1980-lukujen vaihteesta alkaen identifioinut itsensä pohjoismaiseksi hyvinvointivaltioksi (Jakonen & Silvasti 2015, 15). Maahamme luotiin monimuotoinen sosiaali- ja toimeentuloturvajärjestelmä.

Hyvinvointivaltio saavutti Suomessa huipentumakautensa 1980-luvulla, ja parhaimmillaan maassamme vallitsi käytännössä lähes täystyöllisyys. Vasta 1990-luvun lamaan työttömyyden huippulukemiin ja samalla ravisteli eräitä hyvinvointivaltion rakenteita (Anttonen & Sipilä 2012, 9). 1990-luvun lama merkitsi maassamme käännekohtaa myös suomalaista työelämää koskevassa keskustelussa (Kts. esim. Julkunen 2008, 9). Vaikka 2000-luvun aikana työllisyysaste on uudelleen noussut, tiukempi talouspoliittinen ajattelu on saanut enemmän jalansijaa, ja myös sosiaalinen epävarmuus sekä köyhyyden eri muodot ovat lisääntyneet maassamme 1990-luvun puolivälistä lähtien (Lindqvist 2003, 9; Haapala 2016, 28, 51; Saari 2017b, 479). En tässä työssä käy tarkemmin läpi hyvinvointivaltiota tai sen laajaa määritelmää, vaan tarkasteluni keskittyy nimenomaan toimeentuloturvan eri muotoihin.

Myös työelämässä on 1900-luvun lopusta lähtien katsottu tapahtunut muutoksia. Perinteisen teollisen työn varaan rakennetun yhteiskuntamallin ajauduttua kriisiin länsimaisissa yhteiskunnissa on koettu laaja muutos perinteisestä teollisesta yhteiskunnasta kohti jälkiteollista palveluyhteiskuntaa (Julkunen 2008, 41). Viime vuosikymmeninä ovatkin yhteiskuntatieteissä vakiinnuttaneet asemansa käsitteet ”uusi talous” ja ”uusi työ” erotuksena aiemmista, perinteisiksi mielletyistä työelämän piirteistä (Standing 2011, 5). Nykyään vauraiden markkinatalousyhteiskuntien katsotaan yleisesti siirtyneen jälkiteolliseen vaiheeseen ja postfordistisiin tuotanto- ja työmarkkinamalliin (Kts. mm. Julkunen 2008, 22–23).

”Uudelle työlle” on Raija Julkusen mukaan tyypillistä aikaisempaan verrattuna muun muassa suurempi liikkuvuus, lisääntynyt työn refleksiivisyys, affektiivisyys ja kognitiivisuus (Julkunen 2008, 19). Laura Haapalan mukaan jälkiteollisessa työssä korostuvat verkostoituneisuus, projektiluontoisuus ja individualisoituminen. Työn luonne ja muoto pirstaloituvat, eikä työ ole enää kiinni entiseen tapaan ajassa eikä paikassa (Haapala 2016, 161). Työn muutoksessa keskeistä on nimenomaan joustavuus. (Haapala 2016, 33). Työvoiman liikkuvuus lisääntynyt, minkä vuoksi työvoima ei ole enää sidottu aikaan ja paikkaan yhtä selkeästi kuin aikaisemmin. Siinä missä edeltävään fordistiseen teollisuusyhteiskuntaan kuuluivat vakiintuneet työntönteon ja työajan määritelmät muodot, postfordistisessa yhteiskunnassa on etenevässä määrin työn vaatimukset muuttuvat ja kehittyvät koko ajan. (Julkunen 2008, 18–19; Doogan 2002).

1900-luvun lopulla ja 2000-luvun alussa myös Suomessa on keskusteltu paitsi uuden työn myös ”uuden talouden” (*new economy*) käsitteistä, joilla viitataan tietotekniikan mukanaan tuomiin muutoksiin (Jakonen 2020, 163). Talouden, työn ja yhteiskunnan

epävarmuudesta käytävä keskustelu ja tutkimus ovat nykyisin arkipäivää (Jakonen 2015, 95–96). Mikko Jakosen mukaan keskusteluun siirtymässä kohti ”uutta työtä” on kuulunut Suomessa paitsi tuotannon rakennemuutos myös lisääntyvä työelämän prekarisaatio (Jakonen 2014, 287). Vaikka aiheesta on muun muassa pätkättöiden näkökulmasta kirjoitettu jo kauan (Jakonen 2020, 162), silti tiedotusvälineissä ja julkisessa keskustelussa prekarisaatio on ilmiönä jäänyt Suomessa melko puutteellisesti ymmärretyksi vielä viime vuosiinkin asti (Jakonen 2019, 98). Usein työelämää on Suomessa tutkittu työmarkkinoiden ja toimeentulon näkökulmasta. Lisäksi on tutkittu työelämän riskitekijöitä eri yhteiskunnallisten ryhmien kohdalla (Palviainen 2018, 503).

2.2 Prekarisaatio käsitteenä

2.2.1 Prekarisaation määritelmä

Prekarisaatio (eng. *precarization*) on yleinen työelämän, yhteiskunnan ja elämän epävarmistumista kuvaava termi (Jakonen 2020, 161; Pulignano 2018, 36; Della Porta et al. 2015a, 2). Prekarisaatiolla tarkoitetaan työmarkkinoiden muutosta pysyvistä ja kokopäiväisistä, pääasiassa yhden työnantajan palveluksessa tehdyistä työurista kohti epävarmoja, epätyypillisiä ja joustavia työmarkkinoita, joissa työpaikat, työnantajat ja työtehtävät vaihtelevat (Jakonen 2019, 101–102). Epätyypillisiin töihin lasketaan kaikki niin sanotusta normaalityöstä poikkeavat työsuhteet, kuten esimerkiksi osa-aikatyö, määräaikaiset työsuhteet, projektityö, sesonkityö sekä vuokratyö (Honkanen 2018, 94; Haapala 2016). Prekaaria työtä tekevät tyypillisesti osa- ja määräaikaisessa työsuhteessa olevat, vuokratyöntekijät, freelancerit, itsensätyöllistäjät, monet pienyrittäjät sekä alustatyöntekijät. Niin ikään nollatuntisopimuksilla työskentelevät, harjoittelijat, alipalkatut tukityöllistetyt, siirtolaiset ja lähetetyt työntekijät ovat prekari-aattia (Kts. esim. Jakonen 2014, 287).

Prekarisaation ilmenemismuodot saattavat eri maiden välillä vaihdella, mutta sen yleispiirteiksi on tunnistettu monien ihmisten epävarmuus, häilyvyys ja haavoittuvuus, joiden taustalla vaikuttavat kansainväliset sosio-ekonomiset tekijät ja työmarkkinoiden muutos (Della Porta et al. 2015a, 1; Kalleberg 2013, 180–181). Työn arvioidaan muuttuneen aiempaa epävakaaammaksi, työehtojen heikkenevän ja hyvinvointivaltion tarjoaman sosiaalisen turvaverkon rapautuvan (Pyöriä & Ojala 2017, 42). Nykyään tutkijoiden keskuudessa prekarisaatio tunnistetaan varsin laajasti todellisena ilmiönä, joskin sen laajuudesta on kiistelty edelleen (Jakonen 2015, 95–96).

Prekarisaatiota on tarkasteltu tutkimuskirjallisuudessa ja julkisessa keskustelussa monista eri näkökulmista. Tutkijoiden toimesta prekarisaation käsitettä on pyritty määrittelemään eri tavoilla ja havainnoimaan sen ilmenemismuotoja nykyaikaisessa yhteiskunnassa. Prekarisaatiokeskustelusta voidaan joka tapauksessa erottaa muutamia päälinjoja. Suuri osa tutkijoista samastaa prekarisaation työmarkkinoiden tai yleisemmin työelämän epävarmistumiseen. (esim. Jokinen et. al. 2015, 9).

Eeva Jokinen on kuvannut prekarisaation määritelmää seuraavalla tavalla:

”Prekarisaatio kuvaa tilannetta, jossa yhteiskunnalliset olosuhteet muuttuvat nopeasti useilla perustavilla tavoilla ja saavat aikaan epävarmuuden tuntemusta, maailman tai jonkun epämääräisesti nimetyn, kuten vaihtuvien työnantajien armoilla olemista.” (Jokinen 2018, 11).

Prekarisaation yleistyessä työmarkkinoilla on yhä enemmän oman itsensä ja henkilökohtaisten verkostojensa varassa eläviä ihmisiä epävarmoissa työmarkkinatilanteissa, joita perinteiset pysyvään työhön rakennetut työttömyys- ja sosiaaliturvajärjestelmät eivät tue. Prekarisaation on katsottu aiheuttavan juurettomuutta ja sosiaalista osattomuutta. Tämä on johtanut työelämän yleiseen epävarmistumiseen sekä työllä hankittavien ansioiden pienentymiseen (Jakonen 2014, 287).

Guy Standingin mukaan prekarisaatio merkitsee elämistä ilman vakaata työn kautta saavutettua identiteettiä tai työn elämälle tuomaa merkitystä (Standing 2011, 16). Tämä tarkoittaa, että julkinen valta tai työnantaja ottavat yhä vähemmän vastuuta tai työntekijän kohtaamista työurallaan kohtaamista riskeistä tai katkonaisuuksista (Kalleberg & Vallas 2018, 1). Guy Standing on todennut prekaarilta työltä puuttuvan monet perinteiset fordismien työn piirteet. Näitä ovat muun muassa työstä saatavan toimeentulon riittävä turva ja jatkuvuus, työllistymisen ennakoitavuus sekä työpaikan varmuus ja vakaus. Prekaaria työtä tekeviltä puuttuvat myös mahdollisuus kehittää osaamistaan ja kykyjään, riittävät vakuutusmekanismit työkyvyttömyyden tai työehtojen polkemista vastaan sekä kollektiivinen puolestapuhuja ja yleiset vaikutusmahdollisuudet työhönsä (Standing 2011, 14). Työelämän prekarisaatioon liittyvät myös sosiaaliturva- ja työttömyystukijärjestelmien muutokset. Näiden seurauksena Suomeenkin on alkanut muodostua kasvava matalapalkkatyötä tekevien tai jopa työssäkäyvien köyhien heterogeeninen joukko (Jakonen 2014, 287).

Uuden työn sanakirjassa ”prekaarinen elämä” määritellään elämäksi taloudellisesti turvattujen ja oikeudellisesti suojattujen elämänmuotojen rajamailla (Korhonen et. al. 2006, 379). Tuotanto ei ole enää kiinni erityisissä ja määrätyissä tehtävissä, vaan globaalille tasolle levittäytyvissä verkostoissa (Korhonen et. al. 2006, 381). Yhteiskuntaryhmistä prekaari työ on tyypillistä erityisesti naisille, nuorille ja opiskelijoille sekä eri maissa oleville etnisille vähemmistöille (Kalleberg & Vallas 2018, 14; Haapala 2016,

163). (Jakonen 2021). Käytännön työelämässä tämä on näkynyt muun muassa osa-aikaisuuksien ja määräaikaistöiden lisäämisellä vakituisten työsuhteiden sijaan sekä työn pätkätöiden lisääntymisellä (Jakonen 2020, 169). On huomattava, että kaikki muu kuin vakituinen ja kokopäiväinen työ ei suinkaan ole prekaaria työtä (Kalleberg 2013, 83). Prekaarin työn käsitteeseen liittyvät negatiiviset puolet kuten vastentahtoisuus (Jakonen 2021).

Prekarisaatio voidaan nähdä eri tahojen määrittelemänä joko nimenomaan työelämään liittyvänä ilmiönä tai laajemmin globaalien ja yhteiskunnallisten tahojen mullistavana laajempuna kehityskulkuna (Harju 2017, 12). Prekarisaation määritelmässä on erotettavissa niin sanottu suppea sekä laaja prekarisaatioteesi. Suppean prekarisaatioteesin mukaan prekarisaatio viittaa kapitalismin jälkitekolliseen käänteeseen, sen lietsomiin tuotannon globaaleihin uudelleenjärjestelyihin ja näistä ikään kuin aiheutuneisiin epäjatkuvuuksiin työmarkkinoilla. (Jokinen et. al. 2015, 12). Postfordistiselle tai jälkitekolliselle yhteiskunnalle ja työn tuotantomallille on ollut tyypillistä tietotyön ja palvelutyön lisääntyminen sekä vastaavasti teollisuustyön vähentyminen.

Laajan prekarisaatioteesin mukaan taas prekaarisuus ei merkitse pelkästään työn tai tuotannon muutosta vaan myös yleisen elämisen ja kokemuksen rakenteiden epävarmistumista. (Jokinen et. al. 2015, 10–12). Prekarisaation merkittävimpien tutkijoiden mukaan (esim. Standing 2011) kyse on paljon laajemmasta ilmiöstä, työelämän muutoksen myötä laajemmin kokonaisuudessaan epävarmistuvasta elämästä. Monet joutuvat tekemään vähemmän töitä kuin haluaisivat eli ovat alityöllistettyjä tai vastaavasti saavat tekemästään työstä liian vähäistä palkkatuloa. Vallitsevan työelämän epävarmistumisen kehityssuuntaukseen, joka koskettaa ihmisiä vaihtelevalla voimakkuudella. Arne Kalleberg ja Steven Vallas nostavat esiin monien yhteiskuntatieteilijöiden kirjoitukset, joissa viitataan yleiseen yhteiskunnan epävarmistumiseen (Kalleberg & Vallas 2018, 4). Toisaalta Eeva Jokisen ja Venäläisen mukaan myös laaja prekarisaatioteesi tarvitsee viittauksen työelämään ja työn organisointiin (Jokinen et. al. 2015, 13).

2.2.2 Käsitteen johdannaisia ja ilmentymiä

Prekarisaation käsitteestä on lisäksi olemassa useita eri johdannaisia, joita näkee käytettävän varsinkin akateemisessa kirjallisuudessa. *Uuden työn sanakirjan* mukaan käsitteet ”prekarisaatio”, ”prekariaatti” ja ”prekaari” ovat nousseet postfordistisen työn luonnetta kuvaaviksi termeiksi (Schierup & Jörgensen 2016, 3; Korhonen et. al. 2006, 379. Kts. myös Della Porta et. al. 2015a, 1). Prekarisaation käsitteen sen määrittely ja edes varsinainen prekarisaatio ilmiönä eivät ole olleet yksiselitteisiä, vaan niissä on nähty myös tulkinnanvaraa (Jokinen et. al. 2015, 12; Della Porta et. al. 2015a, 2–3). Schierupin ja Jörgensenin mukaan käsite ”precarity” on paitsi ilmiötä kuvaava

tieteellinen termi myös siihen kytkeytyvää sosiaalista vastarintaa edustava käsite (Schierup & Jörgensen 2016, 1).

Työelämän ja yhteiskunnan muuttumista epävarmaksi on kuvattu jo 1970-luvulta lähtien (Jakonen 2020, 162; Haapala 2016, 8), ja ranskalaisessa kirjallisuudessa on käytetty käsitettä *précarité* (Kts. mm. Kalleberg & Vallas 2018, 3; Jokinen et al. 2015, 13). Sana ”prekaari” juontuu latinan kielen sanasta *precarius*, joka tarkoittaa epävarmassa tilassa tai muiden armoilla olevaa, sekä jotain mikä saadaan anelemalla tai pyytämällä (Pyöriä & Ojala 2017, 42). Lisäksi käsitteeseen liittyy väliaikaisuuden, muuttuvuuden, turvattomuuden merkityksiä (Korhonen et al. 2006, 378). Prekaarista työstä käytetään suomen kielessä usein käsitteitä ”joustotyö” tai ”joustavat työsuhteet” (Kts. esim. Honkanen 2018, 97).

Myös ”työssäkävien köyhien” käsite (*working poor, in-work poverty*) liittyy läheisesti aiheeseen. Prekaarin työhön erilaista muodoista on käytetty akateemisessa ja julkisessa keskustelussa pitkään erilaisia nimityksiä. Edelleen puhutaan yleisesti esimerkiksi pätkätyöstä sekä vuokratyötä tekevistä työntekijöistä. Osa-aikatyötä tai määräaikaista työtä tekevät lasketaan kuitenkin tyypillisesti prekaarin työn tekijöiden joukkoon. Prekarisaation tutkimus on laajentunut vähitellen paitsi maantieteellisesti myös teemallisesti (Pyöriä & Ojala 2017, 43).

Iain Campbell ja Robin Price ovat havainneet nykyajan akateemisessa keskustelussa, että prekarisaatioilmiötä hahmotetaan tyypillisesti viiden eri luokituksen avulla. Ensimmäinen niistä on työelämän prekarisaatio (*precariousness in employment*), jolla tarkoitetaan yleistä työntekemisen epävarmuutta, heikkoja suojamekanismeja, matalaa palkkatasoa ja työntekijöiden heikkoja mahdollisuuksia vaikuttaa työhönsä. Iain Campbellin ja Robin Pricen mukaan termi *precariousness* on verraten neutraali eikä siihen liity samanlaista arvolatausta eikä poliittista merkitystä kuin muihin *precarious*-sanasta johdettuihin termeihin (Campbell & Price 2016, 315; Della Porta et al. 2015a, 1).

Toinen Campbellin ja Pricen määrittelemä luokitus, prekaari työ, (*precarious work*) on merkitykseltään ja sisällöltään hyvin lähellä ensimmäistä määritelmää. Prekaari työ käsitetään yleensä joustavana palkkatyönä, johon liittyy useita prekaariuden elementtejä (Kts. myös Pyöriä & Ojala 2017, 49). Arne Kalleberg ja Steven Vallas kuvaavat prekaaria työtä epävarmana, epävakana työnä, johon kuuluu vain rajallisesti sosiaalisia etuuksia, ja jossa työntekijät kantavat myös työhön sisältyvät riskit (Kalleberg & Vallas 2018, 1). Prekaarin työn käsitettä käytetään sateenvarjokäsitteenä epävarmuuksia sisältävälle ja epävarmalle työmarkkinapositionille (kts. mm. Witteveen 2018, 366). Prekarisaatio on siis vahvasti kytköksissä niin sanotun uuden talouden järjestykseen (kts. Korhonen et al. 2006, 380).

Kolmas tutkijoiden havaitsema taso on prekaarin työn tekijät (*precarious workers*) niin työmarkkina-asemaltaan kuin myös yhteiskunnallisen asemansa ja elämäntilanteensa prekarisaation kokevana ryhmänä (Campbell & Price 2016, 316). Neljäntenä tutkimuksessa esiintyvä taso on prekariaatti (*precariat*), jolla viitataan laajasti prekaaria työtä tekeviin yhteiskunnallisena luokkana (kts. esim. Standing 2011). Prekaaria työtä tekevät ovat kuitenkin hyvin hajanainen ja heterogeeninen ryhmä, ja heistä on vaikea muodostaa yhteiskunnallista ryhmää. Prekaaria työtä tekevien koulutus ja ammatillinen kokemustausta vaihtelee hyvinkin paljon, minkä lisäksi heidän ammatti- ja työmarkkinaidentiteettinsä ovat hajanaisia (Haapala 2016).

Pasi Pyöriä ja Satu Ojala ovat todenneet, että prekariaatti ei ole luokkakäsite sanan perinteisessä merkityksessä, koska prekaarin työn piirteet eivät liity ammattiasemaan tai työn sisältöön (Pyöriä & Ojala 2017, 42). Työmarkkinat ovat yksilöllistyneet, ja työmarkkinariskit kohdistuvat tietyn yhteiskuntaluokan sijasta työntekijöihin yksilöinä (Haapala 2016, 169). Laura Haapala korostaa, ettei prekariaatilla ole myöskään omaa ammattiliittoa (Haapala 2016, 11). Prekaaria työtä tekevistä ei kovinkaan helposti muodostu yhtenäistä yhteiskunnallista ryhmää, joka tunnistaisi omat edut ja tavoitteet (Ibid.). Fragmentoitunut ryhmä saattaa pikemminkin kilpailla keskenään kuin tunnistaa yhteistyön mahdollisuudet. Termi ”prekariaatti” on käsitteenä haasteellisempi eikä ole saavuttanut yhtä hyväksyttyä asemaa muihin käsitteisiin nähden. Näin ollen en sitä myöskään tässä tekstissä käytä. (Kts. mm. Campbell & Price 2016, 316; Della Porta et. al. 2015a, 4)

Viides Campbellin ja Pricen esittelemä tutkimuksen taso on ”prekaarius” (*precarity*) yleisenä kanssakäymistä ja elämää määrittävänä tekijänä (Campbell & Price 2016, 315). *Precarity* -termi viittaa yleisesti prekarisaation epävarmuuteen sekä sen aiheuttamiin selkeisiin sosiaalisiin ja yhteiskunnallisiin vaikutuksiin muun muassa sosiaaliturvan ja elämän perustarpeiden suhteen. *Precarity* viittaa käsitteenä epävarmuuden kokemukseen ja oleviin henkilöihin (Della Porta et. al. 2015a, 10). Käsitteiden *precarization* ja *precarity* erona on lähinnä se, että termin *precarization* katsotaan tarkemmassa viittaavaan yhteiskunnassa tapahtuvaan muutokseen ja prekarisaatioon käynnissä olevana dynaamisena prosessina, kun taas käsitteellä *precarity* ymmärretään nimenomaan ilmiön aiheuttama ja kyseisellä hetkellä vallitseva tila (Della Porta et. al. 2015a, 3). Leena Åkerbladin mukaan myös ”prekaarin työmarkkinatilanteen” käsite liittyy edellisiin, koska sillä viitataan niihin olosuhteisiin, joita elämän yleinen epävarmistuminen ja institutionaalisten turvaverkkojen hapertuminen luo (Åkerblad 2014, 13).

Nämä käsitteet ovat ymmärrettävissä osittain päällekkäisinä sekä limittyvinä. Åkerbladin käyttämän termin synonyymi on suomen kielen käsite prekaari työmarkkina-

positio tai -asema, joka tarkoittaa työikäisen väestön kohdalla pysyvän työn, pätkätoiden tai työttömyyden välimaastoa. Prekaarissa työmarkkina-asetmassa olevan henkilön kohdalla erilaiset työmarkkinapositionat muun muassa opiskelun, kokopäivätyön tai esimerkiksi yrittäjyyden muodot vaihtelevat ja yhdistyvät, minkä seurauksena yksilön tulonmuodostus koostuu useista eri lähteistä ja yhdistyy usein lisäksi eri sosiaaliturvan muotojen nauttimiseen. (Kts. erityisesti Jakonen 2019, 101–110.) Myös työttömyys saattaa kuulua siihen eri vaiheissa (Standing 2011, 45–48). Toimeentulo muodostuu usein monesta eri lähteestä, ja siihen saattaa yhdistyä myös sosiaaliturvan muotoja. Siihen voidaan nähdä yhdistyvän useita eri nykyajan työmarkkinoihin, yhteiskuntaan ja työelämän suuntauksiin liittyvää kehityskulkua ja merkitystä. (Kts. esim. Haapala 2016; Jokinen et. al. 2015, 10–11)

Olen tässä työssä päättänyt käyttää ennen kaikkea prekarisaation tai prekaarin työn käsitteitä. Opinnäytetyöni kannalta prekarisaatioon liittyvien eri alakäsitteiden tarkka analysointi ja täsmällinen käyttäminen ei mielestäni ole olennaista, sillä en suorita teorialähtöistä tutkimusta, vaan tutkimuskysymyksen pohjautuvat käytettävään aineistoon ja henkilöiden omiin kokemuksiin. Käytän myös termiä ”työssäkäyvät köyhät” tai puhun yleisesti prekaarissa työmarkkina-asetmassa olevista henkilöistä, kun viitataan käyttämäni tutkimusaineiston vastaajiin. Tarkastelen nimenomaan työssäkävien köyhien omaa kokemusta tilanteestaan suomalaisten sosiaaliturvajärjestelmän piirissä. Katson silti olevan perusteltua määrittellä ja tunnistaa erilaiset käsitteet, sillä nimenomaan prekaarissa työmarkkina-asetmassa olevat henkilöt muodostavat työni tutkimuskohteen.

2.3 Prekarisaation rakenteelliset tekijät

Tässä alaluvussa käsittelen prekarisaation taustatekijöinä vaikuttavia yhteiskunnallisia ja rakenteellisia tekijöitä. Vaikka prekarisaatiota koskevaa aineistoa ja tutkimusta on tehty runsaasti varsinkin kansainvälisesti jo vuosikymmenien ajan, ei siihen liittyvien erilaisten käsitteiden määrittely eikä kaikki prekarisaation piirteet ole olleet yksiselitteisiä. Jotkut tutkijat ovat kyseenalaistaneet työelämän olevan erityisen radikaalissa muutoksessa (kts. esim. Nätti & Pyöriä 2017, 27). Kaikki eivät ole olleet yhtä mieltä edes prekarisaation olemassaolosta ilmiönä, vaan siihen liittyvät ominaispiirteet on saatettu nähdä pelkästään normaalina ja vallitsevana talousjärjestelmään kuuluvana kehityksen osana. Painavin tutkimuskirjallisuus on kuitenkin osoittanut prekarisaation olevan todellinen ilmiö länsimaissa. (Kts. mm. Della Porta et. al. 2015a, 1; Kalleberg 2013, 103; Kalleberg & Vallas 2018, 8–9). Prekarisaation indikaattoreita ovat muun muassa osa-aikaisten ja määräaikaisten työsuhteiden osuudet, joiden kehitystä voidaan arvioida kvantitatiivisen aineiston avulla (Jokinen et. al. 2015, 12).

Epätavallisen ja joustavan työn lisääntymisen taustalla on tunnistettu muun muassa globalisoitunut tuotanto, tehdastyön väheneminen ja työn muuttuminen teknologia-pohjaisemmaksi, minkä vuoksi työmarkkinoiden luonne siirtyi vähitellen poisperinteisestä fordistisesta mallista (Kalleberg & Vallas 2018, 5; Jakonen 2020, 169). Palvelusektorin kasvaminen on yleinen ilmiö jälkiteollisessa yhteiskunnassa, ja prekaari työ on yleistä yksityisessä palveluntarjonnassa. Prekarisaation ovat aiheuttaneet muutokset työmarkkinainstituutioissa, sääntelyssä ja käytänteissä (Della Porta et. al. 2015b, 287; kts. myös Standing 2011, 41–43; Kalleberg & Vallas 2018, 11; Kalleberg 2013, 61). Taustalla on makrotason eri toimijoiden valta-asemien vaihtelu. Työmarkkinat ovat yksilöllistyneet ja muuttuneet markkinavetoisiksi. Yksilöiden henkilökohtaiset ominaisuudet ja taustatekijät vaikuttavat yhä enemmän työmarkkina-asemaan (Kalleberg 2013, 60)

Arne Kalleberg ja Steven Vallas ovat erottaneet neljä eri tekijää fordistisen työjärjestyksen rapautumisen taustalla. Niistä ensimmäinen on ammattiliittojen aseman heikentyminen ja työntekijöiden lisääntynyt järjestäytymättömyys, mikä on yleisesti heikentänyt työehtoja ja työn pysyvyyttä. Toisena syynä on kansainvälisten sijoittajien ja finanssialan kasvava valta yrityksissä, mikä on vähentänyt yritysten ja niiden omistajien mielenkiintoa työntekijöiden asemaan ja lisännyt työn järjestämisen joustavuutta. (Kalleberg & Vallas 2018, 4–5) Kolmantena tekijänä Kalleberg ja Vallas mainitsevat globalisaation ja sen myötä kiristyneen kansainvälisen kilpailun työvoiman välillä. Pääoma liikkuu yhä kiihtyvämällä vauhdilla valtion rajojen yli, ja rahoitusmarkkinoiden merkitys taloudessa on kasvanut perinteisen teollisuudenalan kustannuksella. Neljäs seikka prekaarin työn lisääntymisen taustalla on digitaalinen vallankumous, joka on vähentänyt työvoiman tarvetta, lisännyt pääoman liikkuvuutta ja kansainvälisen talouden vaikutusta työllisyydessä. Työn organisointi tapahtuu enemmän digitaalisen alustan kautta, millä on muutoksia työntekijöiden tarpeeseen ja heidän asemaansa yrityksissä. (Ibid.)

Työmarkkinoiden globalisaatio on siirtolaisuuden myötä lisännyt työvoiman tarjontaa, mikä on sekä mahdollistanut että edellyttänyt tuotantokustannusten polkemisen. Pärjätäkseen kansainvälisessä kilpailussa Yhdysvalloissa ja muissa länsimaissa toimivat yritykset ovat pyrkineet alentamaan työvoimakustannuksiaan. Työn teettäminen on vähemmän riippuvaista valtioiden rajoista, ja tuotannon ulkoistaminen mahdollistui teknologisen kehityksen myötä. Kysynnän muutokset edellyttivät tuotantoprosesseilta ja siten myös työvoimalta enemmän joustavuutta. (Kalleberg 2013, 26–27)

Prekarisaatio on lisääntynyt eri Euroopan maissa 1990- ja 2000-lukujen aikana (Airio 2008, 13–14). Sen taustalla ovat kansainvälinen finanssikriisi sekä Euroopassa vuosituhatien alusta lähtien harjoitettu talouspolitiikka (Kalleberg & Vallas 2018, 10).

Valeria Pulignanon mukaan syynä on pääoman vaikutusvallan lisääntyminen perinteisiin työntekijäinstituutioihin nähden (Pulignano 2018, 45). Ilpo Airion mukaan angloamerikkalainen joustavuusajattelu on tullut yleisemmäksi myös Euroopassa, millä on ollut muutoksia työmarkkinoihin (Airio 2006, 297). Euroopan unionin maissa on voimakkaasti pyritty työntämään töihin työttömiä tai muuten työelämän ulkopuolella olevia kansalaisia. Tämä on tapahtunut edistämällä kilpailua voimakkaasti sekä leikkaamalla sosiaalietuuksia ja siten ajamalla sosiaaliturvan varassa ollutta väestöä hakeutumaan työsuhteisiin. (Pulignano 2018, 42).

Euroopan maissa on havaittu työmarkkinoita, joille ovat tyypillisiä sosiaaliturvan ja pätkätoiden yhdistäminen (Jakonen 2021). Työssäkävien köyhyys on esimerkiksi Euroopassa noteerattu laajassa mittakaavassa vasta 1990-luvun aikana. Toisaalta samanaikaisesti suomalaista ja muitakin eurooppalaisia yhteiskuntia olivat vavisuttaneet 1990-luvun lama, globalisaatio ja Euroopan integraatioprosessi. (Airio 2006, 308) Suomessa prekarisaatio on lisääntynyt hieman muita länsimaita myöhemmin. Prekarisaatio on kuitenkin totta myös Suomessa, sillä työolotutkimukset maassamme kertovat 1990-luvulta lähtien enenevässä määrin työntekijöiden raportoimasta työn ja vapaa-ajan rajan hämärtymisestä (Åkerblad 2014, 32; Pyöriä & Ojala 2017, 52).

Suomalainen sosiaaliturvajärjestelmä on vuosikymmenien ajan pysynyt perusrakenteiltaan melko samanlaisena, vaikka sitä on joiltakin osin karsittu ja siihen on kohdistunut muutospaineita (Julkunen 2017, 109; Anttonen & Sipilä 2012, 10). 1990-luvun laman jälkeen myös Suomessa on korostettu entistä enemmän julkisen talouden niukuutta ja työvoimapolitiittisin keinoin työttömiä työnhakijoita on entistä enemmän kannustettu ottamaan vastaan työtä. Lisäksi sanktioita työstä kieltäytymisestä on kovennettu. (Julkunen 2006, 156–157). Perusturvaetuuksiin on tehty leikkauksia, tai indeksikorotuksia on jäädytetty, mikä on heikentänyt tuensaajien taloudellista asemaa. Tämä näkyy esimerkiksi siten, että toimeentuloturvaetuuksien tasoihin ei ole tehty indeksikorjauksia, etujen saantiehtoja on tiukennettu ja tarveharkintaisuutta on lisätty. Sosiaalipalveluita on saatettu kohdentaa yhä rajoitetummalle joukolle (Airio 2013, 13; Määttä 2012, 19).

Työssäkävien köyhien määrän mittaamista ja tilanteen arvioimista vaikeuttaa prekaarien eli epävarmojen ja epätyypillisten työsuhteiden, -sopimusten ja työnteon muotojen kirjo. Mikko Jakosen mukaan Yhdysvalloissa aina 1980-luvulta lähtien 7–11 prosenttia työllisistä eli noin 10–18 miljoonaa ihmistä on ollut vuosittain köyhiä. Euroopan unionissa työssäkävien köyhien määrä kasvoi vuosien 2006 ja 2019 välillä noin kaksi prosenttiyksikköä 9,2 % prosenttiin. (Jakonen 2021). Kotimaisessa tutkimuksessa esitetään erilaisia lukuja Suomessa prekaaria työtä tekevien määrästä (Pyöriä & Ojala 2017, 52; Jakonen 2019). Satu Ojala on arvioinut, että vuonna 2018 noin 30 %

työllisistä eli yli 700 000 suomalaista oli joustavissa työsuhteissa (Ojala 2020). Yksinomaan joustavissa työsuhteissa olevien määrä ei kerro prekaariudesta, vaan on tärkeää arvioida pienituloisten osuus sekä se, kuinka moni tekee joustavaa työtä vastentahtoisesti (Pyöriä & Ojala 2017). Pidän luotettavimpana viimeisimpiin kuuluvaa arviota, jonka mukaan Suomessa on kokonaisuudessaan noin 400 000 vastentahtoisesti työtekevää henkilöä (Jakonen et al. 2023, 15). Tämä merkitsee noin 16–17 prosenttia työllisistä (Kts. myös Ojala 2020).

Prekarisaation seurauksia ovat 2000-luvulla olleet työmarkkinoiden segmentoituminen ja polarisaatio. (Jakonen 2021). Eri alojen ja työntekijäryhmien välillä on ollut nähtävissä eriytyminen yhä parempiin ja korkeampaa osaamista vaativiin työpaikkoihin sekä matalammin palkattuihin ja heikompien työehtojen työpaikkoihin. Niin sanottu väliportaan työpaikat ovat vähentyneet. (Kalleberg 2013, 76). Koska talouspolitiikka ajaa mahdollisimman monet työvoimaan kuuluvat töihin, usein työnhakijat joutuvat ottamaan vastaan melkein minkä tahansa saatavilla olevan työn (Pulignano 2018, 50–51). Työmarkkinoiden polarisoituminen vaikuttaa erilaistuvaan työvoimaan eri tavoin. Joustavien työsuhteiden lisääntyminen on merkinnyt työmarkkinoiden jakautumista niihin, joilla on vakituinen työsuhte ja vakaat työehdot verrattuna (Kalleberg 2013, 78).

Työssäkävien köyhyiden lisääntymiseen ovat siis vaikuttaneet niin tuotannolliset ja teknologiset muutokset, mutta myös harjoitettu työllisyyspolitiikka (Jakonen 2021). Valtiolla ja suurilla työmarkkinajärjestöillä oli pitkään merkittävä osuus suomalaisessa työmarkkinapolitiikassa, mutta vuonna 2008 suurten työmarkkinajärjestöjen väliset Tupo-neuvottelut lopetettiin ja siirryttiin liittokohtaisiin sopimuksiin (Kts. Julkunen 2017, 96). Myös työssäkävien köyhyys on ongelmallista kansantalouden kannalta. (Palviainen 2018, 494). Vuoden 2008 kansainvälinen finanssikriisi kärjisti työmarkkinoiden epävarmuutta ja työn prekarisaatiota (Julkunen 2017, 185; Standing 2011, 49). Se johti Suomessakin nopeasti tuotannon jyrkkään pudotukseen, ja työttömyys kääntyi kasvuun (Honkanen 2018, 92).

Prekarisaatiolla on yhteiskunnallisia vaikutuksia. Epäsäännöllinen prekaari työ ja vaihtelevat työttömyysjaksot tarkoittavat yksilön kannalta epäsäännöllisiä ja riittämättömiä tuloja. Yhteiskunnallisesti verotuloilla ja taloudellisen tuotannon luomalla vauraudella on perinteisesti kyetty auttamaan niitä kotitalouksia, jotka jäivät eri syistä työn ulkopuolelle. (Jakonen 2021) Prekarisaation vaikutukset eivät ole olleet kaikkialla samanlaisia, vaan eri maiden instituutioiden vahvuus ja hyvinvointipoliittiset järjestelmät ovat osin hillinneet prekarisaation leviämistä ja sen yhteiskunnallisiin seurauksia (Pulignano 2018, 44–45). Suomalaiset työmarkkinat ja hyvinvointivaltio ovat Mikko Jakosen mukaan toistaiseksi omaksuneet muita Euroopan maita hitaammin prekaarin työmarkkinoiden käytännöt. (Jakonen 2021). Sosiaaliturvajärjestelmät ovat

kehittyneet vähitellen vastaamaan eri aikakausien ajankohtaisiin tarpeisiin. Silti työsäkävien köyhien ilmiö on monimutkainen. Seurauksena hyvinvointiyhteiskuntaa joudutaan melko vahvasta ja vakiintuneesta asemastaan huolimatta jatkuvasti kehittämään uudelleen (Honkanen 2018, 91).

2.4 Köyhyys ja sosiaaliturva

Köyhyyttä on tutkittu vuosikymmenien ajan laajasti Suomessa. Köyhyys on laaja ilmiö, ja sen tutkimus ja siihen liittyvä pohjautuu monenlaisiin eri lähtökohtiin. Köyhyyttutkimus jakaa köyhyyden absoluuttiseen, suhteelliseen ja subjektiiviseen köyhyyteen (Kangas & Ritakallio 2008, 3). Absoluuttista köyhyyttä määriteltäessä perusajatuksena on se, että tuloihin on asetettu jokin minimitaso, jolla ihmisen fyysinen olemassaolo pystytään turvaamaan. Tämä lähestymistapa sopii hyvin kansainvälisten järjestöjen tapaan tarkastella kehitysmaiden köyhyyttä. (Kangas & Ritakallio 2008, 28.) Hyvinvointivaltioissa ja kehittyneissä maissa köyhyys ymmärretään yleisesti suhteellisena köyhyytenä. Suhteellisella köyhyydellä tarkoitetaan yksilön selkeää huono-osaisuutta verrattuna muun väestön keskimääräiseen elintasoon. Suhteellinen köyhyys määritellään taasen kykenemättömydeksi saavuttaa yhteiskunnassa. Yksilöt eivät pysty suhteellisessa köyhyydessä saavuttamaan yhteiskunnassa odotettua tai minimiksi katsottua elintasoa johtuen taloudellisten resurssien puutteista. (Moisio 2006, 639.) Kotitalous lasketaan yleisen määritelmän mukaan köyhäksi silloin, kun sen jäsenet ansaitsevat enintään 60 % kansantalouden mediaanitulosta (Kangas & Ritakallio 2008, 28; Jakonen 2021).

Länsimaissa tyypillinen köyhyyden muoto on suhteellinen köyhyys. Peter Townsendaria pidetään eräänä tunnetuimmista suhteellisen köyhyyden määrittelijöistä. Townsendarin mukaan köyhyys liittyy ympäröivän yhteiskunnan normeihin ja käytäntöihin. Townsendarin mukaan henkilö, perhe tai laajempi ihmisryhmä voi olla köyhä, mikäli hän ei pysty elämään yhteiskunnassa yleisesti odotetun elintason mukaisesti eikä hankkimaan tavanomaisia palveluja (Townsendar 1979, 31). Köyhillä ei ole varaa kuin välttämättömimpään ruoan, asumisen, vaatetuksen ja pakollisen liikkumisen suhteen, vaikka he eivät kokisi suoranaista puutetta. Esimerkiksi *Töissä ja köyhä* -aineiston monet kirjoitukset kuvaavat selkeästi suhteellista köyhyyttä. Tyypillinen julkisuudessa käytävä keskustelu käsittelee usein esimerkiksi sosiaaliturvan riittävyyttä, työsäkävien osuutta ja työllisyysasteen kehitystä sekä lapsiperheiden köyhyyttä. Sen sijaan työsäkävien köyhien tilanne on jäänyt usein varjoon (Julkunen 2017, 331).

Perustuslain mukaan julkisella vallalla on velvollisuus huolehtia kansalaisista sosiaalisissa riskitilanteissa. Tällöin apua tarvitseva on lähtökohtaisesti suojattu joko ansio-

turvalla tai vähimmäisturvalla. (Määttä 2012, 17–18). Suomessa sosiaaliturvan tarkoituksena on Kelan mukaan taata ihmisille riittävä toimeentulo ja huolenpito kaikissa elämäntilanteissa. (Kansaneläkelaitos 2024). Perinteiset sosiaaliset riskit kohdistuvat työkyvyttömiin, kuten lapsiin, vammaisiin, sairaisiin ja vanhuksiin. Uudemmat sosiaaliset riskit kytkeytyvät enemmän työikäiseen väestöön, kuten työ- ja perhe-elämän yhteensovittamiseen, työttömyyteen, koulutuksen tukemiseen ja asumiseen. Lisäksi viimeisimpänä on tunnistettu ylivelkaantumiseen liittyvät riskit (Saari 2017b, 479). Suomen sosiaaliturvajärjestelmä on rakentunut vuosikymmenien kuluessa ja kehittänyt monimutkaiseksi järjestelmäksi, joka sisältää lukuisia eri etuusmuotoja. Tietyn sosiaalietuuden vastaanottaminen saattaa vaikuttaa myös muihin saataviin etuuksiin.

Sosiaaliturva koostuu palveluista ja toimeentuloa turvaavista rahallisista etuuksista. Tässä työssä keskityn nimenomaan kansalaisille maksettaviin etuuksiin. Sosiaaliturva on käsitteenä melko yleinen niin arkisessa kielenkäytössä kuin julkisuudessaakin. Ilpo Airion mukaan sosiaaliturva on kuitenkin melko hankalasti määriteltävissä käsitteen monitahoisuuden takia. Yleinen lähtökohta sosiaaliturvan määrittelemisessä on se, että sillä pyritään helpottamaan ihmisten tai perheiden toimeentulo-ongelmia, jotka johtuvat sairauden, toimintakyvyttömyyden, vanhemmuuden, työtapaturman, työttömyyden, vanhuuden tai perheenjäsenen kuoleman aiheuttamasta työtulojen puutteesta. Sosiaaliturva tukee perheitä, joilla on huollettavia perheenjäseniä. Sosiaaliturva toimii myös viimesijaisena turvana köyhyyttä ja sosiaalista syrjäytymistä vastaan. (Airio 2013, 8)

Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen mukaan toimeentuloturvajärjestelmä käsittää seuraavat lohkot (Airio 2013, 10):

1. sairaus ja terveys
2. toimintarajoitteisuus
3. vanhuus
4. leski ja muut omaiset
5. perhe ja lapset
6. työttömyys
7. muu sosiaaliturva

Kaikki sosiaaliturvan seitsemän lohkoa sisältävät erilaisia rahallisia sosiaalietuusmuotoja. Kaikki kyseiset lohkot ovat lisäksi löydettävissä *Töissä ja köyhä* -kyselytutkimuksen vastauksissa. Toimeentulojärjestelmän lohko seitsemän sisältää toimeentulotuen, sotilasavustuksen, pitkäaikaistyöttömien sekä maahanmuuttajien erityistuen. Näiden lisäksi yleisesti käytetty sosiaalietuus on opintotuki, jota ei kuitenkaan varsinaisesti lasketa toimeentulojärjestelmään (Ibid.).

Suomalainen sosiaaliturva on pääosin asumisperusteista, ja siinä on paljon universaaleja piirteitä (Pylkkänen 2014, 20). Se on hyvin kattava ja turvaa viime kädessä tietyt minimitoimeentulon lähes kaikille (Sosiaaliturvan valinnat ja peruseriaatteet 2022, 33). Esimerkiksi lapsilisän ja yleisen eläkejärjestelmän kaltaiset etuudet ovat perinteisesti kuuluneet kaikille. Järjestelmä sisältää kuitenkin myös kriteerejä sille, ketkä ja missä tilanteessa voivat saada etuuksia. (Pylkkänen 2014, 20) Ollakseen oikeutettu sosiaaliturvaan kansalaisen tulee täyttää tietyt edellytykset (Määttä 2012, 20). Näin ollen suomalainen sosiaaliturva on myös syyperusteista, mikä tarkoittaa sitä, että sosiaaliturva perustuu ennalta määritellyyn syyhyn. Etuuksia maksetaan tiettyjen todettavien sosiaalisten riskien perusteella (Sosiaaliturvan valinnat ja peruseriaatteet 2022, 33; Määttä 2012, 21). Sosiaaliturva jakautuu myös ansioturvaan ja vähimmäisturvaan, sen perusteella, miten kriteerit täyttyvät hakijan kohdalla. Vähimmäisturvalla pyritään turvaamaan kohtuullinen toimeentulo ansiotyöstä riippumatta. Vähimmäisturva koostuu ensisijaisesta ja viimesijaisesta turvasta. (Määttä 2012, 20)

Velvoittavuus on yksi sosiaaliturvan keskeisistä jakolinjoista. Etuutta saadakseen tai etuuden kansalaisen halutaan tai edellytetään toimivan tietyllä tavalla. Velvoittavuus liittyy varsinkin työttömyysturvaan (Sosiaaliturvan valinnat ja peruseriaatteet 2022, 29). Suomessa työttömän työnhakijan on oltava valmis vastaanottamaan kokoaika-työtä. Kokoaikatyön hakemisen ja vastaanottamisen velvoite koskee kaikkia muita työnhakijoita paitsi osatyökyvyttömyyseläkeläisiä. (Kauhanen et. al. 2022, 57).

Valtio rahoittaa kaikkia sosiaaliturvan kohderyhmiä ja erityisesti lapsia, työttömiä ja vanhuksia. Tietyt toimeentuloturvaetuedet ovat tarveharkintaisia ja ne tähtäävät vähimmäistoimeentulon turvaamiseen (Airio 2013, 15). Niin sanottuja perusturvaetuuksia ovat esimerkiksi minimimääräiset sairaus- ja vanhempainpäivärahat, kansaneläke, työmarkkinatuki ja toimeentulotuki. Hallinnollisesti suomalaisessa sosiaaliturvajärjestelmässä keskeisessä asemassa on sosiaali- ja terveysministeriö, mutta keskeisin valtiollinen sosiaaliturvan toimeenpanija on Kela. Kelan etuudet ovat rahana maksettavaa toimeentuloturva. Kuntien vastuulla on pääasiassa sosiaali- ja terveyspalvelut. Kuntien vastuulla oli pitkään myös toimeentuloturvan perusmuoto, joka siirtyi Kelle vuonna 2017. Ansiosidonnaista työttömyyspäivärahaa maksavat erilaiset työttömyyskassat. (Airio 2013, 12–13) Sosiaalitoimi jäi edelleen kunnille, mutta vuodesta 2024 alkaen kunnille ja kaupungeille kuulunut sosiaalitoimi on siirtynyt hyvinvointialueille.

Laura Kalliomaa-Puhan mukaan sosiaaliturvan päätöksenteko lähtee poliittisen päätöksenteon tasolta, jossa päätetään eri sosiaalietuuksien jakoperusteista ja niiden suuruudesta tai kestosta. Sosiaaliturvajärjestelmän tarkoituksenmukainen toiminta edellyttää harkintakykyä eri tasoilla, niin poliitikoilta myös viranomaisilta (Kalliomaa-

Puha et. al. 2014, 12) Lähtötasolla päätetään, mitä eri etuuksilla ja palveluilla tavoitellaan. Normi kirjoitetaan viranomaisen ohjeiksi, ja jatkumon loppupäässä harkintaa käytetään normia yksittäistapauksessa sovellettaessa. Sääntöjä ja ohjeita voidaan tulkita tiukasti tai joustavasti, ja harkintaa voidaan käyttää asiakkaan eduksi tai jättää liikkumavara kokonaan käyttämättä. (Kalliomaa-Puha et. al. 2014, 8). Viranomaisharkinnan pitää olla sidottu lakiin, mutta samalla toiminnan pitäisi kyetä ottamaan huomioon ennakoimattomuus ja erilaiset elämäntilanteet (Kalliomaa-Puha et. al. 2014, 12).

3 TUTKIMUSKYSYMYS JA AINEISTO

Tässä luvussa esittelen käyttämäni tutkimusaineiston, tutkimuskysymyksen sekä valitsemani laadullisen tutkimuksen metodin. Tutkiessani prekarisaation ilmenemismuotoja ja prekaaria työtä tekevien asemaa Suomessa hyödynnän työssäkäyvien köyhien ja yleisemmin prekaarissa työmarkkina-asemassa olevien henkilöiden omia kirjoituksia. Olen valinnut kirjoitusaineiston, koska haluan katsoa aihetta ihmisten kokemusten kautta, ja käytettävillä tutkimusmenetelmillä pääsen parhaiten kiinni kirjoitusaineistossa olevaan kokemustietoon.

Laadullinen tutkimus on ymmärtävää tutkimusta, jossa pyritään kuvaamaan sosiaalisen todellisuuden ilmiötä tai tapahtumaa (Kts. Alasuutari 2011, 38–39; Tuomi & Sarajarvi 2018, 85). Aineistolähtöisen menetelmän kautta pyrin kuvaamaan kirjoitusaineistossa olevia kokemuksia. Tässä luvussa vertaan myös omaa työtäni ja tutkimuskysymyksiäni lisäksi aiempiin samankaltaisesta aineistosta tehtyihin opinnäytteisiin. Pyrin löytämään aiheesta uusia ja aiemmin tutkimattomia näkökulmia.

3.1 Töissä ja köyhä -kirjoitusaineisto

Tutkimusaineisto muodostuu kahdesta vuosina 2015 ja 2021 kerätystä valmiista kirjoitusaineistosta. Jyväskylän yliopiston yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos on järjestänyt tutkimushankkeisiinsa liittyen kaksi kirjoituskutsua, joilla on pyritty tavoittamaan henkilöitä, jotka ovat kokeneet köyhyyttä työssäkäynnistä huolimatta. Anonymisoituun kyselyyn osallistuneilla on ollut mahdollisuus lähettää vapaamuotoinen kertomus tilanteestaan. (Tietoarkisto 2019; Jyväskylän yliopisto 2021b)

Ensimmäisen kirjoituskutsun tuloksena on koottu Yhteiskuntatieteellisestä Tietoarkistosta löytyvä 2015 keräämä aineisto *Töissä ja köyhä*. Tiina Silvasti johtaman ja Mikko Jakosen ja Hanna-Mari Ikosen suorittaman tutkimuksen tarkoitus oli selvittää, lisääntyykö köyhyys erilaisissa joustavissa työmuodoissa työskentelevillä, ja kuinka esimerkiksi työllistämistöissä työskentelevät ihmiset pärjäävät taloudellisesti. Kyseiset kirjoitukset on kerätty Jyväskylän yliopiston tuolloisessa hankkeessa *Jakautuvan Suomen eriarvoistuvat ruumiit*. Ensimmäiseen kyselyyn vastasi 169 kirjoittajaa, joista 135 henkilöä antoi luvan kirjoituksensa arkistointiin. Valmis aineisto on saatavilla Tietoarkistosta.

Tämän jälkeen Jyväskylän yliopiston yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos järjesti vuonna 2021 uuden aineistonkeruun *Työssäkäyvät köyhät jälkiteollisessa hyvinvointivaltiossa* -tutkimushankkeeseen liittyen. Tällä kertaa hankeen vastuullisena johtajana toimi Mikko Jakonen ja tutkijoina Hanna-Mari Ikonen ja Jenny Säilävaara. *Töissä ja köyhä 2.0* nimetty kysely käsitti muun muassa sosiaaliturvan ja pätkätöiden yhdistämistä käytännössä. Kirjoittajat saivat kirjoituksissaan vapaasti yhdistellä kertomusta muun muassa työn, yrittäjyyden, köyhyyden, sosiaaliturvan sekä sosiaalisten suhteiden teemoja. Valmis aineisto on kerätty ensimmäisen aineiston kirjoituskutsulla vuoden 2021 aikana, ja olen saanut sen käyttöni tätä opinnäytetyötäni varten. Toinen kysely tuotti yhteensä 252 vastausta, mikä tekee molempien kyselyaineistojen laajuudeksi yhteensä 387 kirjoitusta. Näiden joukosta olen valinnut tutkimuskysymyksiini liittyvät vastaukset. Vuoden 2015 kirjoitusaineistosta kaikkiaan 108 kirjoitusta ja vuoden 2021 aineistosta 124 vastausta käsitteli valitsemiani tutkimuskysymyksiä, mikä tekee tässä tutkimuksessa hyödynnetyn materiaalin laajuudeksi yhteensä 232 vastausta.

Kyselyyn vastanneiden henkilöiden taustatietoja kerättiin lomakkeella kirjoitusten keräämisen yhteydessä. Tietojaan antamaan suostuneilta vastaajilta kysytyjä tietoja olivat sukupuoli, syntymävuosi, asuinpaikkakunta neliportaisen kategorian tarkkuudella, siviilisäätö, onko vastaajalla lapsia ja lasten lukumäärä sekä ikä. Edelleen taustatietoina kerättiin jokaisen vastaajan korkein suorittama koulutustaso, mahdollinen muu koulutus tai kesken jääneet opinnot, tulotaso ennen veroja, päätoiminen työmarkkinastatus kyselyajankohdan aikana sekä aikaisempien työsuhteiden määrä.

Aineiston taustatiedoista selviää, että kirjoituskutsuun vastanneet edustivat eri muuttujien kohdalla hyvin erilaisia ryhmiä. Vuoden 2015 aineiston 135 kirjoituksesta 37 oli miesten kirjoittamia, ja 98 naisten kirjoittamia tekstejä. Vuonna 2021 kerätyssä aineistossa naisten osuus oli 203 kirjoitusta ja miesten 35. Kyselyyn vastanneiden henkilöiden koulutustaso vaihteli pelkästä perustason koulutuksesta aina yliopistolliseen jatkotutkintoon. Vastaajien ikäjakauma oli laaja. Vuoden 2015 aineistossa iäkkäimmän vastaajan syntymävuosi oli 1951 ja nuorimman syntymävuosi 1994. Vuoden 2021 kirjoitusaineiston nuorimman vastaajan syntymävuosi oli 2001.

Yliopiston keräämät valmiit tutkimusaineistot on hyvän tieteellisen käytännön mukaan anonymisoitu ennen kuin ne on asetettu tutkijoille käytettäväksi. Kirjoitusten pituus vaihteli. Lyhimmät kirjoitukset olivat alle kymmenen riviä pitkiä, kun taas pisimmät käsittivät useita sivuja. On syytä huomata, että kyselytutkimukseen vastanneet tutkittavat henkilöt ovat tuottaneet tekstinsä itse. Näin ollen vastaajat ovat laittaneet tekstit varsin vapaasti ilman muiden tekemiä kirjallisia tulkintoja tai haastattelijan vuorovaikutusta (Kts. esim. Eskola & Suoranta 1998, 122–123). *Töissä ja köyhä* -kir-

joitusaineiston vastaukset ovat yleensä tyyliasultaan melko selkeitä, ja monissa teksteissä vastaajat käsittelevät elämäntilannettaan verraten realistisesti. Tutkimukseen osallistuneet ovat kirjoituksissaan saattaneet kuvata seikkaperäisesti tilanteensa sekä mahdolliset köyhyyden kokemukseen johtaneet tekijät ja samalla perustella näkemyksensä. En tarkastele enkä luokittele aineistoa vastanneiden taustatekijöiden mukaan, vaan keskityn nimenomaan heidän tuottamiinsa kirjoituksiin.

3.1 Tutkimuskysymykset ja vertailu aiempaan tutkimukseen

Tutkimukseni keskeinen aihepiiri ja kysymyksenasettelu liittyy suomalaisten työssäkäyvien köyhien ja suomalaisen sosiaaliturvajärjestelmän kohtaamiseen. Kiinnostukseni kohdistuu erityisesti siihen, millaisia taloudelliseen toimeentuloon liittyviä haasteita ja ongelmia työssäkäyvät köyhät kohtaavat arkielämässään ajankohtaisen tilanteensa takia.

Tutkimuskysymykseni ovat:

- 1) mitä sosiaaliturvan eri muotoja tai muita rahallisia tukimuotoja työssäkäyvät köyhät käyttävät
- 2) miten he kokevat viranomaisten kanssa asioinnin
- 3) millaisia epäkohtia he kokevat Suomen sosiaaliturvajärjestelmän toiminnassa ja toisaalta mitä ratkaisuja he näkevät

Kirjoitusaineiston vastauksissa käy ilmi, että monet työssäkäyvät köyhät yhdistävät ansiotyön ja sosiaaliturvan. Monet kyselytutkimuksen vastaajat yrittävät sinnitellä pelkillä ansiotuloilla tai omilla säästöillään, mutta yhtä lailla monet joutuvat näiden lisäksi turvautumaan suomalaiseen toimeentulojärjestelmään. Useissa vastauksissa kirjoittajat kertovat lisäksi saamansa sosiaalietuuden muodon sekä määrän. Kaikki vastaajat eivät saa sosiaalietuuksia, kun taas toiset kertovat kyselyhetkellä olevansa pelkästään sosiaaliturvan varassa. Näiden keinojen lisäksi myös muut tulonhankkimiskeinot ovat käytössä. Monet kertovat joutuvansa turvautumaan kulutusluottoihin, hyväntekeväisyyteen, sukulaisiltaan saamansa avustukseen tai puolisonsa tuloihin, joista jälkimmäinen saattaa vaikuttaa myös henkilön saamaan sosiaalietuuden määrään.

Sosiaaliturvajärjestelmän ja viranomaisten tarkoitus on auttaa ja tukea kansalaisia erilaisissa elämäntilanteissa ja riittämättömien tulojen keskellä (Pylkkänen 2014, 22; Airio 2013, 8). Viimekätisen sosiaaliturvan on tarkoitus taata kohtuullinen elintaso, vaikka siihen ei ole yksiselitteistä standardia. Anu Pylkkäsen mukaan sosiaaliturva

perustuu käytännössä julkisten viranomaisten päätöksiin ja harkintaan, jonka tavoitteena on auttaa ihmisiä elämään niin, että he pystyvät toimimaan yhteiskunnan jäseninä. (Pylkkänen 2014, 32) Ilpo Airion mukaan toimeentuloturvajärjestelmän toimivuutta voidaan arvioida etuuksien tason ja määräytymisperusteiden kautta. Yksittäisen henkilön kannalta toimeentuloturvajärjestelmä voi olla puutteellinen, koska turvan rahallinen taso on liian matala, hän ei saa tarvitsemaansa etuutta tai putoaa eri etuusjärjestelmien väliin. Ilman toimeentuloturvaetuutta jääminen voi johtua joko siitä, että henkilö ei ole oikeutettu etuuteen, tai siitä, että hän ei syystä tai toisesta hae etuutta, johon hän olisi oikeutettu. (Airio 2013, 14) Analyysiluvussa esittelen *Töissä ja köyhä* -kirjoitusaineistossa useimmin mainitut sosiaalietuudet yleisellä tasolla, mutta en tässä työssä ryhdy käymään tarkemmin läpi toimeentulojärjestelmän eri puolia. Keskeinen hakuteos niiden kohdalla on Yrjö Mattilan toimittama teos *Toimeentuloturva* (2017), joka esittelee selkeästi kaikki Suomen toimeentulojärjestelmään kuuluvat etuudet ja niiden määräytymisperusteet.

Viranomaisilla tarkoitan julkisia instituutioita ja tahoja, joiden kanssa *Töissä ja köyhä* -tutkimuksen vastaajat ovat prekaarin asemansa ja työmarkkinatilanteensa takia olleet tekemisissä. Vaikka suomalainen sosiaaliturva on toiminut melko samansuuntaisesti ja yleisesti katsottuna hyvin, käytännössä järjestelmä aiheuttaa kannustin- ja tuloloukkuja erilaisissa elämäntilanteissa oleville ihmisille (Pylkkänen 2014, 22). Nämä eriarvoisuusloukut ovat haasteellisia yksilön toimeentulon ja sosiaaliturvan kannalta. Julkisen vallan hyvistä tarkoituspäristä huolimatta sosiaaliturvaa tarvitsevat kansalaiset kokevat viranomaisen toiminnan joissakin tilanteissa hankalana (Kts. esim. Kauhanen et al. 2022, 146). Toimeentuloturvajärjestelmää on arvosteltu myös hajanaisuudesta: vuoden 2015 aineistossa vastaajat joutuivat vielä asioimaan niin Kelan kuin toimeentulotukea hallinnoivan kunnan sosiaalitoimiston kanssa (Airio 2013, 16).

Kolmas tutkimuskysymykseni juontuu kahdesta ensimmäisestä kohdasta. Kaksi ensimmäistä tutkimuskysymystä tuo esiin monia epäkohtia, joita prekaaria työtä tekevät kohtaavat. Pyrin tarkastelemaan, mitkä sosiaaliturvaan kuuluvien etuuden muodot sekä viranomaisten päätökset tai toimintatavat koetaan hankalimpina. Sosiaaliturvajärjestelmä on muodostunut pitkän aikavälin kuluessa rakenteeltaan ja tukimuodoiltaan monimutkaiseksi eri ajankohtien asettamien vaatimusten myötä. Sosiaaliturva tunnistaa puutteellisesti vaihtelevissa elämäntilanteissa olevien ihmisten ja joustavia työsuhteita tekevien tuen tarpeen. Tämä näkyy haittapuolena sosiaaliturvan hakemisprosessissa ja oikeutusperusteissa. Edellä mainitut seikat aiheuttavat lisäksi haasteita tuen tarvitsijoille. Toisaalta yhteiskunnassa vähittäin tapahtuvat muutokset vaikuttavat prekaaria työtä tekevien kokemiin haasteisiin ja ongelmakohtiin. Kolmannessa tutkimuskysymyksessä yritän etsiä kirjoitusaineistosta prekaarissa työmarkkina-asemassa olevien henkilöiden omia näkemyksiä ja selkeistä ja parannusehdotuksia omaan tilanteensa.

En kolmannessa tutkimuskysymyksessäni odota löytäväni suuria yhteiskunnallisia analyysejä tai merkittäviä visioita sosiaaliturvajärjestelmän kehittämiseksi. Sen sijaan keskityn työssäkäyvien köyhien vastauksissaan toteamiin selkeästi esiin tuotuihin epäkohtiin ja ehdotuksiin. Aineistolähtöisyys sopii siten menetelmänä myös tähän tutkimuskysymykseen. Olen maininnut kaikki kirjoitusaineistossa mainitut ehdotukset, vaikka ne eivät olisi erityisen realistisia tai helposti toteutettavissa. Esimerkiksi monet kyselytutkimuksen vastaajat toivovat edullisempia välttämättömyystuotteiden hintoja tai alhaisempia elinkustannuksia, vaikkakin yhteiskuntapoliittisin toimin niitä voi olla varsin hankala toteuttaa. Kirjoitusaineiston vastaajien teksteistä heijastuu tyyppillisesti ennen kaikkea alistuneisuus ja toisaalta ponnistelu, mutta varsinaiset rakentavat ehdotukset ovat melko harvinaisia. Olen kuitenkin pyrkinyt keräämään kaikki mahdolliset esitykset.

Tutkimusten tulosten perusteella aloitan pohdinnan, miten työssäkäyvien köyhien asemaa voisi helpottaa. Tavoitteenani on jatkotutkimusta ajatellen pyrkiä tuomaan esille, mitkä tukimuodot ovat pienituloisille tärkeimpiä ja minkä tukimuodon hakeminen on vaikeinta. Käytän opinnäytetyöni tukena ajankohtaista tutkimuskirjallisuutta ja viranomaisten selvityksiä, mutta työni tulokset perustuvat nimenomaan kyselytutkimuksella suoritettun kirjoituskyselyn vastauksiin. Vaikka prekarisaatiosta ja sosiaaliturvajärjestelmän eri kohteista on tehty runsaasti suomalaista ja kansainvälistä tutkimusta ja siten aiheesta on paljon myös teorialähtöistä kirjallisuutta, katson tässä tutkimuksessa parhaaksi tavaksi antaa aineiston puhua.

3.1.1 Huomionarvoista tutkimuskysymyksiin liittyen

Tutkimuskysymyksiini liittyen katson aiheelliseksi selvittää eräät havaitsemani huomionarvoiset seikat. Lukiessani vastaajien kirjoituksia olen muun muassa havainnut, että joissakin vastauksissa henkilöt eivät kirjoita niinkään omasta työmarkkina-asemastaan vaan jonkun prekaarissa asemassa olevan perheenjäsenensä puolesta. Eräät vastaajat saattavat itse olla melko turvatussa työmarkkina-asemassa, mutta heidän perheensä tai kotitaloutensa muut jäsenet vastaanottavat sosiaalietuuksia, mikä vaikuttaa koko perhekunnan tulonmuodostukseen. Lisäksi monet sosiaaliturvan muodot, esimerkiksi toimeentulotuki ja asumistuki, ovat nimenomaan kotitalouskohtaisia (Saari 2017a, 59). Olen käsitellyt vastauksia nimenomaan kotitalouden tasolla, ja lasken aineistooni kaikki ne ruokakunnat, joiden kokemukset vastaavat tutkimuskysymyksiini. En ole kuitenkaan ottanut mukaan vastauksia, joissa vanhempi kertoo kotoa jo muuttaneen perheenjäsenen saavan esimerkiksi opintotukea. Jotkut vanhemmat kertovat muun muassa avustavansa aikuisia lapsiaan, jotka ovat muuttaneet muualle opiskelemaan. Aikuiset lapset muodostavat eri talouden myös asuessaan samassa osoitteessa, jolloin asumiskustannukset jyvitetään eri henkilöille (Saari 2017a, 58). Tätä tekemääni havaintoa ei siten voine pitää tutkimuksen kannalta ongelmana, mutta

koska olen valinnut tutkimustani varten kaikki kirjoitukset taustatekijöistä riippumatta, katson aiheelliseksi kertoa myös tämän seikan.

Kiinnitin lisäksi huomiota siihen, että monessa kirjoitusaineiston vastauksessa tutkittavat henkilöt kertovat elämäntarinansa useiden edeltävien vuosien ajalta. Vaikka kyselytutkimuksessa on pyritty selvittämään nimenomaan vastaajien nykyistä tilannetta, tutkimukseen vastanneet käsittelevät myös omaa henkilöhistoriaansa ja arvioivat aikaisempia vaiheitaan. Jari Eskolan ja Juha Suorannan mukaan omakohtainen elämäkerta tai tarina on aina otos menneistä tapahtumista, joita arvioidaan tämän päivän näkökulmasta. Kertoessa tarinaansa ihminen arvioi ja valikoi, mitä hänen elämässään on aiemmin tapahtunut. Eskola ja Suoranta toteavat, että tyypillisesti omaelämäkeroissa saattaa usein olla muistivirheitä tai epämieluisien tapahtumien selittelyä (Eskola ja Suoranta 1998, 123). Tämä voi toki olla huomionarvoista myös *Töissä ja köyhä* -aineistoa tutkittaessa, mutta toisaalta vapaa kyselytutkimus ilman haastattelijan tai minkään muunkaan henkilön fyysistä vuorovaikutusta on voinut saada vastaajat avautumaan vapaammin elämäntilanteestaan. Omaelämäkerrallisista kirjoituksista näkyy välittömästi se, miten ihmiset kokevat elämänsä (Eskola & Suoranta 1998, 122). Kokemukset ovat subjektiivisia, mutta lähdän siitä, että kertoessaan työstään ja toimeentulostaan nämä kokemukset ovat aitoja ja todenmukaisia.

Kirjoituksista käy ilmi, että monet vastaajat ovat elämänsä aikana ehtineet vastaanottaa useita eri sosiaaliturvan muotoja. Nämä luetellaan usein omaa henkilö- ja työhistoriaa kerrottaessa. Jotkut vastaajat ovat kuvanneet omia elämänvaiheitaan jopa 1980- ja 1990-luvulta lähtien, ja kertovat oman tarinansa ikään kuin taustana tämänhetkelle prekaarille asemalleen ja työmarkkinatilanteelleen. On huomattava, että kaikki kirjoituksissa olevat kokemukset suomalaisesta sosiaaliturvasta ja viranomaisten eivät ole välttämättä enää ajantasaisia. Sosiaalietuuksien suuruus, niiden suhde muihin etuuksiin tai määrätymisperusteet ovat saattaneet muuttua vuosien kuluessa. Eräissä vastauksissa käydään läpi lisäksi monien vuosien takaisia kokemuksia sosiaaliviranomaisten tai työvoimahallinnon kanssa. Myös viranomaisten toimintatavoissa on oletettavasti tapahtunut vuosien aikana muutoksia, koska lainsäädäntö, ohjesäännöt tai käytännöt ovat kehittyneet.

Olen päättänyt laskea kaikki vastauksissa mainitut sosiaalietuuden muodot tutkimustuloksiini. Olen toiminut näin myös samojen henkilöiden kohdalla, vaikka kyseiset kokemukset eivät enää vastaisikaan henkilöiden ajankohtaista elämäntilannetta. Niin ikään olen tässä työssä huomionnut kaikki kirjoitusaineistossa mainitut kokemukset viranomaisista. Nähdäkseni jokainen asiointi on erillinen kokemus, joka on antanut vastaajalle kokemuksen sosiaaliturvasta tai viranomaisista (Kts. kokemisesta esim. Laine 2018, 31). Lisäksi aikaisemmilla kokemuksilla on voinut olla vaikutus toimeen-

tulojärjestelmästä muodostuneeseen kuvaan. Aineistossa on lisäksi joitakin kirjoituksia, joissa on esitetty vaihtelevia näkemyksiä suomalaisen yhteiskuntaan liittyen sekä suoraa tai epäsuoraa kritiikkiä yleisesti julkisiin viranomaisiin, maamme päättäjiin tai suomalaisen hyvinvointiyhteiskuntaan kohdistuen. Olen jättänyt nämä tekstit pois tutkimuksestani, mikäli ne eivät liity suoraan kirjoittajan omakohtaiseen elämäntilanteeseen.

Viranomaisasioinnin tutkimisen kohdalla tarkastelen kirjoittajien omakohtaisia kokemuksia mainitsemiensa julkisen sektorin toimijoiden kanssa. Sosiaaliturvaan liittyvä erilainen vallan käyttö ja seuraukset koskettavat kaikkia kansalaisia, ja ne ovat lain-säädännön ja hyvinvointipolitiikan avainkysymyksiä (Kalliomaa-Puha et. al. 2014, 10). Tarkoituksena on ollut tukea yksilöiden selviytymistä yhteiskunnassa silloin, kun itsenäisessä toimeentulossa on ongelmia (Pylkkänen 2014, 22). Viranomaisjärjestelmän on turvattava yksilön oikeudet (Kalliomaa-Puha et. al. 2014, 28). Sosiaaliturvajärjestelmälle on tärkeää yhdenvertaisuus eli sen tulee kohdella kaikkia samassa asemassa olevia kansalaisia samalla tavalla (Kalliomaa-Puha et. al. 2014, 8).

Kirjoitusaineistossa mainittavia viranomaistahoja ovat Kela, TE-toimisto sekä kuntien tai kaupunkien sosiaalitoimi sekä ulosottoviranomaiset, velkaneuvonta ja perintätuomistot. Suomessa Kela vastaa sosiaalietuuksien myöntämispäätöksistä ja etuuksien maksamisesta asiakkaille. TE-toimisto määrittelee kuitenkin esimerkiksi työnhakijoiden statuksen ja oikeuden työttömyysturvaan, ja toimittaa tiedot Kelalle. (Toimeentuloturva 2017, 85) Ensimmäisen kirjoitusaineiston keräämisen aikaan toimeentulotuen maksaminen oli vielä kuntien vastuulla, mutta tämä etuus siirtyi Kela:lle vuoden 2017 alussa. Lisäksi aikavälille ajoittuu eräitä muita muutoksia kuten tulorekisterin luominen. Kirjoituksissa käsitellään myös asiointia työvoimaviranomaisten kanssa määriteltäessä korvausta hakevan henkilön statusta. Monet kirjoittajat ovat joutuneet toimittamaan selvityksiä TE-toimistoille esimerkiksi soviteltua päivärahaa hakiessaan.

Suomalaisen sosiaaliturvajärjestelmän liittyen on tunnistettu eräitä ongelmakohtia. Eräs ongelmista on kannustinloukku. Tukiin, erityisesti toimeentulotukeen liittyä myös alikäyttöä, eli tukea ei haeta, vaikka siihen olisi oikeus. Järjestelmätasolla alikäyttöä aiheuttavat monimutkaiset säännöt ja tarveharkinta, hallinnon tasolla kontrolloivat käytännöt ja käsittelyaikojen kesto ja asiakastasolla puutteelliset tiedot ja leimautumisen pelko. (Määttä 2012, 25)

Hyödynnän kahden eri kyselytutkimuskerran aineistoa, mikä tarjoaa laajemman ja kattavamman aineiston tutkimukselle. Valitsemani menetelmä antaa mahdollisuuden myös yhdistellä aineistoja (Silvasti 2014, 36). Suurempi aineiston määrä antaa enemmän vertailukelpoista aineistoa. Suomalaisen sosiaaliturvan pääpiirteet ovat säilyneet

hyvin pitkälti samankaltaisina kyseisten kahden eri kyselykerran välillä. Lisäksi suoritettiin samalla vertailua vuosien 2015 ja 2021 aineiston välillä. Vertailen muun muassa, millaisia muutoksia sosiaaliturvan vastaanottamisessa ja viranomaistoiminnan kokeemisessa on ollut.

3.1.2 Vertailu aikaisempiin opinnäytetöihin

Työssäkäyvien köyhyys on ollut viime vuosina useiden yhteiskuntatieteiden alalla Suomessa laadittujen tutkimusten ja maamme yliopistoissa tehtyjen opinnäytetöiden aiheena. Monet tutkijat ovat käyttäneet varsinkin *Töissä ja köyhä* -kyselyaineistoa. Lisäksi aiheita käsitteleviä opinnäytetöitä on tehty monia muilla tavoin kerätyillä kyselyaineistoilla (Kts. mm. Heikkinen 2021). Yhteiskunnalliseen Tietoarkistoon on lähetettävä viitetiedot kaikista julkaisuista, joissa arkistoon tallennettua aineistoa hyödynnetään. Viitetiedot osoittavat, että varsinkin vuoden 2015 kirjoituskyselyn aineistoa on hyödynnetty Suomessa monessa tutkimuksessa.

Vuoden 2021 kirjoitusaineisto on kuitenkin ollut toistaiseksi varsin vähän käytetty opinnäytetöiden aineisto johtuen todennäköisesti aineiston tuoreudesta sekä siitä, että sitä ei ole vielä tätä kirjoitettaessa toimitettu Tietoarkistoon. Jyväskylän yliopistossa on kuitenkin tehty opinnäytetyö aineistoon liittyen (Heikkinen 2021). Useimmat *Töissä ja köyhä* -aineistoa hyödyntäneet opinnäytetyöt ovat valikoineet ja rajanneet aineistoa kirjoittajien taustamuuttujien, esimerkiksi ammattiryhmän, sukupuolen, koulutustason, perhetilanteen tai jonkin muun kyselyaineistosta ilmenevän taustatekijän mukaan (esim. Lindgren 2021; Järvinen 2020). Vaikka prekarisaation todettu kohdistuvan tyypillisimmin ennen kaikkea nuoriin ikäluokkiin, naisiin sekä maahanmuuttajataustaisiin henkilöihin, prekaaria työtä tekevät ovat yhteiskunnalliselta taustatekijöillä tarkasteltuna erittäin monimuotoinen ryhmä (Kalleberg & Vallas 2018, 14).

Tutkittavien yksittäisten väestöryhmien lisäksi varsin monissa opinnäytteissä on keskitytty prekaarissa työmarkkinatilanteessa olevien henkilöiden affektiiviseen puoleen. Erityisesti yliopistoissa tehdyissä pro gradu -tutkielmissa tutkimuskohteita ovat olleet ennen kaikkea *Töissä ja köyhä* -aineiston kirjoittajien teksteissä esiintyvä monipuolinen tunteiden kirjo ja kokemusperäisyys sekä vastaajien erilaiset selviytymisstrategiat elämäntilanteessaan (kts. mm. Leinonen 2020. Kts. myös Jakonen 2019). Vastaajien elämäntilannetta on tarkasteltu nimenomaan kirjoitusaineistosta välittyvien ja koettujen tunteiden kautta.

Laadullisen tutkimuksen idea on löytää aineistosta jotain uutta. Oma tutkimusaiheeni eroaa aikaisemmista opinnäytetöistä sen suhteen, että keskityn nimenomaan kirjoitta-

jien toimeentuloon, suomalaiseen sosiaaliturvajärjestelmään sekä niihin liittyviin ongelma-kohtiin. Rajaan tämän lisäksi aineiston pelkästään kirjoitusten sisällön perusteella enkä taustamuuttujien mukaan. Tutkimukseni kohteena ovat nimenomaan toimeentuloon, sosiaaliturvajärjestelmään ja viranomaisasiointiin liittyvät merkitykset. Keskityn nimenomaan ihmisten arjessa näkyviin ongelma-kohtiin ja haasteisiin.

Vaikka eräissä aikaisemmissa opinnäytetöissä sivutaan myös omaa tutkimusaiheittani (esim. Hippi 2020, 33–35; Ailoranta 2020, 42–44; Järvinen 2020, 40–47; Kinnunen 2021, 33–39), oma tutkimukseni eroaa aikaisemmista paitsi taustoitukseltaan myös painotukseltaan. En myöskään rajaa kirjoitusaineiston vastauksia millään tavoin vastaajien kotitalouden tai perhekunnan suuruuden tai muiden perhesuhteiden kautta. Kuten jo edellä totesin, vaikka eivät itse saisikaan sosiaaliturvaa, monet vastaajat ovat maininneet lisäksi puolisonsa tai muiden kotitalouteensa kuuluvien henkilöiden saamat sosiaalietuudet. Käytännössä he siis kirjoittavat oman perhekuntansa ja kotitalouden edustajina.

Oman tutkimukseni ero muihin kirjoitusaineistosta tehtyihin opinnäytetöihin lisäksi siinä, että yhdistän kaksi samaa aihetta koskevaa eri tutkimuskyselyä ja suoritan paikotellen myös vertailua niiden välillä.

3.2 Laadullinen tutkimusmenetelmä

3.2.1 Aineistolähtöinen sisällönanalyysi menetelmänä

Käytän työssäni kvalitatiivista eli laadullista tutkimusmenetelmää. Laadullinen tutkimusmenetelmä soveltuu kirjallisten aineistojen tutkimiseen. Aineiston analyysin tavoitteena on kuvailla, tulkita ja ymmärtää tutkimuksen kohteena olevaa ilmiötä (Puusa & Juuti 2020, 143). Olen valinnut menetelmäkseni aineistolähtöisen sisällönanalyysin, joka sopii hyvin erilaisten dokumenttien ja varsinkin kirjoitusaineiston tutkimiseen. Sisällönanalyysi soveltuu suurten tekstiaineistojen käsittelyyn, ja käytän sitä tässä tapauksessa jo kirjoitettuun aineistoon. Olen etsinyt kirjoitusaineistosta säännönmukaisuuksia ja ilmiöitä (kts. Silvasti 2014, 37).

Sisällönanalyysiä voidaan yleisesti pitää perusanalyysimenetelmänä, joka soveltuu kaikentyyppisten aineistojen laadulliseen tutkimukseen (Puusa 2020, 148; Tuomi & Sarajärvi 2018, 117). Perinteisesti se on tekstianalyysiä, jossa lisäksi kuvaillaan tekstin sisältöä. Sisällönanalyysissä aineisto pilkotaan ensin osiin, käsitteellistetään ja lopuksi järjestetään uudelleen. Sen tarkoituksena on selkeyttää aineistoa ja näin myös tuottaa

uutta tietoa tutkimuksen kohteena olevasta ilmiöstä. Sisällönanalyysin avulla pystytään etsimään aineistosta niissä esiintyviä yksittäisiä merkityksiä, koodeja, sekä käsitteitä, joiden avulla yhdistämällä rakennetaan kokonaisuus (Puusa 2020, 152; kts. myös Eskola & Suoranta 1998, 151). Käytettävät analyysiyksiköt voivat olla yksittäisiä sanoja, lauseita tai ajatuskokonaisuuksia (Tuomi & Sarajärvi 2018, 122). Esittelen seuraavaksi sisällönanalyysin eri tavat.

Tutkimusmenetelmänä sisällönanalyysi voidaan jakaa kolmeen eri tapaan. Nämä ovat aineistolähtöinen sisällönanalyysi, teoriaohjaava eli abduktiivinen sisällönanalyysi ja teorialähtöinen sisällönanalyysi. (Silvasti 2014, 33.) Laadulliselle aineistolle tehtävä havaintojen luokittelu on tulkitsemista, joka voi tapahtua eri tavoin (Puusa 2020, 152). Teorialähtöinen analyysi nojaa johonkin teoriaan tai aikaisemmin omaksuttuun ajattelumalliin (Tuomi & Sarajärvi 2018, 110). Teorialähtöisessä analyysissä tutkimusaineiston aineiston koodaaminen tehdään jonkin valmiin merkityssanaston pohjalta, joka on johdettu jostain tietystä valitusta teoriasta. Tällöin käytettävät koodit on muodostettu teorian pohjalta jo ennen aineiston analysointia. Tutkijan tehtäväksi määräytyy etsiä aineistosta teorian antamia luokitteluita. (Silvasti 2014, 41.) Teorialähtöisessä sisällönanalyysissä teoria ohjaa merkittävästi analyysin tekoa ja tutkittava ilmiö määritellään jo aiemmin tunnetun mukaisesti (Tuomi & Sarajärvi 2018, 110). Aineistoa käsitellään teorialähtöisessä sisällönanalyysissä ainoastaan valitun teorian näkökulmasta, jolloin muu osa aineistosta rajautuu tutkimuksen ulkopuolelle. Teorialähtöisessä sisällönanalyysissä ajatuksen suunnan voidaan nähdä kulkevan yleisestä yksityiskohtiin (Silvasti 2014, 43).

Toinen tutkimustapa on aineistolähtöinen sisällönanalyysi. Siinä aineiston koodaaminen aloitetaan ilman erityisiä ennako-oletuksia (Silvasti 2014, 40). Aineisto saa puhua tällöin mahdollisimman vapaasti, ja tutkijan tavoitteena on lukemisen sekä tarkempien merkitysten erittelyn keinoin koodata aineistossa esiintyvät, tutkimuskysymysten näkökulmasta oleelliset asiat. Teorialähtöisyydestä poiketen aineistolähtöisessä sisällönanalyysissä edetään pelkistetyimmillään rakentamalla teoria empiirisestä aineistosta lähtien alhaalta ylös (Eskola & Suoranta 1998, 18). Tutkimusaineistosta pyritään aineistolähtöisessä sisällönanalyysissä luomaan teoreettinen kokonaisuus. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 80).

Kolmas sisällönanalyysin toteuttamistapa on teoriaohjaava eli abduktiivinen sisällönanalyysi. Abduktiivinen sisällönanalyysi yhdistää aineistolähteistöistä ja teorialähteistöistä sisällönanalyysiä. Lähtökohdiltaan teoriaohjaava analyysi etenee aineiston ehdolla, mutta teoreettiset käsitteet tuodaan tutkimukseen ilmiön kohdalla jo etukäteen tiedettyinä (Tuomi & Sarajärvi 2018, 133). Teoriaohjaava sisällönanalyysi ei pohjaudu suoraan teoriaan, vaan teoria sekä käsitteet toimivat analyysin apuna. Teoriaohjaavassa koodaustavassa lähtökohtana on se, että tutkijan tieto voi ohjata koodausta,

mutta käytettävät koodit vaihtuvat ja muuttuvat analyysiprosessin mukana. (Silvasti 2014, 43.) Aineistolähtöisessä sisällönanalyysissä analyysi perustuu siis aineistoon, kun taas teorialähtöisessä sisällönanalyysissä perustana on valmis teoreettinen viitekehys (Tuomi & Sarajärvi 2018, 133). Laadullisessa tutkimuksessa on myös aineistolähtöisestä analyysistä tehdessä aiheellista tuntea tutkimuksen teoreettinen tausta. Periaatteessa käyttämästäni kirjoitusaineistosta olisi mahdollista tehdä myös teorialähtöinen analyysi, ja muun muassa jotkut aikaisemmat aineistoa hyödyntäneet opinnäytetyöntekijät ovat niin tehneet. Päädyin itse kuitenkin aineistolähtöisyyteen jo varhaisessa vaiheessa.

Katson aineistolähtöisen sisällönanalyysin soveltuvan parhaiten tähän tutkimukseen. Olen perehtynyt *Töissä ja köyhä* -kirjoitusaineistoon jo tutkimuksen varhaisessa vaiheessa. Valintaani aineistolähtöisyydestä puoltaa lisäksi se, että aineiston kirjoittajilla saattaa olla keskenään hyvin erilaiset tai poikkeavat kokemukset tilanteestaan. Pysin tarkastelemaan nimenomaan työssäkäyvien köyhien kohtaamia haasteita heidän omista lähtökohdistaan ja näkökulmastaan käsin. Aineistolähtöisessä sisällönanalyysissä tutkija pyrkii ymmärtämään tutkittaviaan heidän omasta lähtökohdastaan analyysin kaikissa vaiheissa (Tuomi & Sarajärvi 2018, 127). Aineistolähtöistä sisällönanalyysistä kutsutaan myös induktiiviseksi lähestymistavaksi, jossa aineistossa olevia pieniä asioita yhdistetään suuremmaksi kokonaisuudeksi (Silvasti 2014, 40).

Koska en liioin tee aineiston rajauksia tai ennako-oletuksia kirjoittajien taustatekijöiden perusteella, aineistolähtöinen sisällönanalyysi on perusteltu tutkimusmenetelmä. Aineistossa olevien kirjoittajien näkökulmat tai elämäkokemukset saattavat olla melko erilaisia. Selkeää ja yhtenäistä teoriaa olisi vaikea asettaa elämäntilanteeltaan verraten epäyhtenäiselle tutkimuskohteelle. Olen toisaalta etsinyt kirjoitusaineiston vastauksista toistuvia teemoja ja käsitteitä, joiden avulla voidaan tavoittaa tutkimani ilmiön erityispiirteet. Työssäkäyvien köyhyydestä ja sosiaaliturvan eri piirteistä on Suomessa kirjoitettu useita selvityksiä, mutta ne tarkastelevat aihetta sosiaaliturvajärjestelmästä käsin tai jonkin teorian kautta. Teorialähtöisessä analyysissä tutkijan tuloksinainen vapaus olisi rajoitettu koodiston takia (Kts. Silvasti 2014, 40.) Teoriaohjaava analyysi puolestaan edellyttäisi perusteellista aikaisemman tutkimuskirjallisuuden tutkimista ja perehtymistä, jotta oikeat käsitteet kyettäisiin muodostamaan.

Aineistolähtöisessä sisällönanalyysissä tutkijan on aiheellista kertoa myös omat taustaoletuksensa julki (Tuomi & Sarajärvi 2018, 96). Tutkija ei voi koskaan olla täysin objektiivinen, vaan tietyt oletukset ja etukäteiskäsitykset vaikuttavat muun muassa kysymyksenasetteluun (Kts. Tuomi & Sarajärvi 2018, 113). Tutkittaessa esimerkiksi sosiaaliturvaa ja työelämää tiedotusvälineiden uutisointi, yhteiskunnassa vallitseva yleinen mielipide ja tutkijan omat aikaisemmat pohjatiedot saattavat tutkijan omiin en-

nakkotietoihin ja taustaoletuksiin. Etukäteen ajatellen on voinut olettaa, että tutkittaessa *Töissä ja köyhä* -aineistoa nimenomaan köyhyyteen ja toimeentuloon kytkeytyvät aiheet nousevat vahvasti esiin. Kyselytutkimuksella on tavoiteltu henkilöitä, joiden työmarkkina-asema on epävarma ja jotka kokevat itsensä köyhiksi. Jos lähtökohdaksi otetaan myös, että suomalainen sosiaaliturvajärjestelmä on rakentunut 1960–1970-luvuilta lähtien aluksi fordistisen työmarkkinaparadigman ja perinteisen palkkatyöyhteiskunnan mallin mukaisesti, voi tehdä oletuksen, että se ei tue työssäkäyvien köyhien henkilöiden toimeentuloa parhaalla mahdollisella tavalla. Tämä saattaa olla havaittavissa myös prekaarissa asemassa olevien henkilöiden viranomaisasioinnissa.

Lähtökohtani on, että Suomessa hyvinvointiyhteiskunnan on taattava riittävä toimeentulo ja tarvittavat palvelut kaikille kansalaisilleen. Usein julkisuudessa nähdyn keskustelun perusteella suomalainen sosiaaliturvajärjestelmä on monimutkainen ja melko vaikeaselkoinen. Siihen perehtymättömällä ei voi olla erityisen tarkkaa tietoa tai yksityiskohtaista käsitystä sen toiminnasta vaihtelevissa elämäntilanteissa. Vaikka varmasti kaikilla suomalaisen sosiaaliturvan piirissä olevilla ja yhteiskuntaa jossain määrin tuntevilla on jonkinlainen ennakkokäsitys maamme sosiaaliturvaan liittyen, ja yleisimmät sosiaalietuuksien muodot ovat ainakin käsitteinä ilmeisiä, toimeentulojärjestelmään kuuluu useita erilaisia tukimuotoja. Erilaiset sosiaalitet, niiden kattavuus ja niiden vaikutus muihin tuloihin ovat saattavat olla asiaan tarkemmin perehtymättömälle tuntemattomia.

Oletukseni on lisäksi, että henkilön oman työkyvyn ja työmarkkina-aseman määrittäminen voi olla haastavaa. Lisäksi prekaaria työtä tekevien kohdalla työttömyysturva ja vaihtelevat ansiotulot eivät oletusarvoisesti ole kovin helposti yhdistettävissä. Aiheesta on olemassa tutkimuskirjallisuutta, ja julkisessa keskustelussa esitetään tyypillisesti erilaisia työnteon kannattavuudesta ja sosiaaliturvan tasosta verrattuna ansiotuloihin. Sosiaaliturvajärjestelmään liittyviä haasteita ja epäkohtia on tutkittu Kelan tutkimusosaston julkaisemissa *Vääryyskirja* -teoksissa (2006 ja 2008) sekä *Toimeentuloturvan verkkoa kokemassa* -kirjassa (2013). Anne Määtän väitöskirja *Perusturva ja pois-käännyttäminen* (2012) käsittelee palvelujärjestelmän toimintaa asiakkaan näkökulmasta. Tämän lisäksi valtioneuvoston kanslia on julkaissut *Palvelujärjestelmän toiminta: osa-aikatyö, tilapäinen työ ja siirtymät koko-aikatyöhön* (2022). Näistä kirjoista olen lukenut *Vääryyskirjan* jo aikaisemmassa vaiheessa opintojani, mutta muihin mainittuihin teoksiin tutustuin vasta tätä opintonaäytetyötä tehdessäni.

Luin kirjoituskyselyn kaikki vastaukset huolellisesti läpi ennen kuin perehdyin tutkimuskirjallisuuteen. Sen jälkeen palasin uudelleen kirjoituskyselyyn ja ryhdyin analysoimaan aineistoa. Tutkimukset osoittavatkin, että Suomessa sosiaaliturvaan liittyen sen eri muodoista ja melko laajasta kattavuudesta huolimatta tiettyjä ongelmia (Kts.

esim. Santamäki-Vuori 2008). Joidenkin tukien saamisen edellytyksenä on yksityiskohtainen selvitys kotitalouteen kuuluvien henkilöiden taloudellisesta tilanteesta ja varallisuudesta (Määttä 2012, 22). Päällekkäisten tarveharkintaisten tukimuotojen hakeminen pakottaa asioimaan monella eri luukulla. Toisaalta joihinkin sosiaaliturvan muotoihin liittyy myös alikäyttöä, eli tukea ei haeta, vaikka siihen olisi oikeus (Määttä 2012, 25).

Ilpo Airion mukaan toimeentuloturvajärjestelmään liittyy erilaisia näkemyksiä. Yhtäältä sitä syytetään byrokraattiseksi, kasvottomaksi ja epäoikeudenmukaiseksi, mutta toisaalta esimerkiksi verkkopalveluiden yleistymisen on tehnyt asioimisesta vaivatonta. Lainsäädäntö voi aiheuttaa monenlaisia tulkintavaikeuksia. (Airio 2013, 14). Usein puhutaan niin sanotuista kannustinloukuista, joissa tulojen kasvaminen tai jonkin etuuden korottaminen saattaa johtaa jonkin toisen etuuden vähenemiseen (Kts. esim. Määttä 2012, 22–23). Tämä johtuu sosiaaliturvajärjestelmän kankeasta reagoinnista muutoksiin. Seurauksena on liian suurien tukien maksaminen ja niiden takaisinperintä myöhemmin. (Airio 2013, 15). Prekaarissa työmarkkina-asemassa olevien henkilöiden voi katsoa olevan erityisen riskialttiita tällaiselle tilanteelle, koska heidän kohdallaan työ-, opiskelu- ja työttömyysjaksot vaihtelevat usein ja limittyvät toisiinsa. Myös erilaisissa työttömiä koskevissa on todettu työvoimahallinnon ja joustavan työn tekijöiden tarpeiden haasteet (Kauhanen et. al. 2022).

Lähtökohtani voi siten katsoa pätevän paitsi tutkijan omien ennakko-oletusten kohdalla myös tutkimukseen vastanneisiin ihmisten kohdalla. Vaikka sosiaaliturvan ja ansiotyön yhdistämisestä voi periaatteessa olla mahdollista muodostaa hyvinkin erilaisia teoreettisia ja käsitteellisiä oletuksia, tässä työssä tutkin kirjoittajien kokemuksia aineistolähtöisesti. Valitsemani käsitteet ja koodit pohjautuvat nimenomaan käsittelemääni kirjoitusaineistoon.

3.2.2 Fenomenologia tutkimuksen tukena

Useimmat laadullisen tutkimuksen menetelmät nojaavat ainakin jossain määrin fenomenologiaan, joka on hyvin yhdistettävissä myös sisällönanalyysiin (Laine 2018). Fenomenologinen tutkimustraditio painottaa kokemusten merkitystä ihmisten maailmaa koskevan ymmärryksen muodostumisessa (Kts. Laine 2018, 30–31). Fenomenologiassa halutaan selvittää, kuinka ihmiset itse kokevat ne ilmiöt, joissa he elävät (Juuti & Puusa 2020, 10). Tavoitteena on ymmärtää ilmiö sellaisena kuin se tutkittavien kokemusten myötä ilmenee (Huhtinen & Tuominen 2020, 297–298). Lisäksi kaikki ihmisen kokemus merkitsee jotain (Laine 2018, 31). Fenomenologiassa korostetaan yksilön perspektiiviä, mutta yksilön kokemuksista voidaan löytää myös jotain yleistä yhteiskuntaan tai yhteisöön liittyen (Laine 2018, 32).

Fenomenologinen tutkimus on perinteisesti aineistolähtöistä tutkimusta, jossa omat tulkinnat aineistosta tehdään ennen aikaisempaan tutkimukseen perehtymistä (Kts. Laine 2018, 34–36; Tuomi & Sarajärvi 2018, 108). Myös tämä puhuu työni kohdalla aineistolähtöisen sisällönanalyysin puolesta. Fenomenologiassa tietämisen ajatellaan kehkeytyvän vastavuoroisessa suhteessa ympäröivään maailmaan. Oman tutkimukseni kannalta tämä merkitsee, että tarkastelen nimenomaan viranomaisten asiakkaiden kokemuksia. Voin olettaa, että valtaosa *Töissä ja köyhä* -kirjoitusaineiston vastaajista ei tunne etukäteen Suomen sosiaaliturvajärjestelmän toiminnan periaatteita tai lainsäädäntöä kovinkaan tarkasti, eikä myöskään järjestelmän käytäntöjä sisältäpäin. Heidän kokemuksensa ovat kuitenkin todenperäisiä ja heille itselleen totta (Laine 2018).

Kun tarkastellaan fenomenologisesta näkökulmasta kirjoitusaineiston vastaajien ja Suomen sosiaaliturvajärjestelmän suhdetta, niin nähdäkseni on huomioitava seuraava kokemuksellinen seikka. Viranomaisten toiminta perustuu lakiin ja voimassa oleviin ohjeistuksiin ja käytäntöihin. Kirjoitusaineiston vastaajilla ei ole siten käytännössä juuri mahdollisuutta vaikuttaa siihen, mitkä heidän vastaanottamansa sosiaalietuuden kriteerit ovat tai minkälaisia päätöksiä suomalainen sosiaaliturvajärjestelmä juuri heidän kohdallaan tekee. Viranomaiset ovat kuitenkin kansalaisten palvelijoita, ja he voivat kehittää omia toimintatapojaan ja käytäntöjään kansalaisten palautteen ja kokemusten myötä. Kansalaisia on myös kohdeltava yhdenvertaisesti. Muutama kirjoitusaineiston vastaaja kertoo tehneensä onnistuneesti omalla kohdallaan valituksen virheellisestä päätöksestä. Tällaisia ovat esimerkiksi sosiaaliturvan myöntämisen kriteereihin tai vetoamus TE-toimiston antaman karenssin purkamiseksi.

On lisäksi huomattava, että kirjoitusaineiston vastaajien käsitykset sosiaaliturvajärjestelmän toimivuudesta saattavat olla erilaisia kuin esimerkiksi viranomaisten itsensä määrittelemänä tai ohjesäännön tulkitsemina. Monella vastaajalla voi olla heidän koulustaustastaan tai muista tekijöistä riippuen olla jonkinlainen ennakkokäsitys ympäröivän yhteiskunnan toiminnasta, mutta heidän kokemuksensa työelämästä, sosiaaliturvasta ja viranomaisten toiminnasta ovat tämän tutkimuksen kohdalla subjektiivisia. Kaksi vastaajaa on tutkimukseen vastausta kirjoittaessaan käsitettä ”prekaari” elämäntilannettaan kuvatessaan, eli heidän voi katsoa tunnistavan oman työmarkkina- ja elämäntilanteensa. Tarkasteluni kohteena ovat nimenomaan kyselytutkimukseen vastanneiden omat kokemukset. Koska toimeentuloon ja työhön liittyvät asiat ovat ihmisille tärkeitä ja varsin merkityksellisiä muun muassa elämänhallinnan kannalta, lähtökohtani on, että vastaajien kokemukset ovat aitoja.

Hyvänä esimerkkinä edellä mainitsemaani liittyen on seuraava lainaus eräästä vuoden 2015 aineiston kirjoituksesta. Kyseinen suorapuheinen vastaaja on varsin tyytyväisen omaan elämäntilanteeseensa ja viranomaisilta saamaansa palveluun. Vastaaja suuntakin tarinansa alussa viestinsä lukijoille:

”Huomautan, että se, mitä kerron tuista ja niillä pärjäämisestä, poikkeaa Kelan, työvoimatoimiston ja sosiaalitoimiston virallisista kannoista, lupauksista ja pykälistä.” (Vastaus 123, 2015)

Kyseisellä virkkeellä vastaaja haluaa mitä ilmeisemmin tehdä selväksi, että sosiaaliturvajärjestelmä ei aina toimi moitteettomasti eikä niin sanottu virallinen totuus viranomaisten toiminnasta ole välttämättä totuudenmukainen. Kyseinen vastaus sisältää pitkän kertomuksen, jonka mukaan vastaaja on kokenut useita eri vastoinkäymisiä, jotka ovat tyyppillisiä myös muiden kirjoitusaineiston vastaajien kohdalla. Kirjoituksesta ei ole löydettävissä suoranaista viranomaisten toimintavirhettä, vaan tulkitsen taustalla olevan vastaajan yleinen pettymys sosiaaliturvajärjestelmän epäkohtiin ja pitkään jatkuneeseen työttömyyteen. Kaikki vastaajat eivät kuitenkaan kirjoita yhtä poleemisesti. Erittelen kirjoitusaineiston vastauksia tarkemmin analyysiluvussa.

3.2.3 Aineiston analyysi ja koodaaminen

Laadullisessa sisällönanalyysissä aineiston läpikäyntiin ja analyysiin kuuluu olennaisena osana koodaaminen. Koodit toimivat tekstin kuvailun apuvälineinä, ja niiden avulla jäsennellään sitä, mitä tutkijan mielestä aineistossa käsitellään. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 105). Aineistolähtöisessä analyysissä huomio kiinnittyy tekstissä yleisesti esiintyviin termeihin ja käsitteisiin, joiden pohjalta muodostetaan luokituksia (Silvasti 2014, 40). Koodaaminen voi yksinkertaisimmillaan tarkoittaa samaa tarkoittavien sanojen tai yhtenäisiä merkityksiä sisältävien lauseiden tunnistamista ja merkitsemistä koodein (Puusa 2020, 152). Koodeista voidaan muodostaa teemoja, jotka ovat tutkimusaineiston vastauksissa olevia yhteisiä piirteitä. Aineistossa olevista yksittäisistä asioista edetään siis kohti yleisempää kokonaisuutta. (Silvasti 2014, 40).

Ensin tutkittava aineisto pelkistetään erottamalla siitä tutkimuskysymysten kannalta olennaisimmat asiat (Tuomi & Sarajärvi 2018, 122). Aineiston pelkistämisen jälkeen seuraa aineiston ryhmittely, jolloin koodatut alkuperäisilmaukset käydään läpi tarkasti ja aineistosta etsitään samankaltaisuuksia tai samaa ilmiötä kuvaavia käsitteitä (Tuomi & Sarajärvi 2018, 124). Kun tekstimassasta on erotettu tutkimuskysymyksille olennaiset aiheet, samaa tarkoittavat ja samankaltaiset ilmaisut yhdistetään eri kategoriaan tai luokkaan. Tätä kutsutaan aineiston käsitteellistämiseksi, jossa erotetaan tutkimuksen kannalta olennainen tieto (Tuomi & Sarajärvi 2018, 125). Kategoria nimitetään tässä tapauksessa tutkittavan ilmiön ominaisuuden mukaan (Puusa 2020, 153).

Luokittelua jatketaan niin kauan kuin on tarpeen. Valikoidun tiedon perusteella muodostetaan käsitteitä. Koska kirjoitusaineistosta valitsemani teemat olivat hyvin vahvasti ihmisten arkielämään liittyviä, tutkimuskysymykseeni vastaavat yläkategoriat muodostuivat selkeiksi. Nimeämisen jälkeen tarkastelin kunkin kategorian kokonaisuutta suhteessa kuhunkin yksittäiseen tapaukseen. Analysoinnin jälkeen suoritin vielä tutkimustulosten tulkinnan. (Puusa 2020, 154)

Olen koodannut kirjoitusaineiston käyttäen ensimmäisen tutkimuskysymykseni kohdalla aakkosjärjestyksessä seuraavia hakusanoja: *ansiosidonnainen sosiaaliturva, asumistuki, avustus, eläke, kannustin, korvaus, kuntoutustuki, opintotuki, päiväraha, sairaus, sosiaalietuus, toimeentulo, toimeentulotuki, tulo, tuki, työmarkkinatuki, työttömyysturva*. Varsin monessa vastauksessa kerrottiin vastaanotetun rahallisen etuuden muoto. Näistä muodostui sosiaaliturvan kategoria. Toiseen tutkimuskysymykseeni vastaavat parhaiten koodit: *ammattiyhdistys, ammattiliitto, byrokratia, hakemus, hallinto, Kela, karenssi, keikkatyö, kunta / kaupunki, laitos, lausunto, oikeus, perintä, selvitys, sosiaalitoimi, sossu, sosiaaliviranomainen, sosiaalihuolto, TE-toimisto, työvoimatoimisto, todistus, työvoimaviranomainen, työkokeilu, työllistäminen, työttömyyskassa, ulosotto, velkaneuvonta, yhteiskunta, yrittäjä*. Nämä muodostavat yhdessä viranomaisasioinnin kategorian. Jotkut vastaajat kertoivat käyttäneensä asiointinsa yhteydessä muun muassa ammattiyhdistyksen neuvontapalveluita, jotka kuitenkin lasken tässä tapauksessa viranomaiskategoriaan. Muutama vastaaja totesi virheellisesti ansiosidonnaisen päivärahan tulevan ammattiliitolta. Kolmannen tutkimuskysymykseni selvittämiseen yritin hyödyntää kaikkia edeltäviä koodeja, mutta epäkohtiin ja ratkaisuehdotuksiin ne eivät täysin sopineet. Näin ollen minun oli kolmannen tutkimuskysymyksen kohdalla käytettävä kokonaisuuden lauseiden ja virkkeiden koodaamista, jotta teksteissä mainitut epäkohdat ja mahdolliset parannusehdotukset erottuisivat.

Olen tutkimuskysymykseni koodeista muodostanut aineiston pohjalta sosiaaliturvan muotoihin liittyviä alaluokkia. Sijoitin analysoimani koodit taulukkoon, vertailin niitä ja muodostin laajempia teemoja. Olen keskittynyt nimenomaan konkreettisiin vastaajien kokemuksiin asioihin ja haasteisiin sosiaaliturvaan liittyen. Näitä alaluokkia ensimmäisen tutkimuskysymyksen kohdalla ovat *hyödyttömyys, köyhyys, niukkuus, oikeus, poissulkeminen, riittämättömyys, sosiaalinen turva, tarpeellisuus, tasapainoilu, turhuus, välttämättömyys*. Sosiaaliturva koetaan erittäin tärkeäksi, mutta koska monet vastaajat ansaitsivat yhtä paljon tekemällä ansiotyötä kuin vastaanottamalla sosiaaliturvaa, tietty merkityksettömyys heijastuu vastauksista. En keskityt kuitenkaan affektiiviseen puoleen, vaan yritän havainnoida käytännön tasolla olevia ongelmakohtia. Olen analyysiluvussa muodostanut näistä teemoista kategoriat sosiaaliturvan vastaanottamisen, sosiaaliturvaa vaille jäämisen sekä tulevan eläkekertymän mukaan.

Toisesta tutkimuskysymyksestäni olen muodostanut teemat alaluokista *byrokratia, epävarmuus, katkonaisuus, odottaminen, paperityö, sekavuus, työläys, vaikeus, viivästyminen, väliinpuutoaminen, yhteensovittamien*. Sana *byrokratia* on kirjoitusaineiston tekstissä esiintyvänä koodina, mutta se on myös yhtenä alaluokkana, koska moni kirjoitusaineiston kokemus tiivistyy byrokratiaan. Nämä alaluokat yhdistyvät ylempällä tasolla sosiaaliturvan ja palkkatulon yhteensovittamiseen sekä työmarkkinastatuksen määrittelyyn. Olen analyysilukua varten muodostanut toisen tutkimuskysymyksen yläkategoriat tulovirtojen yhteensovittamisen vaikeudesta sekä työmarkkinastatuksen epäselvyydestä. Kolmannen tutkimuskysymyksen alaluokat ovat *kustannukset, kannattavuus, kansalaispalkka, rajoitus, toimimattomuus, vapaus*. Siinä työssäkäyvät köyhät arvioivat prekaarissa tilanteessa havaitsemiaan selkeitä epäkohtia.

3.3 Tutkimuseettinen pohdinta

Tutkimukseen osallistuvat henkilöt ovat antaneet kyselyhetkellä suostumuksensa osallistua tutkimukseen. *Töissä ja köyhä* -kirjoitusaineiston kirjoittajat ovat vastanneet kirjoituspyyntöön vapaaehtoisesti ja antaneet luvan kirjoitusten arkistointiin myöhempää opetusta, opiskelua ja tutkimusta varten (Jyväskylän yliopisto 2021b).

Lataamalla aineiston olen lisäksi sitoutunut noudattamaan Yhteiskuntatieteellisen Tietoarkiston käyttöehtoja. Käytän aineistoa Tietoarkiston ehtojen mukaisesti ainoastaan ilmoitettuun käyttötarkoitukseen, minkä jälkeen aineisto on asianmukaisesti hävitettävä. Tietoarkistoon on lähetettävä viitetiedot kaikista julkaisuista, joissa aineistoa hyödynnetään. Vuoden 2021 *Töissä ja köyhä 2.0* -kirjoitusaineiston käytön kohdalla tulen toimimaan opinnäytetyötä tehtäessä ja sen jälkeen tarkalleen Jyväskylän yliopiston yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitoksen ohjeistuksen mukaisesti.

Töissä ja köyhä -aineistot vuosilta 2015 ja 2021 on kirjoituskyselyn kerääjän toimesta valmiiksi anonymisoitu. Kirjoittajat ovat saaneet mahdollisuuden vastata kyselylomakkeeseen nimellä tai nimimerkillä. Aineistot ovat ennen julkaisuaan läpikäyneet akateemista arviointia sekä tietosuojan että anonymisoinnin osalta. Tietoarkistossa kirjoituksista on tunnisteellisuussyistä poistettu kaikki suorat tunnisteet kuten nimet ja yhteystiedot. Lisäksi Tietoarkisto on tarvittaessa karkeistanut tai poistanut muita yksityiskohtaisia tietoja, kuten tarkkoja työpaikkoja, diagnooseja sekä paikkakuntia. Poistot on tehty sekä kirjoittajiin että kolmansiin henkilöihin liittyen (Tietoarkisto 2023; [urn:nbn:fi:fsd:T-FSD3321](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:fi:fsd:T-FSD3321)). Vuoden 2021 aineiston tietojen kerääjä Jyväskylän yliopisto on anonymisoinut aineiston perustamisvaiheessa poistamalla kaikki tunnisteet täydellisesti, jotta aineistoon ei voida yhdistää uusia tietoja (Jyväskylän yliopisto 2021a).

Koska köyhyyden kokemuksista ja henkilökohtaiseen elämäntilanteesta liittyvissä asioista kirjoitettaessa esiin nousee oletettavista hyvinkin arkaluonteisia asioita, tutkijan on käsiteltävä tekstejä asiallisesti. Monet kirjoittajista ovat kertoneet varsin avoimesti elämäntilanteestaan. Olen lukenut kirjoitusaineiston kaikki tekstit huolellisesti ja keskittynyt tutkimukseni kannalta tärkeimpiin asioihin tekstiä koodatessani ja järjestäessäni. Vaikka kirjoittajat ovat kertoneet kokemuksistaan vapaaehtoisesti, tutkijan on tekstiä analysoidessaan keskityttävä tutkimuskysymystensä kannalta oleellisiin asioihin, ja vältettävä mahdollisissa lainauksissa käsittelyn liiallista poleemisuutta. Valikoin siteerattavaksi tekstejä, jotka parhaiten kuvaavat tutkimuskysymystäni. En merkitse sitaattien yhteyteen minkäänlaisia vastaajien taustatietoja, vaan ainoastaan vastauksen järjestysnumeron.

4 ANALYYSILUKU

Töissä ja köyhä -aineiston kirjoitukset osoittavat, että kirjoituskyselyyn vastanneet kokevat työn ja sosiaaliturvan yhteensovittamisen vaikeaksi. Kyselytutkimuksen vastaajat saavat asumisen, ruoan ja tarvittavan perustoimeentulon, jonka varassa he toimivat arjessa. He joutuvat kuitenkin kertomansa mukaan tinkimään esimerkiksi monista asioista, esimerkiksi vaatehankinnoista tai hammas- ja erikoislääkärikäynneistä. Monet eivät saa ansiotuloista riittävää toimeentuloa itselleen tai perheelleen, minkä vuoksi he joutuvat turvautumaan yhteiskunnan tukeen. Työttömäksi joutuessaan he joutuvat ilmoittautumaan työvoimaviranomaisille. Työn vastaanottaminen puolestaan saattaa aiheuttaa sosiaalietuuden menettämisen.

Useimmat vastaajat näkevät hankaluuksia toimeentulossa sekä riittämättömien palkkatulojen vuoksi että vaikeuksia sosiaaliturvan hakemiseen liittyen. Monet tutkimukseen vastanneet kirjoittavat vastauksissaan selkeästi auki saamansa eri tulonlähteet. Lisäksi monissa vastauksissa puhutaan avoimesti hankaluudesta määritellä oma työmarkkinastatus työvoimaviranomaisille. Samat ongelmakohdat ja kokonaisuudet toistuvat pääosin sekä vuoden 2015 ja vuoden 2021 aineistossa, vaikka pieniä erojakin on havaittavissa näiden kahden aineiston välillä.

Lisäksi joustavat työsuhteet ovat kansantalouden kannalta haitallisia, sillä ne ylläpitävät ihmisryhmää, joka uhkaa jäädä kroonisesti riippuvaiseksi sosiaaliturvasta. Ainoastaan palkkatyön varaan rakennetut työ- ja sosiaalipoliittiset mallit sekä niiden kautta järjestettävä hyvinvointipolitiikka eivät ole kyenneet vastaamaan palkkatyömallin murentumisesta johtuviin yhteiskunnallisiin ongelmiin (Meriläinen 2011). Useassa kirjoituksessa harmitellaan yleisesti työn saamisen vaikeutta sekä oman työuran katkonaisuutta ja riittämättömyyttä. Kannattavan palkkatyön löytäminen ei monelle vastaajalle ole ollut helppoa, vaan työura koostuu epäsäännöllisistä ja pienipalkkaisista töistä. Jotkut ovat ryhtyneet kevytyrittäjiksi joko vapaaehtoisesti tai koska muut

työnteon muodot eivät ole olleet mahdollisia. Jotkut myös päättäneet tietyssä elämänvaiheessa jäädä kotiin esimerkiksi perheen takia tai ryhtyä omaishoitajaksi.

Sosiaaliturva on yleinen käsite, jolla tavanomaisesti viitataan ihmisten tai perheiden viimesijaista toimeentuloa varten myönnettäviin etuuksiin tai tukiin (Airio 2013, 8). Olen käsitellyt sosiaaliturvan määritelmää aikaisemmin luvussa 2.4. Käytän tässä työssä termiä sosiaaliturva yläkäsitteenä julkisista instituutioista tai työttömyyskassasta toimeentuloa varten saatavalle, tiettyä tarkoitusta varten myönnettävälle rahalliselle ja taloudelliselle tuelle. Näin ollen viitataan sosiaaliturvaan nimenomaan toimeentulojärjestelmän osana. Toimeentulojärjestelmä kattaa Suomessa laajasti ihmisten elämänkaaren (Airio 2013, 10). Toisaalta kaikki kirjoitusaineiston vastaajat eivät itse tarkemmin määrittele tai kuvaile saamaansa etuutta, vaan puhuvat yleisesti vastaanottamastaan sosiaaliturvasta tai sosiaalituesta. Kirjoitusaineistosta kuitenkin selviää, että *Töissä ja köyhä* -kyselytutkimusten vastaajat vastaanottavat etuuksia käytännössä kaikilta sosiaaliturvan eri lohkoilta.

Eräs vuoden 2015 kyselytutkimuksen teksti kiteyttää hyvin koko kirjoitusaineistossa vallitsevat yleiset tuntemukset:

”Taloudelliset huolet ja työahdingot, olipa ne sitten työttömyyttä, ptkätöitä tai maksuhäiriöitä, kutistavat ihmisen toimijuutta. Suomi on hyvin työkeskeinen yhteiskunta, jossa ihmisen arvo mitataan työn ja palkan mukaan. Ainakin vielä oma 1960-luvulla syntynyt ikäluokkani on myös kasvanut suorittamisen ja pärjäämisen eetokseen. Jos siitä syystä tai toisesta poikkeaa, kokee alemmuutta ja syyllisyyttä: mikä minussa on vikana, etten selviä?” (Vastaus 7, 2015)

Tässä luvussa käsittelen tutkimuskysymysteni mukaisesti sosiaaliturvan ja ansiotyön yhteensovittamisen vaikeuttaminen, viranomaisasioinnin kokemuksia ja eri sosiaaliturvamuotojen haasteita. Joissakin kohdissa olen mahdollisuuksien mukaan pyrkinyt nostamaan esiin myös havaitsemiani eroja vuoden 2015 ja 2021 kirjoitusaineistojen välillä.

4.1 Mitä sosiaaliturvan muotoja työssäkäyvät köyhät käyttävät?

Töissä ja köyhä -kirjoitusaineistojen vastaajat kertovat tukeutuvansa sosiaaliturvan eri muotoihin. Osa kirjoittajista kertoo sen sijaan olevansa sukulaistensa avun, tilapäisten kulutusluottojen, ruoka-avun tai muun hyväntekeväisyyden varassa. Keskityn tässä luvussa kuitenkin vain niihin kirjoituksiin, joissa vastaajat kirjoittavat saavansa tai saaneensa jotain sosiaalietuutta tai muuta suomalaisen toimeentulojärjestelmän muotoa. Useat vastaajat lisäksi erittelevät melko tarkasti, mitä sosiaaliturvan muotoja heidän kotitaloutensa jäsenet saavat tai ovat vastaanottaneet lähimenneisyydessä. Olen

eri sosiaalietuuksia listatessani laskenut mukaan kaikki ne vastaukset, joissa jokin etuus on mainittu, vaikka samassa vastauksessa niitä olisi listattu niitä useita.

4.1.1 Sosiaaliturva rahallisena tukimuotona

Joissakin kirjoitusaineiston teksteissä vastaaja toteaa saavansa sosiaaliturvaa, mutta ei tarkenna tukimuotoa. Lasken tuensaajiksi kaikki ne kirjoitukset, joissa kirjoittajat itse tai heidän perheenjäsenensä saavat tai ovat saaneet lähimenneisyydessä tukea, koska niillä on selkeä vaikutus kotitalouden tuloihin. Eräs kirjoittaja kertoo:

"jatkuvat puolison tulojen muutokset sairauspäiväraha, työttömyyskorvaus tai työkokeilut ja opiskelun keskeytykset vaikeuttavat perheen tulojen pysymistä tasalla." (Vastaus 45, 2021)

Töissä ja köyhä -kyselytutkimuksen vastaajat ovat tyypillisesti joko osa-aikaisessa tai määräaikaisessa työsuhteessa, palkkatuetussa työssä tai sitten ovat muuten työttömyyden ja pätkätöiden välimaastossa. Joukossa on yrittäjiä, itsensätyöllistäjiä, freelance -työntekijöitä tai apurahan saajia. Muutama kirjoittaja on työkyvyttömyys- tai sairaseläkkeellä, ja jotkut puolestaan ovat vanhempainvapaalla tai jääneet muista syistä osa-aikaisiksi työntekijöiksi tai kotiin. Osa vastaajista kertoo päässeensä vaki-tuiseen tai kokoaikaiseen työsuhteeseen, mutta heidänkin taustastaan ja elämäntilan-teestaan löytyy prekaarin työmarkkinaposition tunnusmerkkejä. Muutama vastaajista kirjoittaa tekevänsä riittävällä palkalla säännöllistä kokopäivätyötä, mutta heillä tai heidän perheenjäsenillään on eri syistä vaikeuksia saada tulot riittämään. Monet ker-tovat joutuneensa eri syistä turvautumaan sosiaaliturvaan. Kaikille kirjoittajille on yh-teistä koettu työmarkkina-aseman epävarmuus, tulojen epäsäännöllisyys tai tulojen ja menojen yhteensovittamisen haasteet.

"Olen tasapainoitellut Kelan tukien, satunnaisten apurahojen ja palkkatulojen sekä perheen tuen varassa jo reilu kymmenen vuotta." (Vastaus 31, 2021)

Kirjoittajien yleisin mainitsema tukimuoto on asumistuki, jota vuonna 2015 kertoi saa-vansa 22 ja vuonna 2021 21 vastaajaa. Molemmat kirjoitusaineistot lukien asumistukea on siis saanut 43 vastaajaa. Yleisen asumistuen tarkoitus tukea kansalaisia asumisme-nojen maksamisessa, ja sitä voi saada, mikäli muut tulot ovat pienet (Kansaneläkelai-tos 2024; Toimeentuloturva 2017, 284–285). Asumistuen määrä vaihtelee kyselytutki-mukseen vastanneiden kertomuksissa. Jotkut kertovat saavansa asumistukea satoja euroja kuukaudessa, eräs kirjoittaja kertoo saavansa asumistukea muiden tulojen li-säksi vain 18 euroa kuukaudessa.

Asumistuki määräytyy asumismenojen, kotitalouteen kuuluvien henkilöiden ja mahdollisten alaikäisten määrän, asunnon suuruuden sekä asumispaikkakunnan mukaan (Toimeentuloturva 2017, 285). Eduskunta on päättänyt 1.4.2024 alkaen yleisen asumistuen leikkauksista, jotka pienentävät asumistuen määrää. Asumistuen määrä on aikaisemmin ollut enintään 80 % asumismenoista, ja huhtikuusta 2024 alkaen se voi olla enintään 70 % asumismenoista. Asumistukea saava on saanut ansaita enintään 300 euroa palkkaa kuukaudessa ilman, että se vaikuttaa maksettavan tuen määrään. Eduskunta on päättänyt, että 1.4.2024 alkaen tämä suojaosa poistuu, ja tästä lähtien kaikki ansiotulot vaikuttavat asumistukeen. Omistusasuntoon ei saa enää yleistä asumistukea 1.1.2025 alkaen. (Kansaneläkelaitos 2024) Nämä mainitut päätökset eivät kuitenkaan näy kirjoitusaineistossa, sillä ne eivät olleet kyselytutkimusta tehtäessä vielä tiedossa.

Myös toimeentulotuki on hyvin yleinen tukimuoto, sillä vuoden 2015 kirjoitusaineistossa 15 vastaajalla oli kokemusta toimeentulotuesta, ja vuoden 2021 peräti 36 henkilöä kertoi perheessään vastaanotetun toimeentulotukea. Toimeentulotuki on viimeisin taloudellinen sosiaalietuus, jonka tarkoitus on kattaa kotitalouden perusmenoja (Toimeentuloturva 2017, 296). Kelan mukaan toimeentulotukea myönnetään siinä tapauksessa, kun muut tulonlähteet tai tukimuodot eivät joko täyty tai riitä (Kansaneläkelaitos 2024). Toimeentulotuki muodostuu perusosasta, jonka lisäksi sosiaaliviranomaiset voivat harkintansa mukaan myöntää toimeentulotuen täydentävää tai ehkäisevää muotoa. Näiden tarkoitus on tarjota turvaa henkilön erityisiin menoihin, joita perustoimeentulotuki ei kata (Toimeentuloturva 2017, 296–297). Kyselytutkimukseen vastanneet eivät erottele toimeentulotuen eri muotoja, mutta kirjoituksista käy ilmi, että käytännössä joissakin tapauksissa sosiaaliviranomaisilta on haettu kohdistettua tukea myös perheen erityisiin menoihin.

Ansioturvalla eli käytännössä ansiosidonnaisella työttömyysetuudella pyritään turvaamaan totuttu, työssä ollessa saavutettu kulutustaso (Määttä 2012, 20). Vuoden 2015 *Töissä ja köyhä* -aineistossa ansiosidonnaista työttömyysturvaa kirjoitti saaneensa elämänsä jossain vaiheessa 26 vastaajaa. Vuoden 2021 kirjoitusaineistossa ansiosidonnainen osuus on säilynyt suunnilleen samalla tasolla, sillä kaikkiaan 22 henkeä kertoi saavansa ansiosidonnaista työttömyyspäivärahaa. Näihin lasken myös ne kaksi vastaajaa, jotka kertoivat saavansa ”liiton rahaa”, jolla mitä ilmeisemmin viitataan ansiosidonnaiseen. Ansiosidonnainen työttömyyspäiväraha on työttömyyden tai lomautuksen ajalta maksettava etuus, jonka kesto voi olla joko 300, 400 tai joissakin tapauksissa enintään 500 työttömyyspäivää. Ansiosidonnaisen määrä perustuu työttömyyttä edeltävään palkkatasoon, ja sen maksaa työttömyyskassa. Ansiosidonnainen päiväraha on suurempi kuin Kelan työttömille maksama peruspäiväraha. (Toimeentuloturva 2017, 146) Syksyllä 2015 Suomen silloinen hallitus päätti lyhentää ansiosidon-

naisen päivärahan enimmäiskesto (Valtioneuvosto 2015). Ansiosidonnaisen päivärahan kohdentuminen, määrä ja kesto ovat tyypillisesti olleet poliittisen keskustelun aiheena. Siitä huolimatta myös vuoden 2021 kirjoitusaineistossa eräät vastaajat korostavat ansiosidonnaisen merkitystä ja suhteellista runsautta muihin sosiaaliturvan muotoihin nähden.

Kaikki kirjoitusaineiston vastaajat eivät kuitenkaan tarkenna, saavatko ansiosidonnaista työttömyysturvaa vai pelkästään peruspäivärahaa. Muutamissa vastauksissa puhutaan vain yleisesti työttömyyskorvauksesta tai työttömyystuesta. Ansiosidonnainen saatetaan kuitenkin kirjoitusaineistossa sekoittaa niin sanottuun soviteltuun päivärahaan. Varsin monet vastaajat kertovat nimittäin saavansa soviteltua päivärahaa. Soviteltu päiväraha tarkoittaa työttömyysturvaa, joka maksetaan sovittelujakson mukaisesti vähennettynä esimerkiksi osa-aikatyötä tai keikkatyötä tekeville (Toimeentuloturva 2017, 161–162). Sekä ansiosidonnaista että peruspäivärahaa on mahdollista saada soviteltuna, eivätkä kyselyyn vastanneet välttämättä tarkenna kummasta tukimuodosta on kyse. Soviteltua päivärahaa kirjoitti saavansa vuoden 2015 kirjoitusaineistossa 13 vastaajaa ja vuoden 2021 kirjoituksissa 24 vastaajaa.

Ansiosidonnaisen päivärahan ulkopuolella olevat työttömät työnhakijat ovat oikeutettuja Kelan maksamaan peruspäivärahaan (Toimeentuloturva 2017, 147). Kelan mukaan peruspäiväraha on yleisin Suomessa maksettava työttömyysetuus, ja peruspäivärahaa maksetaan enintään 400 arkipäivää. (Kansaneläkelaitos 2024) Peruspäivärahaa kertoi saaneensa yhdeksän vastaajaa vuonna 2015 ja kymmenen vastaajaa vuonna 2021. Peruspäivärahan ohella työmarkkinatuki on Kelan maksama työttömyysetuus. Työmarkkinatukea voivat saada sellaiset, joiden oikeus ansiosidonnaiseen tai peruspäivärahaan on päättynyt. Työmarkkinatukea mainitsee saaneensa 13 henkilöä vuonna 2015 kirjoitusaineiston vastaajista ja 12 henkilöä vuonna 2021 aineistossa. Osa vastaajista kertoo pudonneensa työmarkkinatuella esimerkiksi ansiosidonnaisen päätyttyä.

Mainittujen etuuksien ohella kirjoitusaineiston vastaajat kertovat turvautuneensa myös muihin sosiaalietuuksiin. Jotkut vastaajat suorittavat joko opintoja tai he tai heidän perheenjäsenensä ovat opiskelleet lähimenneisyydessä tai aiemmassa elämänvaiheessaan. Monet vastaajat kertovat opiskelleensa myös uusia tai täydentäviä opintoja, koska he kokevat aiemman tutkintonsa riittämättömäksi tai soveltumattomaksi työmarkkinoille. Opintotuesta on kokemusta 15 kirjoittajalla vuoden 2015 kirjoitusaineistossa ja 13 vastaajalla vuoden 2021 kirjoitusaineistossa. Jotkut kyselytutkimukseen vastanneet tai heidän perheenjäsenensä kertovat lisäksi saaneensa sairauspäivärahaa. Viisi henkilöä vuoden 2015 aineistossa ja kymmenen kirjoittajaa vuoden 2021 aineistossa kertoo kotitaloutensa saaneen jossakin vaiheessa Kelalta sairauspäivärahaa. Vä-

hemmässä määrin käytettäviä tukimuotoja ovat kotihoidontuki, kuntoutustuki, leskeneläke, vammaisavustus tai vanhempainpäiväraha, joita kertoo saaneensa muutama vastaaja.

Monesta vastauksesta ilmenee, että lapsilisä ja perhetilanteen mukaan myös elatus-tuki on monelle pienituloiselle perheelle tärkeä tukimuoto, vaikka lapsilisä ei ole tarkoitettu varsinaisesti vanhempien työttömyysturvaksi. Lapsilisä on tärkeä osa monen työssäkäyvien köyhien kotitalouden yhteisenä tulonlähteenä, vaikka se ei määrydy perhekunnan tulotason tai henkilöiden työmarkkinatilanteen mukaan. Lapsi-lisä mainitaan vuoden 2021 aineistossa 18 kirjoituksessa, ja vuonna 2015 kahdeksassa kirjoituksessa. Elatustuki mainittiin viidessä vastauksessa vuoden 2015 kirjoitusai-neistossa ja kuudessa kirjoituksessa vuonna 2021 kirjoitusaineistossa.

Lapsilisä on valtiolta lapsiperheille maksettava etuus, jonka määrä kasvaa lapsilu-vun mukaan. Lapsilisä maksetaan alle 17-vuotiaista lapsista yhtäläisesti kaikille lap-siperheille tuloista tai varallisuudesta riippumatta. Elatusapu on rahamäärä, jonka elatusvelvollinen vanhempi maksaa esimerkiksi avioeron jälkeen lapsen elatusta varten. Mikäli elatusvelvollinen vanhempi ei jostain syystä kykene maksamaan ela-tusapua, elatustuen maksaa Kela. (Toimeentuloturva 2017, 57; Kansaneläkelaitos 2024)

Monet tukea vastaanottavat korostavat lapsilisien merkitystä kotitalouden välttä-mättömissä menoissa selviämässä:

"Laskin kaikki tulot yhteen: n1800€ (Palkka,asumistuki,lapsilisä ja elatustuki)" (Vastaus 110, 2015)

"...se kustannetaan elatusmaksuilla (pienin mahdollinen) ja lapsilisillä. Mihinkään ylimää-räiseen ei ole varaa." (Vastaus 120, 2015).

"Lapsilisä oli kyllä olennainen apu pysyä hengissä, kiitollinen siitä olen vieläkin." (Vastaus 89, 2021)

Vaikka lapsilisään ovat oikeutettuja tulotasosta ja varallisuudesta riippumatta kaikki lapsiperheet, se on työssäkäyville köyhille ja pienituloisille selvästi olennainen sosi-aaliturvan muoto.

Tärkeystään ja selkeästä merkityksellisyydestään huolimatta sosiaaliturvaan ta-soon liittyy myös kirjoitusaineiston perusteella myös hämmentäviä piirteitä. Varsin monessa vastauksessa sekä vuoden 2015 että vuoden 2021 aineistossa todetaan, että vastaajat saivat töitä tekemättä saman verran sosiaaliturvaa kuin prekaaria työtä

tehdessään ansaitsevat palkkaa. Palaan tähän kolmannen tutkimuskysymyksen yhteydessä alaluvussa 4.3.

4.1.2 Sosiaaliturvaa vaille jääminen

Monet kyselytutkimukseen vastanneet kertovat vastaanottaneensa joko yhtäaikaista tai elämänsä eri vaiheissa useita sosiaalietuuksien eri muotoja. Niin vuoden 2015 kuin vuoden 2021 kirjoitusaineistossa moni vastaaja kertoo työstä saamansa ansiotulon lisäksi vastaanottavansa myös sosiaalietuuksia. Monet kotitaloudet kertovat saavansa useaa eri sosiaalietuuden muotoa sekä myös ansiotuloja, joka vaikuttaa myönnettävien sosiaalitukien määrään. Lisäksi eri sosiaalietuuksien määrät vaikuttavat myös toisiinsa. Vaikka esimerkiksi toimeentulotuki on viimesijainen sosiaalietuus, monet kertovat saavansa sitä palkkatulon tai muiden sosiaalietuuksien ohella.

”Kokonaisuutena kokemukseni yhdistelmästä palkkatyöläinen + kevytyrittäjäyys + erilaiset tukimuodot (asumistuki, soviteltu ansiosidonnainen päiväraha, toimeentulotuki) on hyvin vaihteleva.” (Vastaus 69, 2021)

Jotkut vastaajat kertovat pelkäävänsä viimesijaisen sosiaaliturvan varaan joutumista ja pyrkivänsä välttämään toimeentulotuen tai matalimman peruspäivärahan hakemista. Kirjoituksia analysoimalla on havaittavissa, että monet kirjoitustutkimuksen vastaajat arvostavat sosiaaliturvaa. Sosiaaliturvasta ja sen eri etuuksista kirjoitettaessa siihen liitetään välttämättömyys ja tarpeellisuus. He pitävät sitä välttämättömänä toimeentulonsa kannalta, mutta he haluaisivat kuitenkin tulla toimeen ennen kaikkea ansiotuloillaan. Vastaajat kokevat samanaikaisesti tulojen ja menojen yhteensovittamisen vaikeutta, mitä käsittelen tarkemmin alaluvussa 4.2.

Monet kyselytutkimuksen vastaajat joutuvat turvautumaan yhtä aikaa moneen eri sosiaalietuuksiin saadakseen edes riittäväksi katsotun toimeentulon. Erilaisten sosiaaliturvan muotojen yhdistäminen vaikuttaa kirjoitusaineistossa olevan yleistä. Vuoden 2015 aineistossa 16 vastaajaa ja 2021 aineistossa 20 vastaajaa kertoo kotitaloutensa saaneen yhtä aikaa kahta tai useampaa sosiaalietuutta. Esimerkiksi eräs vastaaja kertoo saavansa yhtä aikaa ansiosidonnaista työttömyysturvaa, toimeentulotukea ja asumistukea. Asumistuki vaikuttaa olevan melko perustulomainen tukimuoto, sillä sitä vastaanottaa esimerkiksi työmarkkinatuen kanssa. Hyvin erilaiset sosiaaliturvan yhdistelmät ovat mahdollisia, muun muassa ansiosidonnainen työttömyysturva yhdistyy joidenkin vastaajien mukaan joihinkin Kelan maksamiin tukimuotoihin. Muun muassa kotihoidontuki ja ansiosidonnainen ovat yhtäaikaista tukia joillakin vastaajilla. Eräs vastaaja saa osatyökyvyttömyyseläkettä ja ajoittain työttömyysturvaa liitosta.

Myös vammaistuki, kuntoutustuki tai sairauspäiväraha yhdistyvät joihinkin muihin tukimuotoihin eräissä vastauksessa. Muutama vastaaja vuoden 2021 aineistossa kertoo saaneensa aikuiskoulutustukea, koska oli mahdollisuus opiskella työttömyysjaksonsa aikana. Joissakin vastauksissa ilmenee, kuinka vastaaja on elämäntilanteen muuttuessa tai tukeen oikeuttavien kriteerien täytyessä siirtyneet melko lyhyellä aikavälillä yhdestä sosiaaliturvaetuudesta toiseen. Esimerkiksi eräs vuoden 2021 aineiston vastaaja oli ehtinyt vastaanottaa verraten lyhyellä aikajaksolla niin kotihoitontukea, ansiosidonnaista, kuntoutustukea kuin aikuiskoulutustukea. Kirjoituksesta ei täysin selviä, onko vastaaja vastaanottanut ollut oikeutettu kyseisiin etuuksiin yhtäaikaisesti, mutta joka tapauksessa tapaus antaa esimerkin sosiaalietuuksien vaihtumisesta tilanteiden mukaan.

Sosiaaliturvaan yhdistetään kirjoitusaineiston vastauksissa tyypillisesti niukkuus ja riittämättömyys. Usein sosiaalietuudet tai niiden yhdistelmät takaavat hakijalle juuri ja juuri riittävän toimeentulon. Vastaajat kuvaavat, että saatavat etuudet on laskettava tarkkaan, jotta niiden tarpeellisuuden voi osoittaa. Mahdollisia toimeentulon aukkoja joudutaan paikkaamaan joko ylimääräisillä tukimuodoilla tai muilla keinoin. Poikkeuksena on ansiosidonnainen, jonka mainitaan eräissä vastauksissa antavan taloudellista liikkumavaraa työttömyydenkin aikana. Ansiosidonnainen on antanut joidenkin vastanneiden kohdalla mahdollisuuden prekaarin työmarkkina-aseman ohella myös omaan elämään:

”Taloudellista turvaa toi saada päivitettyä ansiosidonnainen, minkä turvin asettauduin nykyiseen pienomakotitalooni...” (Vastaus 8, 2015)

Vain muutamassa vastauksessa todetaan, että ansiosidonnainen on oikukas, koska jokin muu sosiaalietuus tai vaihtuva työmarkkinatilanne saattaa vaikuttaa siihen. Silti näissäkään kirjoituksissa ei arvostella ansiosidonnaisen määrällistä pienuutta.

Kaikki *Töissä ja köyhä* -kyselytutkimuksiin vastanneet eivät ole oikeutettuja sosiaaliturvaan. Monet kertovat hakeneensa kunnalta tai Kelalta sosiaaliturvaa, mutta saaneensa hakemukseensa hylätyn päätöksen. Laskelmieni mukaan sosiaaliturvaa vaille on jäänyt 16 kirjoittajan perhekunta vuoden 2015 kirjoitusaineistossa, ja 20 vastaajaa vuoden 2021 aineistossa kertoi, etteivät he saa sosiaaliturvaa. Olen laskenut tähän ne vastaajat, joiden kirjoituksessa ilmaistaan selkeästi, että he itse tai heidän perheenjäsenensä ei jostakin syystä ole oikeutettu vastaanottamaan mitään sosiaalietuuden muotoa. Tähän en laske lapsilisää tai elatustukea, jotka myönnetään vanhempien työmarkkinatilanteesta riippumatta.

Mahdolliseen sosiaaliturvan eväämiseen on kirjoitusaineiston perusteella monia syitä. Kirjoittajien luettelemia syitä ovat status yrittäjänä tai freelancerina, ansiotulo-rajojen ylittyminen, työvoimaviranomaiset eivät ole myöntäneet tukea opiskelua varten tai puolison tulojen myötä sosiaaliturvan saamisen ehdot eivät täyty. Myös kerätyt säästöt tai ylimääräinen omaisuus, esimerkiksi liian suuri asunto, on joidenkin kirjoittajien mukaan ollut esimerkiksi toimeentulotuen eväämisen syynä. On huomattava, että sosiaaliturvan myöntämispäätökset ja viranomaispäätösten todelliset perusteet yksittäistapauksien kohdalla eivät ole yleisessä tiedossa, vaan kirjoittajien teksteissä välittyy ainoastaan heidän oma ymmärryksensä ja kokemuksensa.

Jotkut vastaajat tyytyvät kirjoituksessaan ainoastaan toteamaan, etteivät he saa sosiaaliturvaa. Tällöin vastauksesta ei suoraan ilmene, onko kyseessä pelkästään kirjoittajan oma käsitys. Vuoden 2015 aineistossa eräs vastaaja toteaa yksikantaan olevansa viljelijä, minkä takia tavanomaiset sosiaaliturkimuodot eivät häntä koske. Monet yrittäjinä tai kevytyrittäjinä työskentelevät toteavat, että asemansa vuoksi he eivät voi saada palkansaajille tarkoitettuja tukimuotoja. Näitä kommentteja ei tarkemmin kirjoiteta auki, ja siten ei selviä, ovatko vastaajat todellisuudessa selvittäneet omaa tilannettaan sosiaaliturvan kohdalla vai perustuvatko nämä toteamukset ainoastaan omiin käsityksiin tai muualta saatuun tietoon. Vuoden 2021 aineistossa eräs vastaaja puolestaan kertoo, ettei ole saanut täyttää työkyvyttömyyseläkettä hakemuksestaan huolimatta, vaan toteaa joutuneensa etsimään osa-aikatyötä.

"Sossusta ei olla ikinä haettu mitään tukia, yrittäjän kohdalla sekin on tehty niin vaikeaksi ettei maksa vaivaa." (Vastaus 118, 2021)

Töissä ja köyhä -tutkimuksen vastaajissa on lisäksi monia, jotka ovat päättäneet olla hakematta sosiaaliturvaa. Vuoden 2015 kirjoitusaineistossa on 12 henkilöä ja vuoden 2021 kirjoitusaineistossa on kahdeksan henkilöä, jotka eivät hae sosiaaliturvaa, vaikka olisivat siihen käsityksensä mukaan oikeutettuja. Syyt ovat hyvinkin moninaisia. Eräs vastaaja mainitsee saavansa jonkin verran asumistukea mutta kertoo haluavansa välttää viimesijaisen toimeentulotuen hakemista. Eräät kirjoittajat mainitsevat jättäessään hakematta sosiaaliturvaa taustalla olevan periaatteelliset syyt: he haluavat tukien sijaan tulla toimeen ansiotyöllään. Osa kirjoittajista pitää tekemästään työstä, ja vastaavasti jotkut pitävät sosiaaliturvan vastaanottamista tai sen varaan jäämistä häpeällisenä. Sosiaaliturvan hakeminen saatetaan myös kokea hankalana, ja jotkut vastaajat kertovat pelkäävänsä takaisinperintää. Eräs kirjoittaja kertoo omavansa menneisyydessä huonot kokemukset sosiaaliviranomaisista, eikä halua käyttää palveluita uudelleen. Monet haluavat pysyä myös työn syrjässä kiinni, eivätkä jättäytyä sosiaaliturvan varaan. Eräät kirjoittajat pelkäävät, etteivät he enää saa uusia työtilaisuuksia, mikäli he eivät ottaisi töitä vastaan ja jäisivät sen sijaan nostamaan sosiaalietuuksia.

4.1.3 Huoli tulevasta eläkkeestä

Töissä ja köyhä -kirjoituskyselyyn vastanneet miettivät myös tulevaa eläkettään ja toimeentuloaan. Monet vastaajat tiedostavat, että heidän eläkkeensä ei repaleisen työhistorian ja puuttuvien säästöjen vuoksi tule olemaan korkea. Sosiaaliturvan tai päätöiden varassa eläminen ei ole taannut eläkettä, lisäksi monet yrittäjät eivät ehtineet kerryttää eläkettä. Jotkut ovat etukäteen arvioineet tai laskeneet tulevan työeläkkeensä kuukausitulona. Vuoden 2015 kirjoituksista 16 ja vuoden 2021 aineistossa peräti 26 vastaajaa kirjoittaa selkein sanoin olevansa huolissaan tulevan eläkkeensä suuruudesta ja omasta pärjäämisestään eläkeiässä. Huoli kiteytetään seuraavalla tavalla:

"Pelkään jo nyt tulevia eläkevuosiani koska tuleva eläkkeeni on niin matala ettei sillä pärjää." (Vastaus 245, 2021)

"Kun vanhenen, tulenko saamaan eläkettä, ja jos niin, niin kuinka paljon? Olenko arvokas yhteiskunnassa ja olenko arvokas ihmisenä" (Vastaus 61, 2015)

Vaikka ajankohtainen tilanne ja työura ei ole ollut helppo, monet kirjoitusaineiston vastaajat eivät liioin odota innolla myöskään eläkevuosiaan. miten Kun vastaajat eivät enää kykene tekemään työtä, he ovat epävarmoja, miten kykenevät elättämään itsensä ja varmistamaan toimeentulonsa työelämästä silloin, kun eivät enää kykene tekemään työtä. Monet pelkäävät myös, että heillä ei ole terveyden heiketessä varaa eikä mahdollisuutta saada tarvitsemaansa apua tai päästä hoitoon.

Monessa muussakin vastauksessa huoli eläkkeestä tuodaan esiin jollain tavalla epäsuorasti, tai se on nähtävissä rivien välissä:

"Olen ollut yli 10 vuotta pätkä-, silppu- ja tukityössä. ... Tuki- ym. työ ei palkitse eläkekerätyksen muodossa eikä vaurastumisen riskiä ole." (Vastaus 129, 2015)

On huomattava, että vuoden 2021 kirjoitusaineistossa huoli tulevasta eläkeajasta on selkeämpi ja kouriintuntuvampi vuoden 2015 kyselyn vastauksiin nähden. Siinä missä joissakin vuoden 2015 kirjoituksissa on nähtävissä vielä jonkinlaista odotusta ja mahdollista helpotusta eläkkeelle pääsyn suhteen. Eräs vastaaja kirjoittaa tilanteestaan työmarkkinoilla lakonisesti, että tällaista tämä on eläkkeelle jäämiseen asti. Jotkut vaikuttavat vain yrittävän selviytyä eläkeikään asti. Eräs kirjoittaja miettii asuntonsa myymistä ja vuokra-asuntoon siirtymistä eläkkeelle jäätyään. Hieman

neutraalimmasta suhtautumisesta huolimatta huolipuhe ja toimeentulon epävarmuus näkyy silti kirjoitusaineistossa.

Vuonna 2021 kirjoitusaineiston vastauksissa on vielä jonkin verran negatiivisempi käsitys omasta selviämisestään vanhuusiässä. Monet eläkeikää lähestyvät vastaajat ovat selkeästi huolestuneita eläkkeensä suuruudesta. Toisaalta eräät yli 50-vuotiaat vastaajat toteavat, etteivät he välttämättä enää kelpaa nykyisille työmarkkinoille, mutta heillä on silti yli 10 vuotta eläkeikään asti.

Monet vastaajat toteavat olevansa yrittäjiä, joilla ei ole samanlaisia mahdollisuuksia eläkekertymään kuin palkansaajilla tai varaa maksaa yrittäjän eläkekassaan. Joissakin kirjoituksissa vastaajat kertovat, että he eivät ole kyenneet säästämään eläkevakuutukseen. Kevytyrittäjän statuksesta tai pienistä tuloista johtuen eräillä vastaajilla ei ole ollut mahdollisuutta ottaa yrittäjän eläkevakuutusta. Eräs vastaaja kertoo, että YEL-maksu on alimmalla tasollaankin niin suuri, että valtaosa tuloista olisi mennyt sen maksamiseen.

Kirjoitusaineistossa on myös joitakin osa-aika- tai työkyvyttömyyseläkkeellä olevia henkilöitä. Eräs jo eläkkeelle jäänyt vastaaja kertoo:

”Työelämä oli rikkonaista ja paljon lyhytaikaisia sijaisuuksia. Siksi eläkkeeni on pienin mahdollinen.” (Vastaus 182, 2021)

Moni vastaaja on huolissaan siitä, kuinka yhteiskunta suhtautuu heihin eläkeläisinä. Eräs vastaaja vuoden 2015 aineistossa kirjoittaa, että pienestä palkasta maksettujen verojen ja vakuutusmaksujen soisi näkyvän myös tulevassa eläkkeessä. Sama vastaaja harmittelee sitä, että eläke tunnutaan näkevän jonakin sosiaalietuutena, josta voisi noin vain leikata. Koska toimeentulo on ollut työikäisenä niukkaa eivätkä kirjoittajat koe tulleen kohdelluksi hyvin yhteiskunnan taholta, he ovat huolissaan myös pärjäämisestään siinä vaiheessa, kun he eivät enää kykene huolehtimaan toimeentulostaan tekemään työtä. Eräs vastaaja pohtii, onko Suomi tulevaisuudessa enää hyvinvointivaltio.

Suomeen luotiin 2010-luvulla takuueläkejärjestelmä, joka turvaa Suomessa asuvalle henkilölle vähimmäiseläkkeen, joka on vuonna 2024 976,59 euroa kuukaudessa (Kansaneläkelaitos 2024). Takuueläkettä voi saada, mikäli henkilöllä ei ole muita eläkkeitä. (Toimeentuloturva 2017, 85) Vain harva vastaaja kuitenkin mainitsee tämän eläkeläisille taattavan toimeentulon muodon:

”Takuueläkejärjestelmä aiheutti sen, että työtä tekemättäkin voi saada saman eläkkeen kuin pätkätoilla. Ja mikäli elää sinne vanhainkotiin saakka, siellä palvelumaksut porrastettaisiin tulojen mukaan, joten sielläkään kukaan ei eriarvoistu edes positiivisessa mielessä.” (Vastaus

4.2 Prekaarisissa työmarkkina-asemassa olevien ja viranomaisten kohtaaminen

Toinen tutkimuskysymykseni on *Töissä ja köyhä* kirjoitusaineiston vastaajien kokemus asioinnista viranomaisten kanssa. Monet pienituloiset ja prekaarisissa työmarkkinapositionsa olevat henkilöt joutuvat tilanteensa takia turvautumaan yhteiskunnan tukeen. Tällaisia tilanteita ovat tyypillisesti toimeentulon hakeminen sosiaaliturvan muodossa tai mahdollisen työkyvyttömyys- tai eläkepäättöksen anominen. Lisäksi vastaajat ovat tekemisissä työvoimahallinnon kanssa esimerkiksi ilmoittautuessaan työnhakijaksi ja osallistuessaan työttömille suunnattuun koulutukseen, sekä mahdollisesti myös vastaanottaessaan palkkatuetta työtä tai työkokeilupaikan.

Vuoden 2015 aineistossa 49 vastaajaa ja vuoden 2021 kirjoituksista peräti 66 mainitsee jonkinlaisen kohtaamisen viranomaisten, ammattiyhdistyksen tai työttömyyskassan kanssa. Voidakseen saada työttömyysturvaa tai muita sosiaalietuuksia työtä vailla tai sitä hakevat henkilöt joutuvat ilmoittautumaan TE-toimistoon. Tyypillisimmin *Töissä ja köyhä* -kyselyn vastaajat ovat olleet tekemisissä TE-toimistojen, Kelan tai kunnallisen sosiaalitoimen kanssa. Myös ulosottoviranomaiset, perintätoimistot, velkaneuvonta sekä myös käräjäoikeus tulevat aineistossa melko usein esiin.

4.2.1 Tulovirtojen yhteensovittaminen vaikeus

Töissä ja köyhä -aineiston vastaajat suhtautuvat kirjoituksissaan tilanteestaan huolimatta kirjoituksissa pääosin asiallisesti viranomaisiin, vaikka turhautuminen järjestelmään sekä oman tilanteen epävarmuuteen heijastuu vahvasti teksteissä. Yleensä vastaajat käsittelevät Kelaa ja sosiaalitoimea nimenomaan instituutioina ja niihin suhtaudutaan usein neutraalisti. Joissakin vastauksessa kritisoidaan jonkun yksittäisen sosiaaliviranomaisen toimia tai epäasialliseksi koettua palvelua. Melko useat vastaajat kuitenkin sivuuttavat kirjoituksissaan viranomaiset ohimennen tai kertovat kokemuksistaan ilman erityisiä huomautuksia. Usein vastauksissa koetaan sosiaaliturvan hakemisen ja selvitysten tekemisen työläys. Muutamat vastaajat ovat kuitenkin kirjoittaneet pitkiä selostuksia kokemuksistaan työelämästä tai suomalaisen sosiaaliturvajärjestelmän toiminnasta, ja niissä kritisoidaan myös viranomaisten kanssa asiointia. Monista kyselyaineiston vastaajien kirjoituksista heijastuu tietynlainen alistuneisuus omaan tilanteeseensa.

Varsin yleisesti kyselytutkimuksen vastauksissa viranomaisten toimintaan liitetään byrokratia ja eräänlainen ”paperisota”. On huomattava, että eräät niistäkin vastaajista, jotka kertovat pärjäävänsä ilman sosiaaliturvaa, puhuvat ”tukiviidakosta” tai sosiaaliturvan yleisestä sekavuudesta ja haluavansa välttää tuen hakemiseen liittyvät vaikeudet. Useat sosiaaliviranomaisten kanssa asioineet vastaajat sekä vuoden 2015 että vuoden 2021 kirjoitusaineistossa harmittelevat tukien hakemiseen ja omien tulovirtojen selvittämiseen liittyviä vaikeuksia. Selvittääkseen tuentarpeen viranomaiset haluavat tietää kotitalouden tulot, välttämättömät menot ja olemassa olevanvarallisuuden. Monet valittelevat nimenomaan sitä, että epäsäännöllisten tulojen selvittäminen ja raportointi on työlästä ja vaivalloista, koska esimerkiksi keikkatyötä ei voi ennakoida etukäteen. Esimerkiksi kesällä maksettavat lomarahat tai muutaman kuukauden työttömyysjaksot esimerkiksi koulujen loma-aikoina häiritsevät työttömyyskorvauksen vastaanottamista.

Eräs vastaaja valittaa kirjoituksessaan, että sosiaaliturvaa ei voi myöntää jälkikäteen, jolloin hän on joutunut hakemaan sosiaaliturvaa varmistaakseen toimeentulonsa mahdollisen työttömyysjakson varalta. Tällöin uhkana on sosiaaliturvan takaisinperintä tulorajojen ylittyessä. Voidakseen saada sosiaaliturvaa keikka- ja tilapäistyön tekijät joutuvat toimittamaan työantajaltaan saamansa palkkalaskelmat ja tilitietonsa. Eräässä vuoden 2021 vastauksessa valitetaan, että muutamakin ylimääräinen työpäivä saattaa aiheuttaa päivärahojen pitkänkin viivästymisen. Monet vastaajat harmittelevat, että sosiaaliturvan hakeminen saattaa kestää kuukausia ja tukipäätökset tulevat myöhään omaan taloudelliseen tarpeeseen nähden. Vuoden 2015 aineiston vastauksessa käsitellään samaa ongelmaa, sillä työsuhteen alettua Kelalta ei saa enää tukea, mutta palkkakuittia ja tulevaa soviteltua päivärahaa joutuu odottamaan useita viikkoja.

Eräs vuoden 2015 aineiston vastaaja kertoo, että vaihtelevat tulot aiheuttavat kohtuuttomasti vaivaa ylimääräistä vaivaa paperityön muodossa. Vastaus kiteyttää kirjoituksessa havaittavan turhautumisen:

”...jos olisin tiennyt, millaista työelämä on ja miten kalliiksi opiskelu lopulta tulee kaikkine sekavine, byrokraattisine, mielivaltaisine ja kyykyttävine opintotukikuvioineen. En ole silti tip-paakaan kateellinen kavereille tai läheisille, jotka jotkut elävät työkkäri-sossu-kela-kolmiossa. Se on niin ihmisarvoa alentavaa koko homma.” (Vastaus 16, 2015)

Eräät vastaajat kertovat, että Kela on tulkinnut heidän saamansa korvaukset pääomatuloksi, mistä on seurannut tukien takaisinperintä. Jotkut vastaajat kertovat saaneensa virheellisiä ohjeita esimerkiksi oikeutuksesta päivärahoihin. Monessa vastauksessa toistuu pyrkimys tai vaatimus säästää taloudellisesti parempien kuukausien tuloista,

jotta rahaa riittäisi myös silloin kun tulot jäävät vähäisemmiksi. Joissakin vastauksissa kerrotaan myös Kelan antaneen tämän ohjeen mahdollista takaisinperintää varten.

Monet työssäkäyvät köyhät kertovat selvittäneensä omaa taloudellista tilannettaan TE-toimistojen avustuksella. Useissa vastauksissa kerrotaan lasketun yhdessä viranomaisten kanssa, paljonko he saisivat työttömänä ollessaan sosiaaliturvaa työssäkäyntiin verrattuna. Vastajat ovat huomioineet tämän päätyneet oman elämäntilanteensa huomioiden sopivimpaan ratkaisuun. Eräs vuoden 2015 aineiston vastaaja kertoo, että viranomaisia konsultoituaan hän päätti olla ottamatta työtä vastaan, koska käytännön järjestelyt. Tyypillisesti kuitenkin vastajat pitävät työssäkäyntiä parhaimpana vaihtoehtona. Näissä tapauksissa viranomaiset ovat olleet kansalaisille hyödyksi ja tehneet näiden kanssa yhteistyötä.

"Myöskään osa-aikatyö ei pitkämatkalisella ole kannattavaa. Laskimme te-toimistossa että jos ottaisin vastaan 40t/kk töitä kaupungissa, yhteensä 8pv/kk 10€/t palkalla, niin matkakulujen takia minulla jäisi kuussa 32€ vähemmän rahaa kuin kokonaan työttömänä. Tämä oli ennen 300€ tulorajaa." (Vastaus 12, 2015)

Sama vastaaja valittaa kodin ja työpaikan suuren etäisyyden asettavan huomattavia esteitä työnteolleen:

"Velkaneuvonnassa sekä työvoimatoimistossa sanottiin, että ongelma on aika yleinen, nimenomaan työmatkojen pituuden takia, joka syö liian suuren osan palkasta. Henkisesti pitkä työmatka syö myös paljon." (Vastaus 12, 2015)

Vuoden 2015 aineistossa eräs vastaaja esimerkiksi kertoo, miten hänen tilanteessaan on jatkuvasti pidettävä huolta siitä, kuinka paljon vastaaja ansaitse kuukaudessa. Ylimääräiset tulot saatetaan periä takaisin. Sosiaaliturvaa ei voi kuitenkaan hakea takautuvasti, eli omia tuloja ei kannata yliarvioida. Toinen vastaaja samassa aineistossa toteaa, että Kelan maksama kotihoidontuki leikkautuu pois hänen saamastaan ansiosidonnaisesta, mikä vähentää tuloja. Vuoden 2015 aineiston vastauksessa todetaan lisäksi, että sosiaalitoimi katsoo asuntosäästämiseen ja pahan päivän varalle säästetyt rahat varallisuudeksi, joka tulisi käyttää menoihin.

Erään muun vuoden 2015 aineiston kirjoituksen mukaan ikävintä ilman työsuhdetta olemisessa ja toimeentulotuen varassa olemisessa on ennakoimattomuus. Töitä ja tuloja ei pysty millään tavoin ennakoimaan, eikä tekemään itsenäisiä päätöksiä tai pitkän tähtäimen suunnitelmia. Vaikka vastaaja onnistuisikin laittamaan rahaa talteen, toimeentulotuen järjestelmä estää säästämisen, koska rahat on käytettävä tarpeellisiin menoihin. Useassa muussakin vastauksessa todetaan, että mitään rahaa ei voi laittaa perheenjäsenten tai tuttavien tilille, koska se katsottaisi sosiaalitoimistossa tuloksi.

Muutamassa vastauksessa kerrotaan, että sosiaaliviranomaiset ovat evänneet tukien saannin, koska viranomaisten laskelmien mukaan ansiotulojen yhdessä esimerkiksi lapsilisän kanssa tulisi riittää elämiseen. Tämän voi nähdä olevan esimerkki tilanteesta, jossa sosiaaliviranomainen on laskenut tietyn euromäärän kotitalouden kohdalle riittävään toimeentuloon, mutta asiakas itse ei koe rahallista tukea riittäväksi. Vuoden 2015 aineiston kirjoituksessa todetaan, että sosiaalityöntekijä oli kaikkien menojen jälkeen laskenut kotitalouden tulojen niukasti ylittävän välttämättömiksi arvioidut menot. Tuki oli jäänyt saamatta, mutta laskelmiin ei kuitenkaan ollut huomioitu auton kustannuksia, koska joillekin henkilöauto on työssäkäynnin ja liikkumisen takia välttämätön. Kokonaan ilman sosiaalitukea ei kuitenkaan tarvitse jäädä. Eräissä vuoden 2021 vastauksessa kerrotaan, kuinka toimeentulohakemuksen jäätyä jostain syystä saapumatta perille sosiaalityöntekijä siirsi välittömästi hakijan tilille rahaa tarvehankintaa perheen välttämättömiä menoja varten.

Töissä ja köyhä -kyselyaineistojen vastaajien kohdalla suurin ongelma vaikuttaa olevan nimenomaan tulovirtojen epäsäännöllisyys ja yhteensovittaminen sosiaaliturvan kanssa. Turhauttavimpana piirteenä on sosiaaliturvan mahdollinen takaisinperintä. Eräs freelancerina toimiva vastaaja kertoo vuoden 2021 aineistossa, että häntä on kehoitettu säästämään ylimääräiset tulot pahan päivän varalle tai etuuksien takaisinperintää varten, mutta haluaisi kuitenkin käyttää ylimääräiset tulot mieluummin kouluttautumiseen tai oman osaamiseen kehittämiseen kuin laittaa säästöön Kelaa varten. Vaikka sosiaaliturva itsessään on arvokas tulonlähde työssäkäyville köyhille, he kuitenkin kritisoiivat tuensaannin vaikeutta ja järjestelmän hankaluutta. He moittivat järjestelmää kannustinloukuista varsinkin tilanteissa, joissa esimerkiksi puolison tulot vaikuttavat etuuksiin ja työttömäksi jääminen on kotitalouden kannalta kokonaisuutena kannattavampaa kuin työn vastaanottaminen. Vaihtelevat lisätyöt pitää ilmoittaa viranomaisille, ja riskinä on ilman sosiaaliturvaa jääminen.

4.2.2 Työmarkkinastatuksen epäselvyys ja viranomaisasioinnin hankaluus

Myös oman työmarkkina-aseman selvittäminen ja määrittelyn vaikeus viranomaisasioidinnissa on kirjoitusaineiston perusteella monille ongelma. Koska monet vastaajat ovat kevytyrittäjiä, freelancereita tai itsensätyöllistäjiä, heidän statuksensa epävarmuus vaikuttaa työmarkkinaetuuksiin. Monissa vastauksissa toistuu käsitys, että työvoimaviranomaiset eivät tunnista tai ymmärrä esimerkiksi kevytyrittäjyyden tai freelancer-toiminnan haasteita. Tämä aiheuttaa selvitysten tarpeen esimerkiksi sosiaaliturvaa varten. Suomessa yrittäjillä on mahdollisuus ansiosidonnaiseen työttömyys-

turvaan, jota maksaa kaksi eri työttömyyskassaa. Yrittäjien työttömyysturvaa koskevat ehdot ovat kuitenkin tiukemmat kuin palkansaajilla. (Honkanen 2018, 100; Toimeentuloturva 2017)

Eräs vuoden 2015 kirjoitusaineiston vastaaja muistelee omia kokemuksistaan 2000-luvun alusta, jolloin juuri työttömäksi jääneenä hän yritti opiskella, mutta työvoimatoimisto ei sitä hyväksynyt:

"...marssin työkkäriin, missä minulle luetellaan suomalaisen "hyvinvointiyhteiskunnan" julmat tosiasiat. Suomessa ollaan joko työssä, opiskelemassa tai työttömänä. Minä olin vasta vuoden ollut sujuvasti molempia: työssäkäyvä iltapöytäopiskelija (ja isä), mutta nyt en enää voinut jatkaa opintojani, koska olin työtön." (Vastaus 44, 2015)

Vaikka tietämys prekaariin työhön liittyen on yhteiskunnassa oletettavasti lisääntynyt lainaamani tekstin ajankohdasta, silti muutamissa kirjoitusaineiston vastauksissa valitetaan, että työttömyysaika ei voi hyödyntää opiskeluun tai oman osaamiseen kehittämiseen. Työttömyyskorvausta ei voi käyttää opiskeluun. Voi olettaa, että viimeisten 20 vuoden aikana erilaiset työnteen muodot ovat yleistyneet Suomessa. Tällöin luulisi näiden käyneen yhteiskunnassa tutummiksi ja sosiaaliturvajärjestelmän kohdanneen yhä erilaisemmissa työmarkkina-asemassa olevia henkilöitä. Toisaalta myös viranomaisille kohdistuu paineita toimia asianmukaisesti ja tunnistaa eri työnteen muotoja.

Eräs vuoden 2021 kirjoitusaineiston vastaaja kertoo joutuneensa tekemään kahta työtä sekä koulunkäynnin avustajana että kevytyrittäjänä ystävänsä palveluksessa, koska muuten tällä ei olisi ollut varaa häntä. TE-toimistossa asioidessaan olleen sattumanvaraista ja yksittäisten virkailijoiden mielipiteistä kiinni, määritelläkö hänet kevytyrittäjänä varsinaiseksi yrittäjäksi. Vastaaja ei kuitenkaan kirjoituksessaan arvostelee virkailijoita, vaan järjestelmän epäselviä sääntöjä. Kyseisessä tapauksessa kevytyrittäjyyden on kuitenkin katsottu olleen sivutoimista, mikä on avannut vastaajalle oikeuden saada sosiaaliturvaa. Vastaaja on tulojensa epäsäännöllisyyden takia vastaanottanut useita eri sosiaaliturvan muotoja:

"Elämä on ainaista epävarmuutta, johon vain on sopeuduttava. Joskus tulee rahaa, joskus ei, milloin tulee, niin ehkä joskus tai sitten ei." (Vastaus 69, 2021)

Sama vastaaja luettelee laajassa kirjoituksessaan monia järjestelmän epäkohtia. Kirjoittaja kokee turhauttavana, että palkkatyön lisäksi on täytynyt hakea erilaisia tukimuotoja milloin mistäkin. Hän näkee viranomaistoimissa tapahtuneen myös kehitystä, esimerkiksi sähköisen asioinnin kohdalla. Myös sosiaalietuuksien tuloraja, joka ei estä tukien saamista, on ollut eduksi.

"Monet asiat ovat helpottaneet jossain määrin minua, joka osaan asioita verkossa hoitaa. Huolettaa kuitenkin he, jotka eivät syystä tai toisesta osaa / pysty ja henkilökohtainen asiointi paikalla vaikeutunut. Yhä edelleen päätösten teon hitaus on harmillista, puhumattakaan siitä, jos päätöksessä on jotain valitettavaa. Päätöksenteon hitaus on kokemuksena epävarmuutta tuottava rasite, kun ei varmuudella tiedä, millainen päätös etenkin sovitelluissa tilanteissa tulee." (Vastaus 69, 2021)

Kyseinen vastaaja toteaa kirjoituksensa loppuosuudessa, että *"kevytyrittäjyyden ymmärtäminen byrokratian rattaissa vaatii paljon kehitystyötä."* (Vastaus 69, 2021). Vastaajan mukaan hakemusten ja selvitysten tekeminen vaatii huomattavan paljon perusteluita ja oikeiden sanavalintojen hallintaa. Sosiaaliturvaa ja yrittäjästatusta koskevat selvitykset ja hakemukset on vastaajan mukaan tehtävä erityisen huolellisesti, ja on myös osattava vedota lakiin ja tarpeen tullen valittaa virheellisistä päätöksistä. Kaiken kaikkiaan vastaaja harmittelee omaan statukseen ja tukipäätöksiin liittyvää työläyttä ja epävarmuutta.

Yrittäjänä toimiminen aiheuttaa vaikeuksia sosiaaliturvan hakemisessa. Monet vastaajat valittavat, että viranomaiset eivät tunnista esimerkiksi freelancer-toimintaa. Viranomaiset laskevat nämä henkilöt yrittäjiksi, mikä vaikuttaa heidän oikeuteensa sosiaaliturvaan. Eräät vastaajat toisaalta kertovat joutuneensa yrittäjiksi, koska palkkatyötä vailla olevina he eivät ole voineet opiskella tai muuten harjoittaa ammattiaan. Toimeentulotuki on joillekin vastaajille viimesijaisena tukena ainoa mahdollinen sosiaaliturvan muoto. Eräät vastaajat kertovat joutuvansa toimimaan kevytyrittäjinä voidakseen työllistyä korkeiden työvoimakustannusten takia. Muuan vuoden 2021 aineiston vastaaja puhuu "pakkoyrittäjyydestä", koska hänen alallaan ei ole muuten töitä tai varaa maksaa palkkaa. Vuoden 2015 aineiston vastaaja toteaa, että palveluja voi myydä vain omalla toiminimellä.

Monet henkilöt haluaisivat ollessaan työelämän ulkopuolella opiskella, mutta viranomaiset ovat suosittaneet sen sijaan työttömyyskorvauksen hakemista. Opiskelijat eivät ole oikeutettuja työttömyysturvaan. Eräs vuoden 2021 vastaaja kuitenkin kertoo, ettei tiennyt mahdollisuudesta saada opiskelijana toimeentulotukea opintotukikuukausien loputtua. Parempi tiedotus olisi edistänyt hänen opiskeluaan. Kaikki vastaajat eivät ole tietoisia, mihin sosiaaliturvan muotoon he ovat oikeutettuja. Toisaalta eräissä vastauksissa valitetaan, että saadakseen sosiaaliturvaa heidän tulisi myydä omaisuutensa. Eräs vuoden 2021 aineiston vastaaja toteaa, että myönteisen sosiaaliturvapäätöksen saaminen on hankalaa ja niinpä sen hakeminen on jatkuvaa taistelua perusoikeuksista. Esimerkiksi virheellisen termin käyttäminen tai Kelan termistön tuntemattomuus saattaa aiheuttaa väärinkäsityksiä tukien hankinnassa.

”Eniten ottaa päähän eri toimistojen pirstaleisuus. Työtöntä saatetaan pompottaa paikasta toiseen ilman, että otetaan selvää mitä hän todella tarvitsee.” (Vastaus 51, 2021)

Tyypillinen ongelma vaikuttaa olevan työvoimaviranomaisten ja hidas reagointi muuttuviin tilanteisiin. Vuoden 2015 aineiston 28.vastauksessa kerrotaan, että keikkatyön vastaanottaminen ja tekeminen on hankalaa, koska saadakseen soviteltua päivärahaa vastaajan on opettajan sijaisena ensin odotettava vakituisen työntekijän virkavapaapäätöstä ennen keikkatyöstä maksettavan palkan saamista. Palkkatodistuksen saaminen viranomaisia ja soviteltua päivärahaa varten kestää kauan. Kirjoituksen perusteella on selvää, että tällaisesta tilanteesta aiheutuu tulo- ja kannustinloukkuja.

Keikkatyön vastaanottaminen aiheuttaa muidenkin vastaajien mukaan tukien menetyksen.

”Minulla on koko työttömyysuran ajan ollut isot sotkut kelan, kassan ja te-viranomaisten kanssa, vaikka olen parhaani tehnyt heidän neuvojensa mukaan. Systeemi ei vain pysty händlaamaan niin sekavia tilanteita. Olin välillä kuukausia ilman tuloja tai sain vain murto-osan siitä mikä minulle kuului. Ymmärrän ettei kukaan pitkäaikaistyötön halua katkaista perustuloaan muutaman päivän keikkojen vuoksi, koska ei pahimmassa tapauksessa sitten saa sitä perustuloaankaan ajallaan.” (Vastaus 138, 2021)

Monessa muussakin vastauksessa harmitellaan selvitykseen kuluvaan aikaa. Vastaajat käyttävät sosiaalietuuksien hakemiseen selvittämiseen paljon ylimääräistä aikaa, ja esimerkiksi erään vastaajan saatavien tulojen väärin arvioiminen aiheuttaa satojen eurojen takaisinperinnän uhan. Vuoden 2015 aineistossa eräs vastaaja toteaa, että erittäin iso osa ajasta menee erilaisiin selvityksiin ammattiyhdistykselle tai työttömyyskassalle. Vaikka tässä tapauksessa kyseessä ei ole julkishallinto, prekaari työmarkkina-asema aiheuttaa joka tapauksessa selvitysten tarpeen. On myös huomattava, että selvitysten laatimisen tarve ja pompottelu ei tapahdu pelkästään työmarkkinatoimijoiden tai viranomaisten takia. Esimerkiksi vuoden 2015 aineistossa 72. vastauksessa todetaan, että selvitysten tarpeen on aiheuttanut se, että häntä on pompoteltu varsinaisen yrityksen ja vuokrafirman välillä.

Vuoden 2015 aineiston eräessä pitkässä ja seikkaperäisessä vastauksessa kuvaillaan tarkasti, mitä sosiaaliturvan hakeminen käytännössä merkitsee. Mikäli hakija tarvitsee työttömyyskorvauksen lisäksi muita sosiaalietuuksia, käytännössä hänen on hallittava tarkasti mitä sosiaaliturvan muotoja voi hakea. Sosiaaliturvan hakeminen vaatii vastaajalta paljon ja lisäksi omaa aktiivisuutta, sekä vastauksen oman kokemuksen mukaan selvityksiä vuokranantajalta, isännöitsijältä, verotoimistosta ja vakuutusyhtiöstä. Vastaaja muistuttaa käytännön seikasta, jonka mukaan viranomaisten kanssa

asioiminen vaatii henkilötodistuksen, pankkitilin sekä kuvallisen henkilöllisyystodistuksen. Sosiaaliturvan hakeminen edellyttää vastaajan mukaan paljon papereita, joihin tulee kuulua oikeat liitteet. Lisäksi eri tiedot on yhdistettävä oikeaan hakemukseen ja ne pitää osata jättää oikeille viranomaisille. Mahdolliset virheet saattavat aiheuttaa jäämisen ilman tukea.

Eräs yrittäjänä toimiva vastaaja kertoo puolestaan vuoden 2021 aineistossa, että covid19-pandemian alettua hän joutui hakemaan omaa toimeentuloaan varten tukea Kelasta. Kirjoittajan vastauksessa harmitellaan puutteellista tiedotusta Kelan käytännöistä ja yrittäjälle kuuluvista selvityksistä toimeentulotukea haettaessa. Tämän lisäksi vastaaja valittaa, että viranomaiset usein sekoittivat yritystoiminnan tilitapahtumat ja vastaajan henkilökohtaisen tilin keskenään. Yleisenä kokemuksena vastaajalle jäi asioiden epäselvyys sosiaaliturvaa haettaessa ja viranomaisten huono tiedottaminen.

Myös osatyökykyisyys on ongelma asioidessa työvoimaviranomaisten kanssa. Ongelmana TE-toimiston kohdalla on, että monet kokevat olevansa pakotettuja hakemaan töitä ja olemaan työnmarkkinoiden käytettävissä, vaikka työkyky olisi alentunut. Viranomaiset eivät välttämättä tunnista osatyökykyisyyttä tai se ei näy etuuksia haettaessa. Eräs vastaaja vuoden 2021 aineistossa toteaa, ettei kykene kokopäivätyöhön, mutta joutuu TE-toimiston velvoittamana hakemaan kokopäivätyötä ollakseen oikeutettu soviteltuun päivärahaan. Toinen vastaaja saman vuoden aineistosta kertoo osa-aikatyötä tekevien kannustinloukuista, koska eläkkeellä ollessaan hänen tulonsa olisivat suuremmat kuin osa-aikatyötä tekevänä.

"Eniten ahdistaa te-toimiston, kelan ja työttömyyskassan arvaamaton käytös. Byrokratia on takkuista ja lisäselvityspyynnöt vievät yöunet." (Vastaus 158, 2021)

Eräessä vuoden 2015 aineiston vastauksessa kuvaillaan, kuinka työsuhteen päätyttyä ja lopputilin maksamisen jälkeen toimeentulotukea joutuu odottamaan kuukausia. Lomarahat tai rahallisesti korvattavat vapaat peritään vastaajan perustoimeentulosta. Sama vastaaja kuvailee, kuinka TE-toimiston antamat karenssit ovat hänen mielestään ylipitkiä ja suorastaan "mielivaltaa":

"Ongelmat työkkärin kanssa ovat olleet parin viimevuoden aikana erityisen pahoja --- työkkäri lausuntojen antajana mielivaltaistunut silkkään kafkalaiseen järjettömyyteen asti." (Vastaus 30, 2015)

Erityisesti vuoden 2015 kirjoitusaineistossa toistuu muissakin kirjoituksissa työvoimaviranomaisten asettama karenssi. TE-toimiston karenssi tarkoittaa menettelyä,

jossa työttömyyskorvaus evätään, mikäli työnhakija on työvoimaviranomaisten kannalta menetellyt väärin tai muuten moitittavalla tavalla (Toimeentuloturva 2017, 155). Monille kirjoitusaineistojen vastaajista karenssi aiheuttaa päänvaivaa. Vuoden 2015 aineistossa eräs vastaaja kertoo, että vaikka työttömyyspäiväraha olisi suurempi kuin palkka, irtisanoutuminen ei karenssin takia ole mahdollista. Monet kertovat kuitenkin joutuneensa irtisanoutumaan työstään, minkä takia he ovat saaneet kolmen kuukauden karenssin. Tyypillisiä syitä irtisanoutumiselle on elämäntilanteen muutos, liian ras-kaaksi tai terveydelle kuormittavaksi koettu työ, liian hankalat työmatkat tai tarve jäädä kotiin esimerkiksi perheen takia. TE-toimiston sivujen mukaan karenssi on perustelluista syistä purettavissa, mutta monet kyselyaineiston vastaajat kertovat kärsi-neensä karenssista. Vuoden 2015 aineistossa eräs vastaaja kertoo saaneensa karenssia lopetettuaan työkokeilun, koska yhdeksän euron päiväraha ei kattanut työmatkakus-tannuksia. Eräs vuoden 2021 aineiston vastaaja toteaa työttömyystukien takia jää-neensä pienten palkkatulojen loukkuun, koska hän ei ole voinut karenssin takia irti-sanoutua työstään.

Niin sanottu 300 euron suojaosa on monen vastauksen perusteella työssäkäyvälle köy-hälle hyödyllinen. Työttömyysturvaa tai joitakin muita sosiaalietuuksia vastaanottava henkilö saattoi ansaita 300 euroa kuukaudessa ilman, että ansiot vaikuttivat tuen mää-rään. Covid2019 -pandemian aikana suojaosa nostettiin 500 euroon, mikä näkyy vuo-den 2021 aineistossa. Muuan vuoden 2015 aineiston vastaaja kuitenkin toteaa kuiten-kin siitä huolimatta tarvitsevänsä kokoaikatyön, jotta työn vastaanottamisesta olisi hyötyä.

Hieman yllättäen melko useassa *Töissä ja köyhä* -kirjoitusaineiston vastauksessa tois-tuu ulosottoviranomaisille maksettavat maksut. Vastaajat eivät juuri tältä osin avaa omaa menneisyyttään, vaan mainitsevat ulosottotoimiston kirjoituksissaan kuin ohimennen. Siihen suhtautuvat siihen samalla tavoin muihin viranomaisiin. Jotkut ker-tovat ylimalkaan taustatekijöiden löytyvän nuoruuden työttömyydestä, ”hölmöilyistä” tai muista elämönhallinnan ongelmista. Vastaajat ovat saattaneet prekaarin tilan-teensa takia olla joutuneet ottamaan kulutusluottoja, mikä on ajanut heidät ulosoton asiakkaaksi. Tämä aiheuttaa lisäkuluja joillekin vastaajista. Ulosottoviranomaisten toi-minta aiheuttaa vastaajille hankaluuksia muiden viranomaisten lisäksi. Vastaajat ei-vät aina pidä ulosottoviranomaisten toimintaa reiluna. Eräs vastaaja kirjoittaa, että ih-misten taloudellisella ahdingolla tehdään bisnestä. Monet kokevat joutuneensa talou-delliseen ahdinkoon ilman omaa syytään, ja jopa selvittämään taloudellista tilannet-taan käräjäoikeudessa. Ulosottoviranomaiset ja perintätoimisto ovat prekaaria työtä tekevien epävarmassa tilanteessa kuin kirsikka kakun päällä.

Joissakin kirjoitusaineiston teksteissä arvostellaan työttömien koulutus- ja aktivointi-

toimintaa. Eräissä vuoden 2015 vastauksessa todetaan, ettei vastaaja ole lainkaan kiinnostunut TE-toimiston kursseista tai palkattomasta työelämään tutustumisesta, joihin saatetaan ohjata työttömyyden pitkittyessä. Vuoden 2021 aineiston eräs vastaaja toteaa, että TE-toimiston aktivointimallit todellisuudessa häiritsevät häntä, koska kyseinen vastaaja kehittää taitojaan koko ajan ja laatii apurahahakemuksia. Toinen jo eläkeikää lähestyvä vastaaja on joutunut käymään työnhakuun liittyviä kursseja, jotka eivät ole hänestä enää relevantteja. Käsitykset työvoimaviranomaisten järjestämistä työkokeilusta ovat kirjoitusaineiston perusteella negatiivisia. Eräs työkokeilussa oleva kertoo arvostelevaan sävyyn saaneensa työttömyysturvan lisäksi vaatimatonta yhdeksän euron päivärahaa.

Muuan vuoden 2021 aineiston vastaaja toteaa, että alueelliset työllisyyskokeilut ja muut työllisyystoimet on hänen kohdaltaan nähty, eikä niistä ole mitään hyötyä. Monet muutkin mainitsevat työkokeilun hyödyttömyyden omalta kannaltaan. Muutama vastaaja puolestaan valittaa jääneensä ilman työkokeilua tai palkkatukipaikkaa, koska heitä hyväksytyt sinne yrittäjästatuksen tai muun säännön takia. Kirjoitusaineistossa olevat maininnat työkokeiluihin liittyen ovat ainoastaan kielteisiä. Eräs vuoden 2015 vastaaja pitää kuitenkin palkkatukityötä melko olosuhteista huolimatta arvokkaana itselleen, koska se on mahdollistanut pysymisen työn syrjässä kiinni. Lisäksi toinen saman aineiston vastaaja kertoo arvostavansa sitä, että oli päässyt määräaikaiseen työsuhteeseen työllistämistöiden turvin, vaikka hän muuten harmittelee työtilannettaan ja työllistymisen vaikeutta.

Vuoden 2021 aineiston vastauksessa eräs työnhakija kertoo tehneensä kaksi vuotta yhteistyötä TE-toimiston kanssa uudelleen työllistymisen mahdollistamiseksi. Vuoden 2015 aineiston vastaaja mainitsee puolisonsa saaneen työvoimapolitiittisen koulutuksen kautta ammattipätevyyttä osoittavan todistuksen. Tällaiset myönteiset kokemukset ovat kuitenkin tekstistä vaikeasti löydettävissä. Kirjoitusaineistossa mahdollisesti olevat myönteiset työllistämistoimiin liittyvät kokemukset jäävät kirjoittajien kokonaistilanteen epävarmuuden ja muiden työmarkkina-aseman aiheuttamien haasteiden varjoon.

Muutamissa viesteissä arvostellaan ammattilaisten ja päättäjien suhtautumista köyhiin alentavaksi ja ohjaavaksi. Nostan esiin erään vuoden 2015 aineiston kirjoituksen, jossa kyselyyn vastannut henkilö purkaa tunteitaan varsin suorasukaisesti. Vastaajan kokemat epäkohdat ovat samanlaisia kuin kirjoitusaineistojen muissa teksteissä, mutta vaikuttaa siltä, että kyseinen vastaaja on ottanut kokemansa hankaluudet ja vastoinkäymiset henkilökohtaisesti. Vastauksessa luetellaan vaikeuksia, jotka ovat löydettävissä muissakin teksteissä, mutta ovat tässä tapauksessa kasaantuneet yhdelle henkilölle. Vastaaja luettelee ongelmiaan: työmarkkinatuen keskeytyminen, eroaminen työpaikasta pölyallergian takia ja siitä seurannut karenssi. Lisäksi alipalkattu työ,

avopuolison vaikutus sosiaalietuuksiin, tietämättömyys vastaajalle kuuluvista sosiaalietuuksista sekä maksettujen tukien takaisinperintä tulevat vastauksessa esiin. Lisäksi kyseinen vastaaja kokee tulleen nimitellyksi ja saaneensa asiatonta kohtelua viranomaisten taholta.

”Kukaan ei koskaan ole kertonut minulle siitä, mitä minun pitäisi saada, mutta muistaa kyllä kertoa siitä mitä ei kuulu. Ja tukia karhutaan takaisin takautuvasti.” (Vastaus 123, 2015)

Eräs toinen samassa aineistossa oleva suorapuheinen vastaaja purkaa avoimesti tuntemuksiaan työvoimaviranomaisia kohtaan:

”...kävi kai TE-toimiston ja kouluttaja arvovallalle, mistä jouduin heidän kurituksen alle. Tämä on esimerkki byrokratian vallasta, missä työtön kurssilainen alistetaan, eikä asioita voida tarkistella ilman että ne muuttuisivat henkilökohtaiseksi.” (Vastaus 8, 2015)

Tällaiset tekstit ovat kirjoitusaineistossa kuitenkin harvinaisia. Useimmat vastaajat eivät juurikaan ota saamaansa kohtelua henkilökohtaisesti, vaan käsittelevät viranomaisia näiden roolin mukaisesti.

4.3 Sosiaaliturvajärjestelmässä koetut epäkohdat ja parannusehdotukset

Kolmas tutkimuskysymykseni on *Töissä ja köyhä* -aineiston vastaajien näkemykset Suomen sosiaaliturvajärjestelmän epäkohdista ja ehdotukset tilanteen parantamiseksi. Olen koonnut tähän nimenomaan vastaajien konkreettisia havaintoja ja ehdotuksia. Olen edellisissä tutkimuskysymyksissä selvittänyt kirjoitusaineiston vastaajien kokeneita haasteita ja ongelmia sosiaaliturvan ja viranomaisasioinnin kohdalla. Selkeitä epäkohtia ovat muissa tutkimuskysymyksissä havaitsemani tulovirtojen yhteensovittamisen vaikeus, sosiaaliturvan hakemisen haasteet ja työmarkkinastatus. Hyvin monessa vastauksessa koetaan yleisesti näköalattomuutta ja harmitellaan omaa epävarmaa työmarkkinatilannetta tai tulojen pienuutta. Monet vastaajat ovat huolissaan siitä, että yhteiskunnalliset arvot kovenevat ja he pelkäävät, että sosiaaliturvan taso on laskeudessa Suomessa. Moni vastaaja on osannut myös määritellä tai kirjoittaa auki tilanteessaan havaitsemat selkeät puutteet tai epäkohdat. Muutama kirjoittaja on lisäksi laatinut joihinkin yksittäisiin asioihin parannusehdotuksia.

Molempien vuosien aineistossa eräs korkeasti koulutettu vastaaja on käyttänyt omasta elämäntilanteestaan termiä ”prekaari” tai ”prekariaatti”, mikä osoittaa kyseisten vastaajien tiedostavan ja käsitteellistävän tilanteensa. Heilläkään ei ole kuitenkaan konkreettisia parannusehdotuksia, vaan he ainoastaan toteavat, että oma epävarma

tilanne on jatkunut pitkään ja vaikuttaa jäävän pysyväksi. Tutkimukseen vastanneiden henkilöiden koulutustaso on vaihteleva, ja ihmisillä on erilaisia näkemyksiä työmarkkina-asemansa syistä ja taustatekijöistä. Vaikka jotkut vastaajat pyrkivätkin pohtimaan tilannettaan, läheskään kaikki eivät tiedä tai keksi keinoja, miten voisivat edistää omaa asemaansa. Vaikka asiointi työvoimaviranomaisten kanssa on välttämätöntä työnhakijaksi ilmoittautuessa ja työttömyysetuuden saamiseksi, muutama vastaaja valittaa, että suurin osa työpaikoista ei tule julkiseen hakuun.

Eräs vuoden 2015 aineiston vastaaja analysoi kirjoituksessaan köyhyyttä. Vastajaan mukaan köyhyyden määrittäminen ei ole helppoa, koska sen raja on vaihteleva. Bruttopalkka ja varallisuus määrittelevät ihmisen taloudellisen aseman yhteiskunnassa. Korkeat bruttotulot eivät kirjoittajan mukaan takaa korkeita nettotuloja, ja varallisuus on usein sidottu omistusasuntoon. Bruttotulojen määrä vaikuttaa kuitenkin joidenkin maksujen ja etuuksien suuruuteen.

"Köyhyys on monen tekijän määrittämä suhteellinen tila, johon liittyy myös köyhyyden oma-kohtaionen kokeminen. --- köyhyys ei läheskään aina liity vain alhaiseen tulotasoon, vaan elämän kokonaistilanteeseen" (Vastaus 26, 2015)

Yleinen toteamus liittyy jo aikaisemmissa analyysiluvuissa mainitsemaani työnteon kannattavuuteen. Sosiaaliturvan ja ansiotulojen tai muista lähteistä saatavien tulojen yhteensovittaminen tuottaa monelle vaikeuksia. Molempien vuosien kirjoitusaineistoissa on selkeä havainto kannustinloukuista, sillä vuoden 2015 aineistossa 17 vastaajaa ja vuoden 2021 aineistossa 10 vastaajaa kertoo, että mikäli he eivät tekisi ansiotyötä, he tai heidän kotitaloutensa saisi saman verran rahaa sosiaaliturvan kautta. Lähes yhtä monessa vastauksessa kuitenkin korostetaan, että vastaajat ovat halukkaita tekemään työtä.

"Tähän mennessä olen ottanut kaiken työn vastaan jota on tarjottu --- vaikka tiedän että lopputulema voi olla se kuuluisa plus-miinus-nolla tai jäädä jopa tappiolliseksi tukien pudotessa ja maksujen ja menojen (bensa pääasiassa) kasvaessa." (Vastaus 17, 2015)

"Saisin täsmälleen saman rahan toimeentulotukena kattoon syljeskelemällä, mutta kun on niin hölmön ylpeä että töihin lähdetään aina kun töitä on tarjolla. Onneksi sentään asumistuki- ja työttömyysturvalaki järkevöityi vähäsen." (Vastaus 37, 2015)

Tämä herättää ihmetystä monissa vastaajissa, mutta syy ei kuitenkaan vastaajien mukaan johdu siitä, että sosiaaliturva olisi rahallisesti liian suuri, vaan siitä, että ansiotulot ovat liian pienet.

"--- olemalla koko vuoden töissä saa muutaman satasen enemmän kuussa kuin työttömänä. Ongelma ei ole sosiaaliturvan suuruudessa. Se ei todellakaan kata kuin kämpän ja ruuan" (Vastaus 120, 2021)

Muuan vuoden 2015 aineiston opintotukea saava vastaaja kirjoittaa, että suurimmat ongelmat toimeentulon kannalta ovat suuret asumiskustannukset ja opintotuen vuosituloraja. Varsin harva *Töissä ja köyhä* -aineiston vastaaja mainitsee, että Suomessa maksettavat sosiaalietuudet olisivat erityisen anteliaita. Vain muutamassa kirjoitusaineistojen vastauksessa on havaittavissa ajatus, että sosiaaliturvan varaan heittäytyminen olisi liian helppoa ja kannattavaa. Useimmat eivät kuitenkaan ajattele näin, vaan he toteavat pikemminkin, että ansiotyöstä saatava korvaus ei ole riittävä.

Esimerkiksi eräs vuoden 2021 vastaaja toteaa:

"Työntekemisen tulisi olla mahdollista ilman loukkuja ja jos tukea saisi pyydettyessä, se kannustaisi." (Vastaus 89, 2021)

Eräs vastaaja haluaa, että harmaaseen talouteen puututaan kovalla kädellä ja että kaikki työ tehdään kannattavaksi ja rehellisesti ilmoitettavaksi. Joissakin vastauksissa harmitellaan sitä, että kaikkia heidän mielestään tärkeitä menoja ei lasketa tarvehankintaista sosiaalietuutta haettaessa. Esimerkiksi lemmikkien kuluja tai asuntolainan korkoja ei vastaajien kirjoituksen mukaan hyväksytä toimeentulohakemuksen menoiksi. Monet kokevat tekevänsä paljon työtä, mutta ansaitsevansa vähän. Muutamamat vastaajat toivovat yksinkertaisesti korkeampaa palkkaa työstään. Eräs vastaaja vuoden 2015 aineistossa toteaa, että jonkintasoinen taattu kuukausittainen työtuntimäärä tai minimitasolle asetettava kuukausipalkka lievittäisi stressiä. Joidenkin vastaajien kirjoituksissa ilmaistaan vähintään epäsuorasti tai melko suoraan, että heillä ei ole energiaa suunnitella tulevaisuuttaan tai toimia tilanteensa parantamiseksi.

Perustulo saa *Töissä ja köyhä* -kirjoitusaineiston vastaajilta jonkin verran kannatusta. Muutama vastaaja nimittäin ehdottaa kannustinloukun ratkaisuksi perustulon kaltaista tukimuotoa. He kokevat, että se tarjoaa matalapalkkaiselle henkilölle paremman turvan kuin epävakaa tai muista tekijöistä riippuvaiset sosiaalietuudet.

Vuoden 2021 aineiston eräessä vastauksessa pohditaan kansalaispalkkaa laajemmin:

"Tavallaan olen kyllä taipuvainen sille kannalle, että jokin kuukausittainen könttösomma kansalaispalkkana voisi helpottaa epäilemättä köyhän kansalaisen eloa, mutta en pidä sen maksamista järkevänä jokaiselle kansalaiselle. Jokaisen köyhän tapaus ja tarpeet ovat kuitenkin aina yksilöllisiä sekä mahdollisesti tilanteet hyvinkin vaihtelevia eri kuukausina" (Vastaus 69, 2021)

Eräät yrittäjinä työskentelevät valittavat tekevänsä vaativaa ja raskasta työtä, mutta ansioiden jäävän vähäisiksi. Varsinkin kirjoituskyselyyn vastanneet mikroyrittäjät kokevat tulojensa olevan aivan liian vähäisiä työn määrään nähden. Lisäksi yhteiskunta ei heidän mielestään tue yrittäjien toimeentuloa riittäväällä tavalla, koska sosiaaliturva on suunnattu muussa työmarkkina-asemassa oleville henkilöille.

”Yhteiskunta suorastaan työntää yksinyrittäjät oman onnensa nojaan yhteiskunnan ulkopuolelle.” (Vastaus 27, 2015)

Sama yksinyrittäjänä toimiva henkilö, vuoden 2015 aineiston vastaaja, ehdottaa kansalaispalkkaa, koska hän kertoo tulojensa ja tulevan eläkkeensä jäävän muuten liian vähäisiksi. Eräs yksinyrittäjänä toimiva vastaaja vuoden 2021 aineistossa puolestaan haluaa, että julkisen sektorin sääntelyä vähennettäisiin, koska julkisen sektorin toiminta hänen alallaan häiritsee kilpailua ja siten yritystoimintaa.

Muutamissa vastauksissa niin vuoden 2015 kuin vuoden 2021 aineistossa harmitellaan verotuksen kireyttä ja progressiivisuutta, joka kohdistuu erityisesti korkeampiin tuloluokkiin. Muuan keskituloiseksi ilmoittautuva vastaaja toteaa, että vähäinenkin palkan nousu aiheuttaa myös verotuksen kiristymisen. Vastaaja harmittelee, että keskituloiset palkansaajat kantavat yhteiskunnassa suurimman vastuun verojen ja maksujen muodossa. Eräs vuoden 2015 aineiston vastaaja toteaa, että näennäisesti hyvistä tuloista huolimatta arjen menot ja muun muassa omakotitalon aiheuttamat kustannukset ovat suuret. Tällöin vastaajalle jää vähemmän rahaa käyttöön.

Pari vastaajaa kertoo liikkumiskustannusten vievän liian suuren osan menoista, koska julkinen liikenne ei toimi heidän asuinalueellaan. Toisaalta monet niistä vastaajista, jotka kertovat asuvansa pääkaupunkiseudulla, harmittelevat korkeaa hintatasoa. Muutamassa vastauksessa toivotaan ja jopa suorastaan vaaditaan vuokrien ja asumisen hinnan alentamista varsinkin pääkaupunkiseudulla. Eräs vuoden 2015 aineiston vastaaja väittää, että asumisen hinnan laskeminen vaatii vain poliittista tahtoa. Selväksi ei kuitenkaan tule, miten tämä voisi toteutua.

Eräät työssäkäyvät köyhät harmittelevat, että viranomaiset vaikeuttavat heidän omia ajatuksiaan. He eivät esimerkiksi koe saavansa opiskella haluamaansa ja joissakin tapauksissa tarpeelliseksi kokemaansa alaa, koska työvoimaviranomaiset eivät pidä sitä tarkoituksenmukaisena työllistymisen kannalta. Jotkut kirjoitusaineiston vastaajista ovat opiskelleet useamman eri tutkinnon tai hankkineet koulutusta eri aloilta. Eräät työttömät toivovat yksinkertaisesti lisää työpaikkoja Suomeen, ja muuan vuoden 2015 aineiston kirjoittaja toteaa haluavansa pidentää työuraansa ”keskeltä” eikä ainoastaan työuran loppupään pidennystä, niin kuin julkisessa keskustelussa usein puhutaan.

Työssäkäyville köyhille on ongelma myös pitkät työmatkat. Vuoden 2015 aineistossa muuan innokas työntekijä ehdottaa ratkaisuksi pidempien työpäivien mahdollistamista lainsäädännöllä ja vastaavasti vapaapäivien lisäämistä. Tällöin työmatkaan käytettävä aika vähenisi, koska työtä pystyisi tekemään ajallisesti pitkään, vaikka työpaikka olisi kauempana. Yleisesti ottaen työssäkäyvät köyhät toivovat, että he voisivat hoitaa asioinnin viranomaisten kanssa helpommin. Eräs vastaaja harmittelee asioinnin pirstaleisuutta ja toivoo, että viranomaisasioinnin voisi hoitaa yhdeltä luukulta. Monet työssäkäyvät köyhät toivovat, että asiointiajat TE-toimiston ja sosiaaliviranomaisten kanssa olisivat lyhyemmät ja päätökset tulisivat nopeammin.

5 PÄÄTÄNTÖ

Olen tässä tutkimuksessa selvittänyt *Töissä ja köyhä* -kirjoituskyselyn vastaajien kokemuksia sosiaaliturvan vastaanottamisesta ja viranomaisasioinnista sekä heidän työmarkkina-asemassaan kokemiaan epäkohtia ja ratkaisuehdotuksia. Vauraissakin yhteiskunnissa kokopäiväisen ja vakituisen työn oheen on tullut epävarmuus työn pysyvyyden ja toimeentulon riittävyyden suhteen. Työmarkkinoiden muuttumista epävakammiksi kutsutaan termillä prekarisaatio. Nykyään sosiaaliset riskit ja köyhyys saattavat yhä useammin kohdata myös työssäkäyviä ja parhaassa työiässä olevia henkilöitä. Tilanteessa, jossa ansiotyöstä saatu palkka ei riitä elämiseen, sitä joudutaan kompensoimaan sosiaaliturvalla. Sosiaaliturvaan yhdistetään kirjoitusaineiston vastauksissa tyypillisesti niukkuus ja riittämättömyys.

Olen käyttänyt aineistolähtöistä sisällönanalyysiä tutkiakseni prekaarissa asemassa olevien henkilöiden kokemuksia. Työssäkäyvät köyhät käyttävät monia suomalaisen sosiaaliturvajärjestelmän eri muotoja. Yleisimpiä vastaanotettavat ovat asumistuki, toimeentulotuki sekä työttömyysturvan kaksi muotoa, ansiosidonnainen ja peruspäiväraha. Käytännössä kaikki toimeentulojärjestelmän eri etuuslohkot esiintyvät *Töissä ja köyhä* -kirjoitusaineistojen vastauksissa. Lisäksi eri sosiaaliturvan muotojen yhdistäminen keskenään kotitaloudessa on yleistä. Jotkut vastaajat joko joutuvat tai ovat päättäneet sinnitellä pienillä tuloilla ilman sosiaaliturvaa. Myös kerätyt säästöt tai ylimääräinen omaisuus on joidenkin kirjoittajien mukaan ollut esimerkiksi toimeentulotuen vaille jäämisen syynä. Tuleva eläkekertymä huolestuttaa monia vastaajia, koska työuran aikana ei ole kertynyt säästöjä.

Sosiaaliturvaa saadakseen prekaaria työtä tekevät joutuvat ilmoittautumaan viranomaisille ja asioimaan TE-toimiston, Kelan, sosiaalitoimen, ulosottoviranomaisten ja perintätoimiston kanssa. Suomen sosiaaliturvajärjestelmä takaa riittäväksi katsotun toimeentulon sellaisessa tilanteessa, jossa kotitalouden tulot ja varallisuus eivät riitä

elämiseen. Tilanteessa, jossa työ on epäsäännöllistä ja vaikeasti ennakoitavaa, sosiaaliturvajärjestelmä ei kykene joustamaan vastaajien kannalta. Tulovirtojen yhteensovittaminen on kirjoitusaineiston vastaajien keskeinen haaste. Byrokratia koetaan yleisesti vaikeaksi tulojen epäsäännöllisyyden takia ja työmarkkina-aseman epäselvyyden takia. Epäsäännöllisten tulojen raportointi on työlästä ja vie paljon aikaa. Sosiaaliturvaa ei voi hakea jälkikäteen, mutta takaisinperinnän uhka on olemassa. Ylimääräiset tilille raha tai ennakoidut tulot vaikuttavat sosiaaliturvaan. Vaikka viranomaisten tehtävä on auttaa kansalaisia saamaan heille kuuluvat etuudet ja edesauttaa ihmisiä pärjäämään, käytännössä vastaajat eivät koe TE-toimiston palveluista saatavan vastaavaa hyötyä. Työmarkkinastatuksen epäselvyys on monelle sosiaalietuuksien saamisen haaste. Monet *Töissä ja köyhä* -aineiston vastaajista ovat eri tasoisia yrittäjiä tai freelancereita, mikä vaikuttaa heidän oikeuteensa etuuksiin.

Merkittävänä *Töissä ja köyhä* -aineiston vastaajien kohdalla toistuu kannustinloukun ongelma. Epäsäännöllistä työtä tekevän ansiotulot ovat saman henkilön kohdalla monesti yhtä suuret kuin sosiaaliturvaa saataessa. Kyselytutkimukseen vastanneet halusivat kuitenkin ensisijaisesti tulla toimeen työllään. Kyselyaineiston kirjoituksissa ei kuitenkaan tuoda esiin kovin monia varsinaisia ratkaisuehdotuksia. Yleisesti ottaen vastaajat toivovat edullisempia elinkustannuksia, jotkut esittävät ratkaisuksi perustuloa. Jotkut vastaajat halusivat mahdollisuuden opiskella ja kehittää osaamistaan, mutta elämäntilanne ei mahdollista sitä.

Yhteiskuntapoliittisesti prekarisaatio paitsi altistaa kansalaisia köyhyydelle, asettaa myös sosiaaliturvajärjestelmälle ja hyvinvointiyhteiskunnalle haasteen. Tilanteessa, jossa työssäkäynti ei enää automaattisesti suojaa sosiaalisilta riskeiltä, yhteiskunnan on ratkaistava myös epätyypillisissä työsuhteissa olevien toimeentulon haasteet. Länsimaisen yhteiskuntajärjestelmän oletetaan turvaavan riittävän toimeentulon kaikille kansalaisilleen eri elämäntilanteissa. Jatkotutkimusta voisi kehitellä esimerkiksi prekaaria työtä tekevien käyttämistä yhteiskunnan palveluista ja heidän sosiaalisista turvaverkoistaan. Myös epätyypillistä työtä tekevien yhteiskunnallisia näkemyksiä ja käsityksiä sosiaaliturvan toimivuudesta ja ongelmista on tärkeää tutkia edelleen. Vaikka prekaaria työtä tekeviä ei voi pitää yhtenäisenä yhteiskunnallisena luokkana tai ryhmänä, on merkityksellistä selvittää, millaisia käsityksiä sosiaaliturvan varassa olevilla henkilöillä on ympäröivästä yhteiskunnasta.

6 LÄHTEET

Töissä ja köyhä -kirjoitusaineisto 2015 [sähköinen tietoaaineisto]. Jyväskylän yliopisto. Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos. Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto [jakaja]. Saatavissa: <https://urn.fi/urn:nbn:fi:fsd:T-FSD3321> (Viitattu 2.5.2024)

Töissä ja köyhä 2.0! Kirjoitusaineisto 2021. Jyväskylän yliopisto. Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos.

Tutkimuskirjallisuus

Ailoranta, Enni (2020): "Eikö jokin ole jo valmiiksi perustavanlaatuisesti pielessä, kun palkalla ei ole ja jatkuva köyhyys kulkee häpeänä vierellä?" Työn ja sosiaaliturvan yhdistäminen työssäkäyvän köyhän arjessa. Pro gradu -tutkielma. Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos. Jyväskylän yliopisto.

Airio, Ilpo (2006): Töissä mutta köyhä. Työn ja toimeentulon sidos kuudessa OECD-maassa 1970–2000. Julkaisussa: Janus. Vol. 14 (3). Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön tutkimuksen aikakauslehti. Sivut: 294–311. Saatavissa: <https://journal.fi/janus/article/view/50388> Viitattu: 2.5.2024.

Airio, Ilpo (2008): Change of norm? In-work Poverty in a Comparative Perspective. Kela: Studies in social security and health 92. Helsinki. Saatavissa: [Change of Norm? – In-Work Poverty in a Comparative Perspective \(helsinki.fi\)](https://journal.fi/janus/article/view/50388) Viitattu: 2.5.2024

Airio, Ilpo (2013): Toimeentuloturva osana sosiaaliturvaa. Teoksessa: *Toimeentuloturvan verkkoa kokemassa*. Ilpo Airio (toim.) Sivut: 8–25. Kelan tutkimusosasto. Helsinki. Saatavissa: [Toimeentuloturvan verkkoa kokemassa - Kansalaisten käsitykset ja odotukset \(helsinki.fi\)](https://journal.fi/janus/article/view/50388) Viitattu: 2.5.2024

Alasuutari, Pertti (2011) [1993]: Laadullinen tutkimus 2.0. Vastapaino. Tampere. 4. painos.

Anttonen, Anneli & Sipilä, Jorma (2012) [2000]: Suomalaista sosiaalipolitiikkaa. Vastapaino. Tampere. 4. painos.

Campbell, Iain & Pricen, Robin (2016): Precarious work and precarious workers: Towards an improved conceptualisation. Julkaisussa: *The Economic and Labour Relations Review*. Vol. 27(3). Sivut 314-332. Cambridge University Press.

Della Porta, Donatella; Hänninen, Sakari, Siisiäinen, Martti, Silvasti, Tiina (2015a): The Precarization Effect. Teoksessa: *The New Social Division: Making and Unmaking Precariousness*. Donatella Della Porta, Sakari Hänninen, Martti Siisiäinen, Tiina Silvasti. (toim.) Sivut: 1-23. Palgrave MacMillan. New York.

Della Porta, Donatella; Hänninen, Sakari, Siisiäinen, Martti, Silvasti, Tiina (2015b) Some concluding remarks. Teoksessa: *The New Social Division: Making and Unmaking Precariousness*. Donatella Della Porta, Sakari Hänninen, Martti Siisiäinen, Tiina Silvasti. (toim.) Sivut: 287-298. Palgrave MacMillan. New York.

Doogan, Kevin (2009): New capitalism? The transformation of work. Polity Press. Cambridge.

Edgell, Stephen (2012) [2006]: The sociology of work: continuity and change in paid and unpaid work. SAGE Publications. New York. 2. painos.

Eskola, Jari & Suoranta, Juha (1998). Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Vastapaino. Tampere.

Haapala, Laura (2016): Joustava työ, epävarma elämä. Like Kustannus. Helsinki.

Harju, Sanna (2017): Prekarisaatio: katsaus prekarisaatioilmiöön sekä analyysi suomalaisesta prekaaridiskurssista 2000-luvulla. Pro gradu -tutkielma, Tampereen yliopisto. Saatavissa: <https://trepo.tuni.fi/handle/10024/101682> Viitattu: 2.5.2024

Heikkinen, Eeva (2021): Prekaari tuntumieli muiden armoilla: Laadullinen sisälönanalyysi muiden armoilla olemisen kokemuksista prekarisoituvassa työelämässä. Kandidaatintutkielma. Jyväskylän yliopisto. JYX-julkaisuarkisto

Honkanen, Pertti (2018): Sosiaaliturva ja verotus joustotyön aikakaudella. Teoksessa: *Rapautuvan palkkatyön yhteiskunta. Mikä on työn ja toimeentulon tulevaisuus?* Suoranta, Anu & Leinikki, Sikke (toim.) Sivut: 91–109. Vastapaino Oy, Tampere.

Huhtinen, Aki-Mauri & Tuominen, Juha (2020): Fenomenologia: Ihmisten kokemukset tutkimuksen kohteena. Teoksessa: *Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät*. Anu Puusa & Pauli Juuti (toim.) Sivut 296–307. Gaudeamus. Helsinki.

Jakonen, Mikko (2014). "Uusi työ ja prekarisaatio. Työn muutosten vaikutukset suomalaisen hyvinvointivaltioon ja poliittiseen järjestäytymiseen." *Tiede & edistys* 39/4. Sivut: 287–320. Saatavissa: <https://tiedejaedistys.journal.fi/article/view/105165/62115> Viitattu: 2.5.2024.

Jakonen, Mikko & Silvasti, Tiina (2015): Johdanto – Palvelukseen halutaan: Talouden uudet muodot. Teoksessa: *Talouden uudet muodot*. Mikko Jakonen & Tiina Silvasti (toim.) Sivut: 9–23. Into Kustannus: Helsinki.

Jakonen, Mikko (2015): Talous ja työ prekaarissa yhteiskunnassa. Teoksessa: *Talouden uudet muodot*. Mikko Jakonen & Tiina Silvasti (toim.). Sivut. 92–121. Into Kustannus: Helsinki

Jakonen, Mikko (2019): Työssäkävyn köyhän elämä vaatii jokapäiväistä rohkeutta. Teoksessa: *Kaikenlaista rohkeutta*. Ilari Hetemäki, Hannu Koskinen, Tuija Pulkkinen. (toim.) Sivut: 97–114. Gaudeamus. Helsinki.

Jakonen, Mikko (2020): *Konflikti: talous ja politiikka*. Helsinki: Into Kustannus Oy.

Jakonen, Mikko (2021): Työelämän prekarisaatio tuo mukanaan lisää työssäkävien köyhyyttä. Kalevi Sorsa -säätiö. Saatavissa: <https://sorsafoundation.fi/tyoelaman-prekarisaatio-tuo-mukanaan-lisaa-tyossakayvien-koyhytta/> Viitattu: 2.5.2024

Jakonen, Mikko, Säilävaara, Jenny & Ikonen, Hanna-Mari (2023): "Eipä tässä jää käteen juuri mitään, kun toisesta päästä leikataan heti". Työssäkävien köyhien kokemuksia prekaarista työstä ja sosiaaliturvasta 2000-luvun Suomessa. *Työväentutkimus*, 37, 7–28. Saatavissa: <https://doi.org/10.37456/tvt.131469> Viitattu: 2.5.2024

Jokinen, Eeva (2018). Elämä 2000-luvulla - pätkätyön prekaari käyttöliittymä. Teoksessa: *Rapautuvan palkkatyön yhteiskunta: Mikä on työn ja toimeentulon tulevaisuus?* Suoranta, Anu & Leinikki, Sikke (toim.). Sivut: 18–26. Vastapaino. Tampere.

Jokinen, Eeva, Venäläinen, Juhana & Vähämäki, Jussi (2015): Johdatus prekaarien affektien tutkimukseen. Teoksessa: *Prekarisaatio ja affekti*. Eeva Jokinen & Juhana Venäläinen (toim.). Sivut: 7–30. Nykykulttuurin tutkimuskeskuksen julkaisuja 118. Jyväskylä.

Julkunen, Raija (2008): Uuden työn paradoksit: keskusteluja 2000-luvun työprosesseista. 4. painos. Vastapaino. Tampere

Julkunen, Raija (2017): Muuttuvat hyvinvointivaltiot: Eurooppalaiset hyvinvointivaltiot reformoitavina. SopHi. Jyväskylä. Saatavissa: [978-951-39-7146-5.pdf \(jyu.fi\)](https://www.jyu.fi/hytk/fi/laitokset/yfi/en/research/projects/tyosakayvat-koyhat/tietosuojailmoitus.pdf/@@download/file/978-951-39-7146-5.pdf). Viitattu: 2.5.2024

Julkunen, Raija & Nätti, Jouko (1994): Joustavaan työaikaan vai työajan uusjakoon. Vastapaino. Tampere.

Juuti, Pauli & Puusa, Anu (2020): Laadullisen tutkimuksen ominaispiirteet. Teoksessa: *Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät*. Pauli Juuti & Anu Puusa (toim.). Sivut: 57–60. Gaudeamus. Helsinki.

Juuti, Pauli & Puusa, Anu (2020): Johdanto. Mitä laadullisella tutkimuksella tarkoitetaan? Teoksessa: *Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät*. Anu Puusa & Pauli Juuti. (toim.) Sivut 10–19. Gaudeamus. Helsinki.

Jyväskylän yliopisto (2021a): Tietosuojailmoitus. Saatavissa: <https://www.jyu.fi/hytk/fi/laitokset/yfi/en/research/projects/tyosakayvat-koyhat/tietosuojailmoitus.pdf/@@download/file/Tietosuojailmoitus.pdf> Viitattu: 21.4.2023

Jyväskylän yliopisto. Tiedote tutkimuksesta. (2021b) Saatavissa: <https://www.jyu.fi/hytk/fi/laitokset/yfi/en/research/projects/tyosakayvat-koyhat/tiedote.docx/@@download/file/Tiedote.docx> Viitattu 8.11.2022.

Järvinen, Mari (2020): Prekaarissa työmarkkina-asemassa työskentelevien naisten kokemukset köyhyydestä. Sosiaalityön pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto.

Kalleberg, Arne (2013) [2011]: Good jobs, bad jobs: the rise of polarized and precarious employment systems in the United States, 1970s-2000s. 2. painos. Russell Sage Foundation. New York.

Kalleberg, Arne & Vallas, Steven (2018): Probing Precarious Work: Theory, research, and Politics. Teoksessa: *Precarious work*. Arne Kalleberg & Steven Vallas (toim.) Sivut:

1-30. Research in the sociology of work. Volume 31. Emerald Publishing Limited. Leeds.

Kalliomaa-Puha, Laura, Kotkas, Toomas & Rajavaara, Marketta (2014): Harkitusti sosiaaliturvaa. Harkintavalta tutkimuskohteena. Teoksessa: *Harkittua? Avauksia sosiaaliturvan harkintavallan tutkimukseen*. Laura Kalliomaa-Puha, Toomas Kotkas & Marketta Rajavaara (toim.). Sivut: 8–18. Kelan tutkimusosasto. Helsinki. Saatavilla: <https://helda.helsinki.fi/server/api/core/bitstreams/9ec6ad8a-e981-40aa-9da2-3aae405b493f/content> Viitattu 2.5.2024

Kangas, Olli & Ritakallio, Veli-Matti (2008). Köyhyyden mittaustavat, sosiaaliturvan riittävyys ja köyhyyden yleisyys. 61/2008 Sosiaali- ja terveysturvan selosteita. Kelan tutkimusosasto. Helsinki. Saatavissa: <https://helda.helsinki.fi/server/api/core/bitstreams/ca34f425-d32d-4ae5-b34e-bd79fe2fbe4e/content> Viitattu: 2.5.2024

Kansaneläkelaitos (2024): Suomen sosiaaliturva: Tietoa Kelasta. Saatavissa: [Suomen sosiaaliturva | Tietoa Kelasta | Kela](#) Viitattu: 2.5.2024

Kauhanen, Merja, Ojala, Satu, Mäkinen, Niklas, Kyyrä, Tomi & Pesola, Hanna (2022): Palvelujärjestelmän toiminta: osa-aikatyö, tilapäinen työ ja siirtymät kokoaikatyöhön. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2022:25. Valtioneuvoston kanslia. Helsinki. Saatavissa: <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/163923> Viitattu: 2.5.2024

Kinnunen, Anne (2021): Köyhyys yksineläjänaisten kertomuksissa: ”Köyhyys rajoittaa siis monella tapaa omaa elämistä, olemista, jopa persoonaa”. Pro gradu -tutkielma. Kokkolan yliopistokeskus Chydenius. Humanistis-yhteiskuntatieteellinen tiedekunta. Jyväskylän yliopisto. Saatavissa: <https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/74401/1/URN%3ANBN%3Afi%3Aju-202102251780.pdf>. Viitattu: 2.5.2024

Koistinen, Pertti (2014): Työ, työvoima ja politiikka. Vastapaino. Tampere.

Korhonen, Anna-Reetta, Peltokoski, Jukka & Saukkonen, Mika (2006): Prekariaatti. Teoksessa: *Uuden työn sanakirja*. Mikko Jakonen, Anna-Reetta Peltokoski ja Akseli Virtanen (toim.) Sivut: 378–383. Tutkijaliitto. Helsinki.

Laine, Timo (2018) Miten kokemusta voidaan tutkia? Fenomenologinen näkökulma. Teoksessa: *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen*

teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Raine Valli (toim.) 5. painos. PS-kustannus. Jyväskylä.

Lindgren, Johanna (2021): Prekaari työ, köyhyys ja identiteetti: Narratiivinen tutkimus nuorten aikuisten köyhyyskertomuksista. Pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto.

Lindqvist, Markku (2003): Monenlaisia köyhyysasteista. Julkaisussa: *Hyvinvointikatsaus* 1/2003. Tilastokeskus. Helsinki. Sivut: 9–13. Saatavissa: https://www.stat.fi/tup/hyvinvointikatsaus/hyv_031_lindqvist.pdf Viitattu: 2.5.2024

Meriläinen, Heidi (2011): Palkkatyöyhteiskunnan vaihtoehdot. Teoksessa: *”Yrittäkää edes!” Prekarisaatio Pohjois-Karjalassa*. Eeva Jokinen, Jukka Könönen, Juhana Venäläinen & Juhana & Jussi Välimäki (toim.) Sivut: 143–162. Tutkijaliitto. Helsinki.

Miettinen, Anneli (2007): Pätkätyön tulevaisuus? Asiantuntijanäkemyksiä määrääikäisen työn kehittämistarpeista ja tulevasta kehityksestä Suomessa. Väestöliitto, Väestötutkimuslaitos. Katsauksia E27/2007. Saatavissa: <https://www.vaestoliitto.fi/uploads/2020/12/f4491aed-patkatyon-tulevaisuus.pdf> Viitattu 2.5.2024

Moisio, Pasi (2006): Suhteellinen köyhyys Suomessa. Julkaisussa: *Yhteiskuntapolitiikka*. 71 (2006):6. Sivut 639–645. Saatavissa: <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/101045/066moisio.pdf?sequence=1&isAllowed=y> Viitattu 2.5.2024

Määttä, Anne (2012): Perusturva ja poiskäännyttäminen. Diakonia-ammattikorkeakoulun julkaisuja. Helsinki. Väitöskirja. Saatavilla: <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-493-176-2> Viitattu: 2.5.2024

Nätti, Jouko & Pyöriä, Pasi (2017): Epätyyppilliset työsuhteet, epävarmuus ja liikkuvuus. Teoksessa: Pasi Pyöriä (toim.) *Työelämän myytit ja todellisuus*. Sivut: 26–42. Gaudeamus. Helsinki.

Ojala, Satu (2020): Työvoiman käyttö: Tilastollinen tarkastelu ja työpolitiikka. Esitelmä Työelämän tutkimuspäivillä. Työelämän tutkimuspäivät. Tampereen yliopisto. Saatavissa: <https://events.tuni.fi/uploads/2020/12/099c0d4d-ojala-tyovoiman-kaytto.-tilastollinen-tarkastelu-ja-tyopolitiikka.pdf> Viitattu: 2.5.2024

Palviainen, Heikki (2018): Työssäkäyvien köyhyys Suomessa 1990–2010. *Kansantaloudellinen aikakauskirja* 4/2018. 114. vuosikerta. Sivut 495–512. Saatavissa: [KAK_4_2018_WEB-9-26.pdf \(taloustieteellinenyhdistys.fi\)](https://www.kansantaloudellinen.fi/KAK_4_2018_WEB-9-26.pdf) Viitattu: 2.5.2024

Pulignano, Valeria (2018): Precarious work, regime of competition, and the case of Europe. Teoksessa: *Precarious work*. Arne Kalleberg & Steven Vallas (toim.) Sivut: 33–60. Research in the sociology of work. Volume 31. Emerald Publishing Limited. Leeds.

Puusa, Anu (2020): Näkökulmia laadullisen aineiston analysointiin. Teoksessa: *Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät*. Sivut: 145–156. Anu Puusa & Pauli Juuti (toim.). Gaudeamus. Helsinki.

Pyökkänen, Anu (2014): Yhdenvertaisuus ja sosiaaliturva – harkinnan muuttuneet rajat. Teoksessa: *Harkittua? Avauksia sosiaaliturvan harkintavallan tutkimukseen*. Laura Kallioma-Puha, Toomas Kotkas & Marketta Rajavaara (toim.). Sivut: 20–39. Kelan tutkimusosasto. Helsinki. Saatavissa: <https://helda.helsinki.fi/ser-ver/api/core/bitstreams/9ec6ad8a-e981-40aa-9da2-3aae405b493f/content> Viitattu: 2.5.2024

Pyöriä, Pasi (2017): Johdanto: Työelämän kielteinen julkisuuskuva ja tutkimus. Teoksessa: *Työelämän myytit ja todellisuus*. Pasi Pyöriä (toim.). Sivut: 7–25. Gaudeamus. Helsinki.

Pyöriä, Pasi & Ojala, Satu (2017): Työn prekarisaatio. Teoksessa: *Työelämän myytit ja todellisuus*. Pasi Pyöriä (toim.). Sivut: 42–62. Gaudeamus. Helsinki.

Rahkonen, Keijo (2004): Sosiaalipolitiikasta yhteiskuntapolitiikkaan. Julkaisussa: *Yhteiskuntapolitiikka*. Vuosikerta 69 (2004). Sivut: 319–320. Saatavissa: <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201209117014>. Viitattu: 2.5.2024

Saari, Juho (2017a): Oleskeluyhteiskunta. Teoksessa: *Sosiaaliturvariippuvuus. Sosiaalipummit oleskeluyhteiskunnassa?* Juho Saari (toim.). Sivut: 13–36. Tampere University Press. Tampere.

Saari, Juho (2017b): Hyvinvointivaltio markkinayhteiskunnassa. Julkaisussa: *Yhteiskuntapolitiikka* 82:4. Sivut 479–485.

Santamäki-Vuori, Tuire (2008): Parempi työttömyysturva pätkätöntekijöille. Teoksessa: *Toinen vääryyskirja. Lähikuvia sosiaalisista epäkohdista*. Tuuli Hirvilampi & Markku Laatu (toim.) Kelan tutkimusosasto. Helsinki.

Schierup, Carl-Ulrik & Jörgensen, Martin (2016): From social exclusion to precarity. The becoming migrant of labour. An introduction. Teoksessa: *Politics of precarity. Migrant conditions, struggles and experiences*. Carl-Ulrik Schierup & Martin Jörgensen

(toim.) Studies in critical social sciences. Brill. Leiden. Sivut: 1–29. Saatavissa: https://doi.org/10.1163/9789004329706_002 Viitattu: 2.5.2024

Silvasti, Tiina (2014): Sisällönanalyysi. Teoksessa: *Polkuja yhteiskuntatieteelliseen ympäristötutkimukseen*. Ilpo Massa (toim.) Sivut: 33–48. Gaudeamus. Helsinki.

Sosiaaliturvan valinnat ja perusperiaatteet: Sosiaaliturvakomitean raportti (2022): Sosiaaliturvakomitean tutkimus- ja arviointijaosto. Sosiaaliturvakomitean julkaisuja 2022:5. Valtioneuvosto. Helsinki.

Standing, Guy (2011): *The Precariat: The New Dangerous Class*. Bloomsbury Publishing Plc. London.

Suoranta, Anu & Leinikki, Sikke (2018): Ihmiskoe luottamuksesta. Teoksessa: *Rapautuvan palkkatyön yhteiskunta. Mikä on työn ja toimeentulon tulevaisuus?* Anu Suoranta & Sikke Leinikki (toim.). Sivut: 9–17. Vastapaino. Tampere.

Toimeentuloturva (2017): Yrjö Mattila (toim.) Finva. Helsinki.

Townsend, Peter (1979): *Poverty in the United Kingdom. A survey of Resources and Standards of Living*. Penguin books. London.

Työ- ja elinkeinoministeriön näkemys Suomen työmarkkinoista: työmarkkinoiden nykytila, kehitysnäkymät ja tavoitetila (2019). Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja. TEM. Helsinki. Saatavissa: [Työ- ja elinkeinoministeriön näkemys Suomen työmarkkinoista \(valtioneuvosto.fi\)](https://www.tem.fi/files/56271/Ty%C3%B6_ja_elinkeinoministeri%C3%B6n_n%C3%A4kemys_Suomen_ty%C3%B6markkinoista_(valtioneuvosto.fi)) Viitattu: 2.5.2024

Valtioneuvosto (2015): Hallitus uudistaa sosiaali- ja työttömyysturvaa. Valtioneuvoston viestintäosasto. Helsinki. Saatavissa: [Hallitus uudistaa sosiaali- ja työttömyysturvaa - Valtioneuvosto](https://www.valtioneuvosto.fi/fi/tytto-myysturva) Viitattu: 2.5.2024

Witteveen Dirk (2018): Precarious early careers: instability and timing within labor market entry. Teoksessa: *Precarious work*. Arne Kalleberg & Steven Vallas (toim.) Research in the sociology of work. Volume 31. Sivut: 365–398. Emerald Publishing Limited. Leeds.

Åkerblad, Leena (2014): Epävarmuuden tuolla puolen: Muuttuvat työmarkkinat ja prekaari toimijuus. Väitöskirja. Itä-Suomen yliopisto. Yhteiskuntatieteiden ja kauppatieteiden tiedekunta. Joensuu. Saatavissa: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-61-1364-7> Viitattu: 2.5.2024

LIITE 1

Kirjoituspyyntö: Töissä ja köyhä!

Keräämme Töissä ja köyhä! –kirjoituspyynnöllä tutkimusaineistoa Jyväskylän yliopiston yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitoksella toimivalle Työssäkäyvät köyhät ja ruumiillisuus –tutkimusprojektille. Tutkimuksen tarkoituksena on selvittää mistä yhteiskunnassamme lisääntyvässä työssäkäyvien köyhien ilmiössä on todella kysymys ja kuinka se näkyy ja tuntuu ihmisten arjessa ja kehossa.

Suomessa on noin 330 000 työtöntä, ja kun työllistämistoimenpiteissä mukana olevat lasketaan mukaan, luku nousee 480 000 henkilöön. Lisäksi erilaisissa määräaikaissa, osaaikaissa ja pätkä- ja vuokratöissä on yli 600 000 ihmistä. Työmarkkinoilla on siis satojatuhansia pienituloisia ihmisiä. Osa heistä elää kohtuullisesti, mutta moni elää ja elättää perhettään köyhyysrajan alapuolella. Suomessa lasketaan olevan kokonaisuudessaan 700 000 - 900 000 köyhää. Köyhyys ei kuitenkaan välttämättä ole vuosikausia jatkuva tilanne, ja köyhyyttä voi kohdata monissa erilaisissa elämänvaiheissa.

Tutkimme lisääntykö köyhyys erilaisissa pätkä-, vuokra-, ja osa-aikatöissä työskentelevillä, ja kuinka esimerkiksi työllistämistöissä työskentelevät ihmiset pärjäävät taloudellisesti. Kysymme miten sosiaaliturvaa ja pätkätoita on mahdollista käytännössä yhdistää? Kuinka erilaiset perhe- ja muut sosiaaliset suhteet muuttuvat pätkätyöelämän seurauksena? Millaista on pienituloisen arjen pyörittäminen ja millaisia riskejä, unelmia, toiveita ja pelkoja siihen liittyy?

Koettu köyhyys jättää jälkensä myös kehoon. Olemme kiinnostuneita työssäkäyvien köyhien kokemuksista ja köyhyyden ruumiillisista vaikutuksista: miltä työskentely huonoilla palkoilla ja epämääräisillä työehdoilla tuntuu, kuinka se vaikuttaa jaksamiseen, terveyteen, lihomiseen, nälän tunteeseen, ruokailutottumuksiin tai väsymiseen. Entä kuinka nämä tekijät vaikuttavat mielialaan ja elämänhallintaan.

Entä millaisia mahdollisuuksia elämä pienituloisena perinteisten palkkatyösuhteiden ulkopuolella voi tarjota? Onko enemmän aikaa esimerkiksi ystäville, harrastuksille ja läheisille? Onko pysyvä palkkatyö siis tavoittelemisen arvoinen asia, vai onko elämä itse asiassa mukavampaa ilman sitä. Kirjoita meille kokemuksistasi. Kirjoitus voi olla lyhyt kuvaus yksittäisestä arjen tilanteesta tai sattumuksesta tai se voi olla laajempi omaa elämää ja työhistoriaa kartoittava teksti. Voit yhdistellä kirjoituksessasi köyhyyden, työn ja kehollisuuden teemoja vapaasti haluamallasi tavalla. Pyydämme kaikkia

kirjoittajia täyttämään myös esitietolomakkeen, jossa selvitetään tutkimukselle tärkeitä taustatietoja. Kirjoituksen voi palauttaa esitietolomakkeen liitteenä tai vaihtoehtoisesti kokemuksistaan voi kirjoittaa myös lomakkeen kirjoitustilaan.

Kirjoitukset arkistoidaan myös myöhäisempää tutkimusta varten, jos kirjoittaja antaa siihen luvan. Lisätietoja Yhteiskuntatieteellisestä tietoarkistosta täältä.

Hankkeen johtajana toimii professori Tiina Silvasti ja tämän aineistonkeruun vastuullinen tutkija on tutkijatohtori Mikko Jakonen

LIITE 2

Työssäkävien köyhyttä tutkitaan – kirjoituskutsu kokemuksista

Mistä työssäkävien köyhydessä on kysymys? Miten se näkyy ja tuntuu? Millaisia vaikutuksia sillä on sosiaaliin suhteisiin? Kuinka onnistuu työttömyysturvan, asumistuen, toimeentulotuen ja muun sosiaaliturvan yhdistäminen elämiseen riittämättömiin palkka- tai yrittäjyystuloihin? Miten korona on vaikuttanut pienituloisten työllisten elämään?

Näitä kysymyksiä selvittää Jyväskylän yliopiston yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitoksella toimiva *Työssä ja köyhä 2.0! Pienituloisten arki ja sosiaaliturva palkkatyössä ja yrittäjänä* -tutkimusprojekti. Nyt keräämme *Töissä ja köyhä 2.0!* -kirjoituskutsulla uutta tutkimusaineistoa.

Suomessa pienituloiseksi lasketaan kotitalous, jonka tulot jäävät alle 60% mediaanitulosta. Yksinasuvalla tämä on noin 1200€/kk, ja esimerkiksi yhden aikuisen ja kahden alaikäisen lapsen taloudessa 2100€/kk.

Ennen korona-aikaa Suomessa oli virallisesti noin 60 000 työssäkävää köyhää. Kaikkiaan noin 200 000 ihmistä sai vuosittain elämiseen riittämättömien palkkatulojen lisäksi soviteltua päivärahaa, asumistukea tai toimeentulotukea. Heidän kohdallaan sosiaaliturva kompensoi pieniä ansiotuloja.

Työssäkävien köyhyden tärkeimpiä syitä ovat pienet ja epäsäännölliset ansiot sekä kalliit asuinkustannukset. Myös yksinhuoltajuus ja yksinasuminen lisäävät köyhyysriskiä. Työsuhdemuodoista erityisesti osa- ja määräaikaisuus sekä yksinyrittäminen ovat riskitekijöitä. Tällaisissa työsuhteissa työskentelee noin 400 000 ihmistä. Köyhyys ei aina ole jatkuva tila, sitä voi kohdata monissa elämänvaiheissa.

Tutkimuksessa selvitetään, miten pienituloisuus liittyy erilaisiin pätkä-, vuokra-, ja osa-aikatöihin sekä yrittäjyyteen. Kuinka työttömyys- ja sosiaaliturvan yhdistäminen pieniin tuloihin onnistuu erilaisissa työsuhdemuodoissa, yrittäjyydessä ja erilaisissa kotitaloustyypeissä? Olemme kiinnostuneita yrittäjyydestä, kevytyrittäjyydestä tai itsensätyöllistämisestä toimeentulomuotona.

Kysymme, kuinka erilaiset perhe- ja muut sosiaaliset suhteet muuttuvat pätkittäisen ja epäsäännöllisen työelämän seurauksena? Kuinka köyhyys vaikuttaa minäkuvaan ja kehoon? Millaista on pienituloisen arjen pyörittäminen ja millaisia riskejä, unelmia, toiveita ja pelkoja siihen liittyy?

Entä mitä etuja on työskentelystä matalien ansioiden työsuhteissa tai yrittäjänä. Voiko pieniä ansiotuloja kompensoida muilla tavoilla ja tarvitaanko kaikkeen rahaa? Lopuksi, olemme kiinnostuneita myös korona-ajan vaikutuksista pienituloisten elämään ja arkeen.

Kuinka osallistutaan:

Kerro meille kokemuksistasi. Kirjoituksesi voi olla lyhyt kuvaus yksittäisestä arjen tilanteesta tai se voi olla laajempi elämäsi ja työhistoriaasi kartoittava teksti. Voit yhdistellä köyhyyden, työn, yrittäjyyden, sosiaaliturvan ja sosiaalisten suhteiden teemoja vapaasti haluamallasi tavalla.

Pyydämme kaikkia täyttämään esitietolomakkeen, jossa kysytään tutkimukselle tärkeitä taustatietoja. Kirjoituksen voi palauttaa esitietolomakkeen liitteenä tai kokemuksesta voi kirjoittaa lomakkeen kirjoitustilaan.

Tekstejä kerätään kirjoituksia kerätään 15.8 asti.

Hankkeen vastuullisena johtajana toimii yliopistonlehtori Mikko Jakonen ja tutkijoina Hanna-Mari Ikonen ja Jenny Säilävaara.